Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

En firma- og familiekrønike fortalt af

Arne Ludvig Lange

til Paul E. Eriksen

Ka' du ikke se sporten i det...?

Ka′ du ikke se sporten
i det…?

Ka' du ikke se sporten i det...?

En firma- og familiekrønike fortalt af

Arne Ludvig Lange

til Paul E. Eriksen

Ka' du ikke se sporten i det?

- fortalt til Paul Erik Eriksen

Udgivet af Arne Ludvig Lange
Grafisk produktion: Kiva Grafisk, Esbjerg

26

Indholdsfortegnelse

Forord 7
Et portræt af
A/S Skadedyrcentralen Danmark 8

Min bedstefar - drømmen 9
Skandaløse hygiejneforhold 9
"Erfaring fra mange byer" 10
30'erne: Hårde år 11
Patentet 11
Problematisk samarbejde 13
Demonstrationen i Stockholm 15
Overenskomsten opsiges 15
Min far bliver kompagnon 16

Afhandlingen 18

Min far – opgang og nedgang 20
Trygt og kærligt - men også disciplineret 20
På rejse til Sydamerika 21
Fremmed kapital ind i firmaet 23
Min far tager igen til København 26
Rotteloven - billedet vender 28
Min far og besættelsesmagten 31
Kidnapning af gidsel 34
Bitterhed, vrede og mistro 36
Efter besættelsen 37
Muldvarpeloven sætter nyt skub
i Skadedyrcentralen 38

Fuld fart på 42
På sanatorium i Kolding 43
I lære som mekaniker 43
På firmaets lønningsliste 45
"Tag det pæne tøj på" 46
Bryllup - og min fars sidste år 48
Alvorlige prøver 49
Renovationscentralen 51
En spændende virksomhed 55
SiD truede overenskomst igennem 56
Nyt middel til muldvarpebekæmpelse .. 59
Hornumrotterne
- et mareridt for rottejægere 63
Gasning af kornlagre og skibslaster 65
"Tana Pest Poison Box" 70
Gasning af danske møllerier 71
Nedslagning af fjerkræ 76
Desinfektion af jord i gartnerier 78
Selsø Kirke - en ti år lang sag 79
Bygningsrenovering 82
Insektverdenens ådselgribbe 93
Småskadedyrsbekæmpelse 95
Rengøring og desinfektion 99
Skadedyrcentralen i Grønland 100
Saudiarabiske flyvemaskiner 102
Skadedyrcentralens samarbejde
med embedsmændene 104
Portræt af en skadedyrsbekæmper 111
Skadedyrcentralen i arbejde
over hele landet 114

Forord

Aase, min kone, børn og svigerbørn, og flere af mine mangeårige forretningsforbindelser, har gennem de seneste år lagt et mildt, men konstant, pres på mig for at få nedfældet historien om Skadedyrcentralen. Den opfordring har jeg valgt at imødekomme.

Krøniken om Skadedyrcentralen hviler i meget stor udstrækning på arkivmateriale helt fra min bedstefars tid, men i materialet indgår også nyere materiale fra min fars og min egen tid, og ikke mindst min mors omhyggelige notater om Skadedyrcentralen i 1930´erne og 1940´erne.

Arbejdet med krøniken har været en spændende proces, og gennem arbejdet har jeg fået et nyt syn på flere af de begivenheder, som står markant i Skadedyrcentralens historie, fordi jeg har fået mulighed for at sætte tingene i perspektiv.

Læsere af bogen skal forstå og respektere, at konklusionerne i krøniken, der omhandler min bedstefar og far, ene og alene er mine, og at de næsten 40 år jeg stod med ansvaret for Skadedyrcentralen er fortalt som jeg har oplevet dem og husker dem.

Det er vigtigt for mig at få sagt tak til Aase. Hun har spillet sin egen helt specielle rolle i Skadedyrcentralen. Hun var min fortrolige, ven og støtte i opgangstider og i nedgangstider. Aase tog imod, når jeg efter en lang arbejdsdag med bøvl og ærgrelser skulle have læsset af. Uden hendes forståelse, indlevelse og aktive medvirken var det aldrig lykkes for mig at opbygge Skadedyrcentralen til den betydelige virksomhed den blev.

Arne Ludvig Lange
Esbjerg august 2005

Et portræt af A/S Skadedyrcentralen Danmark

I 50 året for Skadedyrcentralens etablering, i 1990, præsenterede firmaet sig selv overfor eksisterende og kommende kunder og samarbejdspartnere. I præsentationen slog Skadedyrcentralen på de mange års erfaring indenfor skadedyrsbekæmpelse og det tætte samarbejde med internationale specialister, myndigheder, leverandører og laboratorier. Der løses mange praktiske specialopgaver indenfor hygiejne og skadedyrsbekæmpelse i levnedsmiddelindustrien, landbrugssektoren, det maritime område, kirker, museer, kommuner og private.

"At være effektiv er ikke blot et spørgsmål om brug af stærke gifte, og da slet ikke når man er så miljøbevidste som vi er", konstateres det i præsentationen. Det drejer sig snarere om en præcis definering af problemet, samt et detaljeret kendskab til de pågældende skadedyrs opførsel og livsbetingelser. Hertil kommer en ajourført viden om metoder og midler, der er til rådighed.

"Det er endda ikke altid, vi har været tilfredse med udbuddet, og derfor har vi også en egenproduktion, ligesom vi har fundet nye metoder, eller fået leverandører til at udvikle specielle bekæmpelsesmidler eller processer."

Virksomhedens kvalitetsmålsætning er: "At sikre vore kunder til enhver tid kan opfylde de stillede kvalitetskrav fra deres aftagere og kunder med hensyn til skadedyrskontrol og -bekæmpelse".

I jubilæumsåret har A/S Skadedyrcentralen Danmark hovedkvarter på Glentevej 11 i Esbjerg, og lokalafdelinger på Sjælland, i Ålborg, Århus og Odense. Der er ansat 17 funktionærer og 12 14 dages lønnede medarbejdere.

I 1990 var Skadedyrcentralen medlem af følgende organisationer: Varmebehandlingskontrol mod svamp, Brancheforening for kommunal skadedyrsbekæmpelse, Dansk Desinfektør Forening, National Pest Control Association (USA), British Pest Control Association, Europæisk Brancheforening for Skadedyrsbekæmpelse, Deutsche Schädlingsbekämpfer Verband, Dansk Cereal Forening.

Min bedstefar - drømmen

Min bedstefar havde en drøm. En drøm, som bragte ham og familien fra det blide, frodige og venlige Fyn til det barske, nøjsomme og hårde Vestjylland, til "Danmarks Chicago", Esbjerg.

Han fik realiseret sin drøm, men fejlslagne dispositioner anstrengte ham økonomisk, og det er mit indtryk, at han døde som et bittert menneske og med en familie som var splittet og uenig på grund af nogle oplagte misforståelser og fejlfortolkninger.

Carl Frederik Ludvig Lange havde en drøm om at blive selvstændig. I det 21. århundrede er der intet usædvanligt i, at et ungt menneske har et ønske om at opbygge sin egen forretning, men det var et lidt usædvanligt ønske for en ung mand i slutningen af 1890'erne, og i særdeleshed, når man kom fra en familie uden traditioner for at have sin egen forretning og uden økonomiske midler til at bakke op omkring sønnens ønsker om at realisere sin drøm. En drøm, der vidner om stor selvbevidsthed og selvforståelse.

Carl Frederik Ludvig Lange er født 21. oktober 1867 og blev udlært som kommis på de fynske købmandsgårde, der bl.a. opkøbte korn fra de fynske gårde. Under sit arbejde blev han vidne til rystende hygiejniske forhold, og han var meget bevidst om sammenhængen mellem den tids dårlige, ja næsten katastrofale, personlige hygiejne og tuberkulosen, en folkesygdom, som hærgede i by og på land.

Skandaløse hygiejneforhold

Der var fremdrift og gå-på-mod i den unge Carl Frederik Ludvig Lange. Han erkendte, at skulle han udleve sin drøm, måtte han søge væk fra Fyn. I begyndelsen af 1900-tallet rykkede han familien – kone, tre piger og to drenge – op med rode, og flyttede til Esbjerg, hvor der var udsyn, højt til himmels og plads til initiativrige mennesker.

Min bedstefar fik arbejde som vejer og måler ved korn- og foderstoffirmaet Eriksen og Christensen i Dokhavnen, og gennem sit arbejde blev han vidne til skandaløse hygiejneforhold i de kreatur- og foderstofdampere, som anløb Esbjerg. Han har i en høj alder efter opfordring beskrevet forholdene i en 20 sider lang håndskrevet afhandling.

Det var ikke kun på damperne forholdene var forfærdelige. I byen hærgede utøj, lus og lopper i boligerne. Det var helt klart en konsekvens af den manglende personlige hygiejne, for boligstandarden i den unge hurtigt voksende by må have været rimelig god sammenlignet med mange andre danske byer, hvor der var decideret slum og uhumske boliger.

I midten af 1890'erne boede der ca. 6.500 mennesker i byen fordelt på 1.205 familier. De boede under trange forhold. Der var kun 583 huse i Esbjerg til de godt 1.200 familier. Over halvdelen, 631 familier, boede i to-værelses lejligheder, og andre 110 familier i et-værelses lejligheder. Kun otte lejligheder i byen havde mere end 5 værelser til beboelse.

1899 Esbjerg bliver købstad. Havnens styrelse overgår til Havnerådet.

1901
2. fiskerihavn og første ophalerbedding med 4 pl. tages i brug.

1903
Stormgades Skole bygges.

1904
Sct. Josephs Hospital tages i brug. Esbjerg Skipperskole oprettes.

1905
Jerne Skoles ældste del opføres. Teknisk Skole i egen bygning, Torvegade 47.

1907
Elektricitetsværket i H.C. Ørstedsgade tages i brug. Den Private Realskole udvides med Esbjerg Gymnasium.

1908
Post- og Telegrafbygning på Torvet opføres. Spangsbjerg Hospital opføres som sanatorium.

1909
Sygehuset tages i brug. Senere udvidet til centralsygehus.

Det giver sig selv, at med så mange mennesker sammenstuvet på så få kvadratmeter uden adgang til at blive vasket ordentligt, florerede væggelus, lopper, lus og kakkerlakker, og min bedstefar så her sin chance for at starte sin egen forretning med bekæmpelse af utøj i boligerne..

I 1910 startede Carl Frederik Ludvig Lange Skadedyrcentralen, og allerede samme år udvikler han et effektivt håndbåret apparat og et virksomt præparat til utøjsbekæmpelse. Af en eller anden grund, som ingen kan finde en forklaring på, søger min bedstefar først patent på præparatet i1932, hvorefter han indleder et samarbejde med en københavnsk grosserer om salg af patentet til udlandet. Det blev et ulykkeligt og dyrt bekendtskab for min bedstefar, et bekendtskab, som var med til at bringe ham i økonomisk uføre og utvivlsomt også har skabt noget af den bitterhed, som prægede hans sidste leveår.

"Erfaring fra mange byer"

Der var rigeligt med arbejde for Carl Frederik Ludvig Lange. Om aftenen, når han kom hjem fra havnen, gik han i gang med at bekæmpe utøj i Esbjergs boliger, og i takt med, at forretningen blev bedre og bedre, blev han nødt til også at bruge den sparsomme fritid lørdag og søndag til arbejdet i Skadedyrcentralen. Da drengene – Walther og min far – var store nok, blev de sat i gang med at hjælpe. Det var almindelig praksis. I en by som Esbjerg, hvor en uforholdsmæssig stor del af befolkningen var arbejdere og hvor fattigdom var mere reglen end undtagelsen, måtte børnene træde til for at supplere den lille løn til den store familie. Børnene arbejdede typisk som bude og stik-i-rend drenge.

Værre var, at mange større drenge gik til hånde i værtshuse enten ved at rydde flasker af bordene, rejse kegler, eller passe garderoben. Det gik ikke blot ud over børnenes nattesøvn. Atmosfæren i værtshusene ikke ligefrem var børnevenlig. Tonen var grov, og der var ofte slagsmål. Beduggede gæster var gavmilde med ølsjatter til drengene, og det skete, at berusede drenge føjtede om i gaderne.

Jeg tror ikke min bedstefars familie var fattige, og at det er årsagen til, at de to drenge måtte hjælpe til. Jeg tror, det i lige så høj grad skyldes, at min bedstefar ikke selv kunne overkomme arbejdet. I årene der kommer udvides operationsområdet fra Esbjerg til hele Ribe Amt. Der refereres i papirer til min bedstefars "... erfaringer fra mange byer", og jeg ved, at han arbejdede så langt væk som i Ringkøbing. I Esbjerg og omegnen benyttede han cyklen for at komme rundt på arbejde, mens han rejste med bus eller tog for at nå de andre byer i amtet.

Da familien kom til Esbjerg flyttede de ind i en lejlighed i Niels Juelsgade 5. Siden flyttede familien til hjørneejendommen Strandbygade og Islandsgade, som i folkemunde kaldtes "Strygejernet" på grund af sin specielle bygningskonstruktion. I årene derefter flyttede familien til et nybygget hus på Højvangs Alle 29, og derfra til "Solbakken", en ejendom på hjørnet af Skt. Pauls Alle (i dag Torvegade) og Strandby Kirkevej. Min bedsteforældres sidste adresse i Esbjerg var Kirkegade 55.

1910.
Arbejderhøjskolen oprettes.

1912
Eksportstaldene flytter fra jernbaneterrænet til nye bygninger på D. Lauritzensvej.

1914
Zions Kirke indvies.
Gammelby Skoles ældste del opføres i perioden fra 1900.

1916
Phønix Bio åbner i Hotel Spangsberg.

1917
Nuværende fiskerihavns første del tages i brug.
Premier Is opføres til at forsyne fiskerne med is. I 1927 påbegyndes produktion af iscreme.

1922
Ny trafikhavn tages i brug. Første buslinie åbnes.
Boldesager Skoles ældste del opføres.
Esbjerg Maskinmesterskole oprettes.

1924
Første fiskeriauktionshal tages i brug.

1926
A/S Esbjerg Idrætspark stiftes.

30´erne: Hårde år

Min bedstefars forretning gik bedre og bedre, og det er mit klare indtryk, at han op gennem 1920´erne havde etableret sig med en driftig forretning, og at økonomien var særdeles sund. Men i begyndelsen af 30´erne begynder det at skride for ham. Han bliver offer for udefra kommende forhold, han ingen indflydelse har på, nemlig den verdensomspændende økonomiske depression, samarbejdet med den københavnske grosserer om salg af hans patent til udlandet mislykkes, og de mange penge han har investeret i patentsalget mistes. Han rammes af personlige sorger. Sønnen Walther, som var udlært snedker, men senere optages som kompagnon i Skadedyrcentralen, bliver alvorligt syg efter en faldulykke på et skibsværft på havnen og kan ikke længere hjælpe til i forretningen i samme udstrækning som tidligere.

Det ser skidt ud for min bedstefar. Han er træt og slidt, han har mistet mange penge, og sønnens sygdom tærer voldsomt på ham.

Den økonomiske verdenskrise i begyndelsen af 1930´erne ramte Esbjerg hårdt. Havnen var byens livsnerve, og da England i 1932 lagde høje toldafgifter på landbrugsvarer fra Danmark ramte det øjeblikkeligt den danske baconeksport. Krisen ramte først havnen og havnearbejderne, men bredte sig til alle befolkningsgrupper og erhvervsgrene i byen. En ledig arbejder kunne måske få en kortvarig beskæftigelse, men ellers måtte han til arbejdsløshedskassen for at få hjælp til at opretholde livet.

Arbejdsløsheden nåede groteske højder. Under en økonomisk krise i 1928 var 20,3 procent af arbejdsstyrken i Esbjerg arbejdsløs. I 1934 var 37,7 procent af de arbejdsløshedsforsikrede ledige.

Det giver sig selv, at i så alvorlig en økonomisk situation, er det ikke penge til utøjsbekæmpelse, der ligger øverst i tegnebogen, og min bedstefar måtte kæmpe for familiens og firmaets økonomiske overlevelse. Han havde et aktiv, som han nu satte alle sine kræfter ind på at kapitalisere: Sit patent til utøjsbekæmpelse.

Desværre satsede han også mange penge.

Patentet

I Berlingske Tidende står 12. august 1932 en lille annonce under billetmærke. I annoncen søges samarbejde med en partner med international salsgserfaring. Det er min bedstefar og sønnen Walther, der er gået i offensiven. Få dage senere modtager de et svar dateret 13. august, hvori grosserer E. E. Kahlmann, København, opfordrer dem til at kontakte sig telefonisk, ".. da jeg eventuelt har interesse for sagen".

Den Kongelige Patentkommission udsteder den 19. juli 1932 patent nr. 45996 til "Desinfektører Carl Frederik Ludvig Lange og Walther Lange, begge af Boldesager i Jerne Sogn under Ribe amt paa et Middel til Udryddelse af Væggetøj og lignende".

I beskrivelsen af patentet står, at "Opfindelsen angaar et Middel til Udryddelse af Væggetøj og lignende, og dets Hovedbestanddel er Kaliumdikromat, som har vist sig særdeles virksomt til det omhandlede Formaal. Endvidere indeholder Midlet pulveriseret Alun samt Potaske".

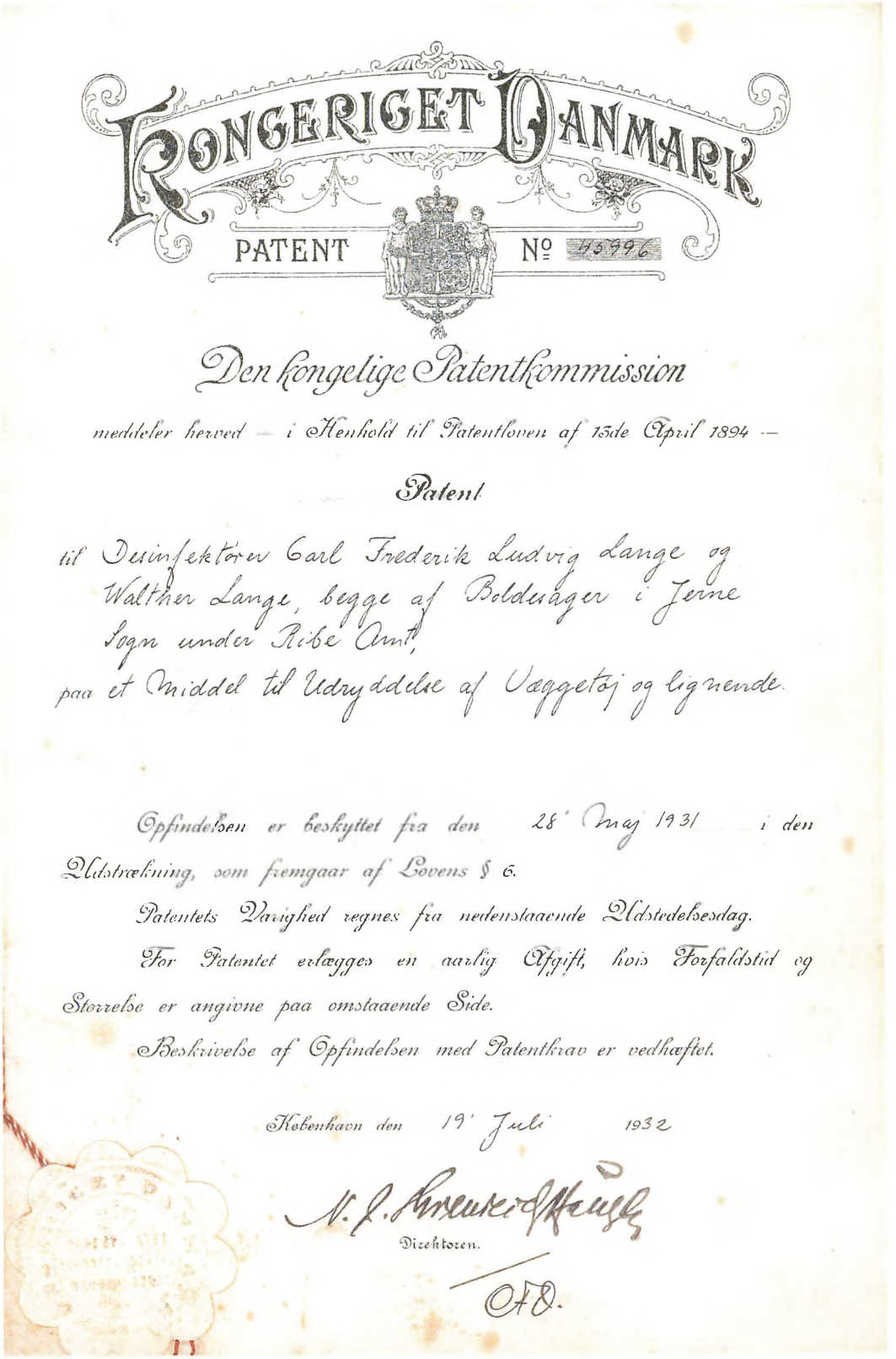

KONGERIGET DANMARK

PATENT Nº 45996

Den kongelige Patentkommission

meddeler herved — i Henhold til Patentloven af 13de April 1894 —

Patent

til Desinfektøren Carl Frederik Ludvig Lange og Walther Lange, begge af Boldervagen i Jerne Sogn under Ribe Amt,

paa et Middel til Udrydelse af Vaggetøj og lignende.

Opfindelsen er beskyttet fra den 28 Maj 1931 i den Udstrækning, som fremgaar af Lovens § 6.

Patentets Varighed regnes fra nedenstaaende Udstedelsesdag.

For Patentet erlægges en aarlig Afgift, hvis Forfaldstid og Størrelse er angivne paa omstaaende Side.

Beskrivelse af Opfindelsen med Patentkrav er vedhæftet.

København den 19 Juli 1932

N. P. Andersen-Hansen

Direktøren.

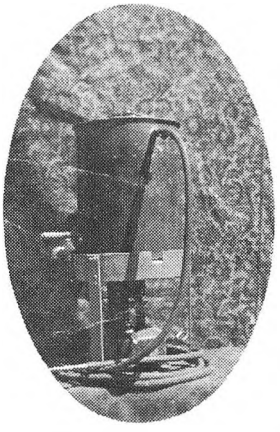

Den Kongelige Patentkommission udsteder 19. juli 1932 patent til "Desinfektører Carl Frederik Ludvig Lange og Walther Lange paa et Middel til Udryddelse af Væggetøj og lignende". Min bedstefar havde konstrueret et sprøjteapparat, som effektiviserede datidens bekæmpelse af utøj. Samarbejdspartneren i København, E. E. Kahlmann er forundret over, at der først i 1932 udtages patent

Det går pludselig rigtig stærkt. Grosserer E. E. Kahlmann har nu ikke blot "eventuelt interesse for sagen". Han har meget store planer med patentet og dets muligheder.

I et brev dateret 18. august 1932 til "D´Herrer Walter og Ludv. Lange", spørger han ind til hvornår de har fået patentet for England, Frankrig og Spanien, og han vil vide, om der er planer om at anmelde patentet i Tyskland, Schweiz og i Italien.

Grossereren undrer sig: "Jeg kan ikke rigtig forstaa, at De har eksperimenteret med denne Artikel siden 1910 og først nu udtager Patentet. Jeg er meget interesseret, saafremt De kan bevise, at Stoffet er fuldstændig lugte- og dunstfrit."

E. E. Kahlmann opfordrer til, at D´Herrer kommer til København til en personlig samtale. "Saafremt De ved denne samtale kan overbevise mig om, at Artiklen virkelig er saa god, som De siger, kunde jeg tænke mig paa en eller anden Maade at hjælpe med Financieringen. Jeg vil selvfølgelig være interesseret i ikke alene Salget for Danmark, men ogsaa i alle andre Lande".

Han betinger sig der foretages en rensning af en lejlighed i København, så han og en eventuel køber, han allerede har på hånden, personligt kan se, hvordan det hele virker.

E. E. Kahlmann er så overbevist om patentets økonomiske muligheder, at han allerede i begyndelsen af september er parat til at fremsætte et tilbud til min bedstefar: "Jeg overtager Enesalget for hele Europa samt Amerika af det omtalte Patent og foretager Salget til bedst mulige betingelser. Alle indtægter saavel kontanter som Licensindtægter skal deles mellem os".

E. E. Kahlmanns opdukken på scenen må have været sød musik i min bedstefars ører. Han er økonomisk trængt, og her kommer et menneske med internationale salgsforbindelser, han taler om salg til hele Europa og Amerika, og han er villig til at skyde penge ind i det. Det er umuligt at vide om den københavnske grosserer kun indeholder varm luft og store armbevægelser, eller om der virkelig var et konkret indhold i hans vurdering af patentets muligheder. Vi har kun bevaret korrespondancen fra E.E. Kahlmann til min bedstefar, og derfor ved vi intet om, hvad der helt konkret gik galt. Men det gik galt.

Den 21. september 1932 udfærdiges en overenskomst af landsretssagfører A. Voigt-Larsen, København, mellem Walther Lange og Ludvig Lange og grosserer E. E. Kahlmann om salget af patentet.

Det fremgår af overenskomsten, at patenthaverne – min bedstefar og sønnen Walther – overdrager til E. E. Kahlmann "Enesalget af Udnyttelsesretten af ovennævnte Patenter samt Enesalget af Udnyttelsesretten for alle andre Lande, hvor Patent ikke opnaas".

Overenskomsten underskrives af E. E. Kahlmann, Walther Lange og Ludvig Lange.

Problematisk samarbejde

Arbejdet kan komme i gang, men der opstår hurtigt problemer. Samarbejdet kører ikke i olie, men i beg. Allerede den 22. oktober 1932 må

Indbyggertal i Esbjerg

1800: 20
1870: 460
1880: 1.529
1890: 4.111
1899: 12.841
1901: 13.355
1904: 14.284
1906: 15.665
1916: 18.925
1921: 22.253
1930: 26.905
1935: 30.435

Min bedstefar arbejdede som vejer og måler ved korn- og foderstoffirmaet Eriksen og Christensen i Dokhavnen – bagerst til venstre i fotoet – samtidig med han i sin sparsomme fritid arbejdede med utøjsbekæmpelse.

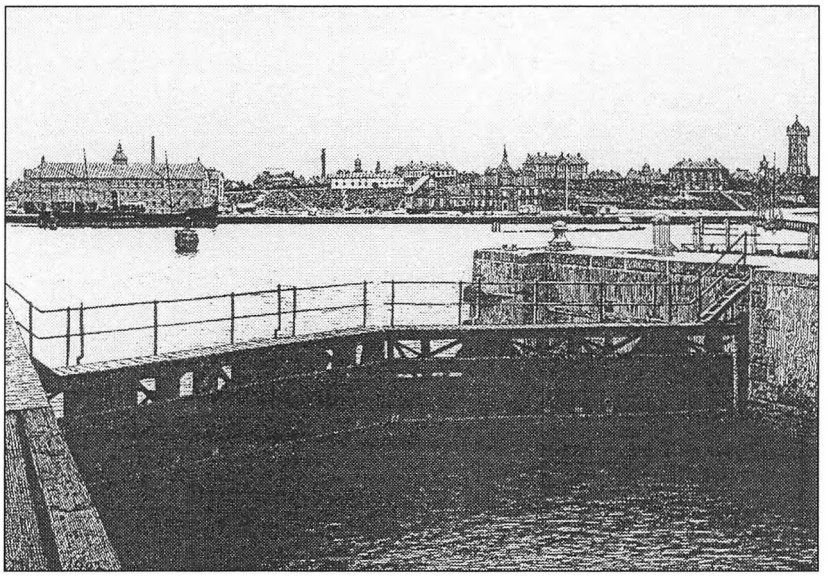

E. E. Kahlmann i et brev til Walther og Ludvig Lange appellere til dem om, at "De absolut maa stole på mig", og at han selvfølgelig overtager enhver garanti for de mennesker han eventuelt vil arbejde sammen med ved salg af patentet.

Det kniber tilsyneladende at få etableret et fornuftigt samarbejde mellem grossereren og min bedstefar. I hvert fald må Kahlmann i sit brev slå på, at min bedstefar ifølge deres overenskomst skal stille et demonstrationsapparat til disposition i forbindelse med sit salgsarbejde.

I begyndelsen af november har min bedstefar og Walther udtaget patent i Sverige, og bekæmpelsesmidlet og maskinen skal demonstreres i Stockholm. E. E. Kahlmann har to interessenter i Stockholm, som skal have foretaget en demonstration.

Der bliver problemer med fortolkningen af overenskomsten. Min bedstefar anfægter tilsyneladende nogle salgsdispositioner Kahlmann har foretaget. Kahlmann opfordrer i et brev dateret den 23. december min bedstefar til at komme til København til en drøftelse af enkeltheder, og beder om at få adressen på min bedstefars sagfører i Esbjerg for at forklare ham kontraktens indhold. "Jeg indestaar for, at Kontrakten bliver overholdt, og med det maa De være tilfreds, i hvert fald kan jeg sige, at min Sagfører har paastaaet, at Kontrakten var uangribelig paa alle Punkter".

Sagførerne er meldt ind. Den gensidige mistro har taget over. Det lover ikke godt for det videre samarbejde.

Udover salg og udnyttelse af patentet til utøjsbekæmpelse omhandler overenskomsten mellem Kahlmann og min bedstefar også salg af et middel til behandling mod kvægtuberkulose, en sag som optog min bedstefar meget. Han har brug for penge – 2.000 kroner – for at arbejde videre med udvikling af midlet, og har tilsyneladende opfordret Kahlmann til at skyde disse penge ind. Men det afviser Kahlmann, og han forstår slet ikke beløbets størrelse. Han har undersøgt sagen hos si-

1927
Centralbibliotekets første egen bygning tages i brug i Nørregade 25. Første fjernvarmeforsyning etableres. Større betydning fra 1946.

1929
De Gamles Hjem, Gl. Vardevej, tages i brug. Fra sygehusets åbning i 1909 til nu anvendtes det gamle epidemisygehus som alderdomshjem.

1932
Rørkjær Skole bygges.

ne forbindelser og fået at vide, at der ikke er forbundet videre omkostninger med forsøg med midlet.

E. E. Kahlmann refererer igen til overenskomsten, hvori han er forpligtet til at skaffe min bedstefar introduktioner til Landbohøjskolen, men "... det var ikke meningen, at jeg skulde finansiere Deres Experimenter", skriver han 9. januar 1933.

Demonstrationen i Stockholm

Dagen efter sender han et anbefalet brev til Walther og Ludvig Lange, hvori han refererer til en telefonsamtale om udfaldet af demonstrationerne i december 1932 i Stockholm, som min far blev sendt over for at foretage. Demonstrationerne er faldet meget negativt og uheldigt ud. Der er lige så mange væggelus i lejligheden som før demonstrationen, og han forlanger, at min bedstefar omgående selv rejser til Stockholm for at foretage en ny demonstration, som kan sikre det svenske marked for patentet. "Saafremt De intet effektivt Resultat opnaar, maa Konsekvenserne af dette udelukkende blive baaret af Dem".

Kahlmann refererer også til salgsarbejdet i Danmark, og konstaterer: "Jeg tror ikke det kan betale sig for Dem, hvis De vilde sabotere mit Arbejde".

Han slutter sit brev med følgende svada: "Jeg beviser stadig, at jeg i fuldeste Omfang varetager Deres interesser, og jeg kan derfor forlange, at De anerkender dette og understøtter mit Arbejde i fuldeste Maal og ikke det modsatte".

Jeg aner ikke, hvad der er gået galt i Stockholm. Min far var erfaren, han var omhyggelig, men alligevel mislykkedes demonstrationen. Et heldigt udfald af forsøget i Stockholm ville formentlig have sikret et stort marked i Sverige for min bedstefars patent og dermed sikret firmaets økonomi, og i de kommende år bebrejdede min bedstefar mange gang min far, at tingene var gået skævt i Stockholm. Det lagde desværre også kimen til min bedstefars bitterhed i hans sidste år.

Overenskomsten opsiges

Samarbejdet mellem min bedstefar og Kahlmann var nu røget helt af sporet, og den 7. april 1933 sender Walther og min bedstefar et brev til Kahlmann:

"Herved opsiges vor Overenskomst af 21. September 32 angaaende Salget af Udnyttelsesretten paa vore Patenter fra Dags Dato at regne.

Esbjerg d. 7. April 33. Walther Lange/ Ludv. Lange".

Den københavnske grosserer anerkender ikke opsigelsen, som min bedstefar og Walther tilsyneladende begrunder med det fejlslagne salg i Sverige og kontraktbrud. Det afviser Kahlmann og opfordrer min bedstefar til at skaffe uigendrivelige beviser for præparatets effektivitet. "Der er i hvert fald ingen i Stockholm, der tror paa det", skriver Kahlmann sarkastisk.

Han forlanger, at min bedstefar fremlægger beviser for præparatets absolut dræbende virkning, og gør han ikke det, "... har De lavet kon-

Familien Lange fotograferet i 1928 ved Lilly's konfirmation. Det er bagerst fra venstre: Min far, faster Betty, farmor Marie, Walther, Clara, Ellen, min bedstefar. Forrest fra venstre: Valborg, Lilly, Ingeborg, og onkel Johannes.

trakt med mig under falske forudsætninger, og saa maa De selv bære konsekvenserne".

Det sidste brev fra E. E. Kahlmanns hånd er dateret 10. maj 1933. Heri anerkender han opsigelsen af kontrakten, selvom han anser den for retsbrydende, "... men jeg anerkender dog samme, fordi jeg anser et Samarbejde med Dem som umulig".

Kahlmann mener han fortsat har krav på nogle rettigheder, men dette overgiver han til sin sagfører, "..da jeg ikke vil indlade mig paa flere Diskussioner og Skrivelser med Dem".

Det var udgangsreplikken i et ti måneder langt "samarbejde", som indledtes med løfter om salg til hele Europa og Amerika og gyldne løfter om medfinansiering, og ender i skuffelser, sarkasme, nedgørelse og trusler.

Min far bliver kompagnon

Tilbage i Esbjerg sidder min bedstefar som 66-årig med knuste forhåbninger om en gylden fremtid for Skadedyrcentralen, og en økonomi

som er anstrengt, fordi patentanmeldelserne i sammenhæng med overenskomsten med E. E. Kahlmann, har kostet mange penge. Han er blevet træt, har mistet modet, og oveni skal han forholde sig til personlige sorger. Sønnen Walther er alvorligt handicappet efter sin faldulykke, og han bliver stadig dårligere og kan ikke længere deltage i arbejdet i Skadedyrcentralen i samme omfang som tidligere. Basis for forretningen – utøjsbekæmpelse – er intakt. Der er fortsat boliger, der skal renses, og i stigende omfang er Skadedyrcentralen også begyndt at rense fiskerkutterne i Esbjerg for utøj. Men der skal friske kræfter på banen. Det bliver min far Carl Ludvig Axel Andkjær Lange, som må træde til. Han er 31 år, arbejder som skibstømrer, men må nu ved siden af arbejdet på havnen tage over i arbejdet med utøjsbekæmpelse.

Den 11. januar 1933 underskriver bedstefar og Walther en fuldmagt:

"Herved giver vi vor Søn og Broder, Carl Ludvig Axel Andkjær Lange, Fuldmagt til paa vore Vegne at aftale og forhandle om alt vedrørende vor Desinfektørforretning, idet han D.D. er optaget som Kompagnon og Medarbejder.

Boldesager, Esbjerg, d. 11. Januar 1933

Ludv. Lange Walther Lange

Til Vitterlighed:
R. Jensen, Tømrermester
H. Peter Hansen, Lokomotivfører.

Fuldmagten, dens konkrete indhold og det lovmedholdelige i fuldmagten er hævet over enhver tvivl, men alligevel gav min fars indtræden i Skadedyrcentralen i de kommende år anledning til mange knubbede ord i familien, og i den værste fase af familiediskussionerne, som i min fars overlevering fremstår som deciderede familiestridigheder, udlægges teksten som at min far har narret firmaet fra min bedstefar og min farbror. Dette er bestemt ikke tilfældet. Min far kom ind i forretningen på et kritisk tidspunkt. Min bedstefar var om ikke opgivende, så i hvert fald træt. Walther var syg og kunne intet. Skulle Skadedyrcentralen fortsætte var der kun en, der kunne komme i betragtning: Min far.

Afhandlingen

I slutningen af 1930'erne eller i begyndelsen af 40'erne, da min bedstefar var omkring 70 år, skrev han på opfordring af mag. scient E. W. Kaiser, Indenrigsministeriets konsulent i rottesager, en 20 sider lang håndskrevet afhandling: "Husdyrtuberkulosen m. fl. Sygdomme – Udbredelse og Bekæmpelse set med en Lægmands Øjne". I selve opfordringen ligger en anerkendelse af min bedstefars viden om tuberkulosens årsager og kamp imod sygdommen.

" Fra 1882 da Professor Koch i Berlin fandt Tuberkelbacillen som Aarsag til Brystsygen også kaldet Tæring eller Svindsot har det interesseret mig at følge denne Sygdoms Udbredelse og Bekæmpelse", skriver Carl Frederik Ludvig Lange.

Som 17-årig var Carl Frederik Ludvig Lange ansat i en korn- og foderstofforretning i en østfynsk købstad: "Dengang var det hovedsageligt dansk korn som brugtes til melfabrikationen og som opkøbtes af købmændene. Når landmændene kom ind med deres korn, spændte gårdskarlene fra og satte hestene i stald, hvorefter de bar kornet op på loftene, men det var for det meste med det samme fodtøj på, som de brugte i staldene og med dette trådte de op i korndyngerne og styrtede sækkene. Staldene i de gamle købmandsgårde blev for det meste brugte som pissoir."

Carl Frederik Ludvig Lange fortæller om brystsyge gårdskarle, som konstant hostede og spyttede i kornet, og om en forretningsbestyrer i købmandsgården, som også led af brystsyge og ustandselig spyttede på gulvet i forretningen, hvor alle fødevarer lå i åbne krukker og lignende.

I 1889 efter endt militærtjeneste kommer den unge Lange til Odense til en købmandsgård. I nærheden lå et torv, hvorfra slagtere solgte deres kødvarer.

" Jeg oplevede mange gange, at slagterne før de kørte på torvet ofte trak en hinde af brystbenene på oksekødet og søgte at afvaske de røde pletter på benene under denne hinde. De røde pletter var bevis for tuberkelbaciller".

Tuberkulosebefængte oksekroppe blev købt til fremstilling af pølser. "Om natten blev tuberkuløse svine- og oksekroppe anbragt i en jordhule. De kunne selvfølgelig ikke have dem liggende over jorden for stank.".

I takt med, at det danske kreaturhold steg op gennem 1880'erne begyndte en stor import af udenlandske foderstoffer. " I damperne kunne der være en mængde sorte rotter. Ligeledes kunne der ude i borde være mange beskadigede solsikkekager, som lugtede frygteligt. Det viste sig, at det var de arbejdere, der stuvede lastene i russiske Sortehavshavne, der besørgede deres nødtørft ned ad kagerne ude i borde."

Esbjerg var i begyndelsen af 1900-tallet udskibningshavn for kreaturer til Hamborg. Returlasten var fødevarer, oliekager, korn og meget andet. Der var sjældent tid til en ordentlig rengøring af lastrummene, inden korn og foderstoffer blev lastet i de samme lastrum, hvor kreaturerne havde stået. "Ajle, opløst gødning og urin under dørken er ofte når skibet kom ud i høj sø trængt op i korn og oliekager", konstaterer Carl Frederik Ludvig Lange

I Esbjerg blev de beskadigede oliekager blandet med ajle, urin, rotteekskrementer solgt til landmændene til foderbrug lige

så hurtigt de kunne fremskaffes. Oliekagerne udbredte en frygtelig stank.

"Jeg spurgte en dag en ung mand, som skulle hente et læs bomuldsfrøkager, om de brugte det til gødning."

"Ja", svarede han. "Når det har været gennem køerne".

"Vil køerne da æde sådanne kager?"

"De får ikke andet".

"Bliver de da ikke syge?"

"De hoster alle sammen", sagde den unge mand.

I 1928 gjorde Carl Frederik Ludvig Lange en modtager opmærksom på den skandaløse behandling en last korn og oliekager havde fået. Ajlen under dørken var presset 10 centimeter op i et parti bomuldsfrøkager, men det så modtageren intet problem i. Carl Frederik Ludvig Lange forsøgte flere gange at råbe myndighederne op, men ingen tog hans advarsler alvorligt.

"En kreaturdamper er jo en svømmende stald med en besætning på flere hundrede kreaturer med ny besætning hver uge som kommer fra måske hundrede med tuberkulose eller kalvekastning befængte stalde, og efter at kreaturerne var kommet i land ofte efter en dårlig rensning og ingen desinfektion atter lastet med fødevarer, korn og foderstoffer".

Han giver adskillige eksempler på de utrolig uhumske forhold i danske, græske og russiske kreatur- og foderstofdampere, som anløb Esbjerg.

Rotter var også et stort problem. "Der kan være tusinder af rotter i en damper. Jeg så i en italiensk damper lastet med solsikkekager, at der i mellemrummet mellem kagestablerne og skibssiden lå et helt lag rottegødning, som blev fejet sammen med kagestumper og smuld, og siden knust til foderblandinger", fortæller Ludvig Lange.

Men de kritisable forhold gælder ikke kun landbruget og damperne, der anløber Esbjerg. Carl Frederik Ludvig Lange fortæller om, hvorledes de høje priser på kød og fisk tvinger familier uden de store midler til at købe varer af en tvivlsom karakter.

"En fiskeeksportør i Esbjerg kørte et parti fordærvede rødspætter hen i en affaldspram, der ligger på Fiskerihavnen. Det opdagede et par smarte mænd. De vaskede og rengjorde hele partiet og kørte derefter omkring i byens omegn og solgte disse delikate fisk til småkårsfolk. Når de fik fisken på panden eller i gryden lugtede de værre end en ulykke. Her kunne en halv liter petroleum have forpurret en sådan handel".

Min far – opgang og nedgang

Min far var handlekraftig, og det varede ikke længe før hans evner blev sat på en prøve. Min bedstefar rykkede E. E. Kahlmann for udlevering af de patentanmeldelser, som den københavnske grosserer havde i sin varetægt, men som retteligt tilhørte Skadedyrcentralen. Kahlmann nægtede at udlevere materialet, måske fordi han mente han kunne bruge det som pressionsmiddel overfor min bedstefar for at få indfriet de rettigheder Kahlmann mente at have krav på efter overenskomsten var opsagt.

Men Kahlmann gjorde regning uden vært. "Så tager vi over og henter de papirer", sagde min far. Sammen med min bedstefar tog han til København og opsøgte grossereren på hans kontor. Kahlmann var ikke glad for besøget: "Fjern Jer, eller jeg tilkalder politiet", sagde den tidligere samarbejdspartner.

"Det er ikke nødvendigt min gode hr. Kahlmann", sagde min far, greb en stol og løftede den. "Hvis ikke de papirer kommer på bordet nu, ryger stolen ud gennem vinduet, og så kommer politiet helt af sig selv".

Den polerede københavnske grosserer var ikke vant til den kontante og til tider hårde omgangsform der eksisterede i det miljø min far arbejdede i på havnen, og han er blevet godt gammeldags forskrækket. Det er vel dybest set unødvendigt at konstatere, at min bedstefar og far rejste hjem til Esbjerg med de papirer, de kom til København efter.

Trygt og kærligt – men også disciplineret

Min far, Carl Ludvig Axel Andkjær Lange, blev født 11. august 1902 i Nyborg. Sammen med familien rykkede han til Esbjerg i begyndelsen af 1900-tallet, hvor han hurtigt fandt sig til rette i det børnerige kvarter omkring Niels Juelsgade, hvor familien slog sig ned.

Havnen var en spændende, men også farlig legeplads, og der var udstedt forbud imod at lege på havnen. Min far tog chancen, legede på hyttefadene i havnen sammen med sine kammerater og blev taget på fersk gerning. Det var hans mor, der udmålte straffen i hjemmet. I 14 dage blev min far sendt på hovedet i seng, når han kom hjem fra skole. Moderen var hård og kontant. Det har også været nødvendigt med de mange børn, der skulle holdes styr på.

Det er mit indtryk, at min fars barndomshjem var kærligt og trygt, men der var også knaldhård disciplin.

Efter sin skolegang på Vesterskole kom min far i 1916 i lære som skibstømrer hos N. P. Jensen Skibsbyggeri. Han var 14 år og lille af sin vækst, og det var nødvendigt at rigge en forhøjning til i hele høvlebænkens længde, så han kunne nå op, når han skulle arbejde ved høvlebænken.

Efter overstået læretid havde han i et års tid hyre på et par fiskerkuttere fra Esbjerg. Min far har været med i bygningen af adskillige fiskerkuttere til Esbjerg, og derfor havde han et personligt kendskab til man-

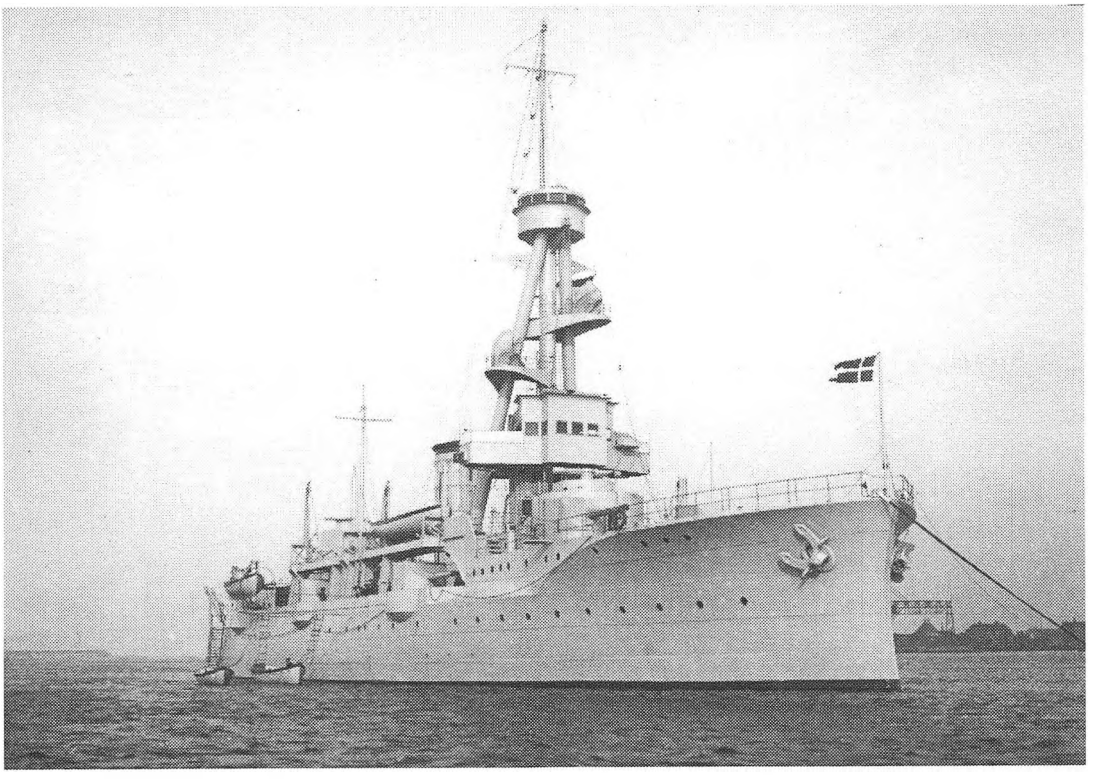

Min far blev kort efter sin indkaldelse til Søværnet udkommanderet til den nybyggede krydser "Niels Juel", som viste Dannebrog på en 14.600 sømil lang rejse til Sydamerika.

ge af fiskerne og fiskerskipperne. Gennem dette bekendtskab har han fået lyst til at prøve kræfter med fiskeriet. Når han ikke fiskede, arbejdede han som skibstømrer, ligesom han garanteret er sat i arbejde af min bedstefar i forretningen.

På rejse til Sydamerika

10. september 1923 blev min far indkaldt til Søværnet. Han blev udkommanderet som skibstømrer til det nybyggede "Niels Juel", som en måned senere stod ud på sin første lange repræsentationsrejse for at vise Dannebrog. Sydamerikas østkyst var togtets mål.

Det blev en utrolig spændende oplevelse for min far som gang på gang vendte tilbage til de oplevelser han havde på den lange rejse.

"Niels Juel" skulle oprindeligt bygges som et panserskib, men i nedrustningens navn efter 1. Verdenskrig, besluttede den danske regering at færdigbygge skibet som en krydser armeret med ti 15 cm kanoner.

Den 14.600 sømil lange rejse førte "Niels Juel" og min far og hans skibskammerater til England, Madeira, St. Vincent, Rio de Janeiro, Buenos Aires, Montevideo, Azorerne, inden "Niels Juel" kunne lade ankeret gå i Københavns Havn efter fire måneders togt, der bød på sjove, spændende, men også dramatiske oplevelser.

"Niels Juel" kom ind i europæisk farvand igen i begyndelsen af februar 1924, og samtidig satte det ind med surt vejr, tåge, slud og stormende blæst. Orlogsmanden var på mod Plymouth i Sydengland, da

Min far vendte gang på gang tilbage til sine oplevelser med "Niels Juel". I årene der fulgte deltog han i jubilæumssammenkomster med sine marinerkolleger fra rejsen til Sydamerika.

"Niels Juel" – et vrag i Kielerbugt

"Niels Juel" var på øvelse i Isefjorden, da flåden sænkede sine skibe den 29. august 1943. Skibet forsøgte at bryde ud af fjorden for at søge til Sverige, men blev stoppet af tyske fly, som gennemførte adskillige angreb med maskinkanoner og bomber. Fire besætningsmedlemmer blev alvorligt såret, og en dræbt under de tyske angreb. Da det stod klart, at "Niels Juel" ikke kunne stikke af til Sverige, blev skibet sat på grund. Forinden gik besætningen systematisk i gang med at ødelægge materiellet ombord.

Tidligt næste morgen løb to tyske torpedobåde op på siden af "Niels Juel" og kraftigt bevæbnede tyske marinere bordede skibet og besatte det.

Tyskerne bjergede "Niels Juel" i oktober 1943, slæbte skibet til Kiel, hvor det blev repareret, og fra 1944 kom det i tjeneste i den tyske flåde under navnet "Nordland" Skibet fungerede under tysk tjeneste som kadetskib.

I takt med, at russerne rykkede vestpå, blev "Nordland" flyttet fra Pommern til Eckenförde. En af de første dage i maj 1945 sænkede den tyske besætning skibet i Kielerbugt. Vraget af "Niels Juel" ligger fortsat i bugten.

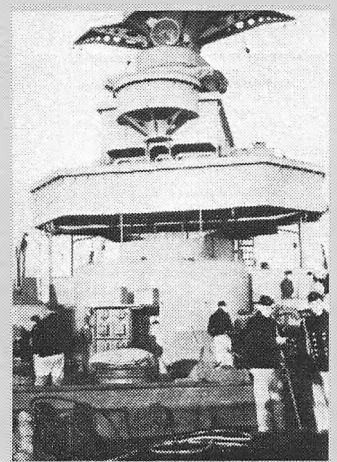

I 1944 kom "Niels Juel" i tysk tjeneste som kadetskib under navnet "Nordland".

det satte ind med et forrygende uvejr. En stormende kuling udviklede sig til en orkan, og chefen ombord måtte dreje skibet under for at ride orkanen af. Orkanen varede i to døgn, og min far har fortalt, at adskillige af besætningen var så søsyge, at de var parat til at springe overbord. Blandt besætningen var de kun 12-14, heriblandt min far, som havde erfaring fra søen. De blev sat til at skalke lugerne til opholdsbanjerne, så ingen sprang overbord.

Em kraftig sø rev de svære surringer i stykker, som holdt skibets motorbåd, en dampbarkasse. Den vejede seks tons, og det var nødvendigt at surre den fast igen, inden den lavede ulykker. I en hylende orkan var et flot stykke sømandsarbejde at sikre en seks tons båd, der svinger i sine taljer. Som skibstømrer er jeg rimelig sikker på, at min far har været med til dette stykke arbejde.

Men trængslerne for "Niels Juel" var ikke forbi. Da orkanen var på sit højeste, og den ene sø efter den anden hamrede ind imod skibet, skete det værst tænkelige uheld: rorkæden sprang, og uden den kan roret ikke bruges og kom "Niels Juel" til at ligge på tværs i de kraftige søer, var der overhængende fare for, at skibet ville rulle rundt.

"Niels Juel" havde to skruer og ved stadig at manøvrere med maskinerne og de to skruer lykkedes det at holde skibet op imod søerne. Det var nogle nervepirrende timer indtil det lykkedes besætningen nødtørftigt at reparere den sprængte rorkæde og "Niels Juel" kunne liste sig ind til Plymouth.

Den 23. februar 1924 lagde "Niels Juel" til kaj i Holmen.

Fremmed kapital ind i firmaet

Efter de muntre måneder med "Niels Juel" kaldte den sure hverdag på min far. Han tog tilbage på havnen, hvor han arbejdede som skibstømrer samtidig med, at han sammen med sin bror Walther hjalp om aftenen og i weekenden med arbejdet i Skadedyrcentralen.

I 1932 tog min far til København. Han havde en stærk trang til at forsøge sig som selvstændig, og han mente, at han kunne omsætte de erfaringer, han havde oparbejdet i skadedyrsbekæmpelse i sin fars forretning, på et større marked. Det var på samme tid min bedstefar og Walther indgik det mislykkedes samarbejde med grosserer E. E. Kahlmann, og jeg har en ubekræftet forestilling om, at min bedstefar har bedt min far samtidig holde øje med Kahlmann. Samarbejdet mellem Kahlmann og Skadedyrcentralen var præget af dårlig stemning og mistillid, og jeg kan forestille mig, at min far er bedt om at forsøge at følge med i, hvad Kahlmann lavede i København.

Det var i denne periode min far blev sendt til Stockholm for at udføre et forsøg med udryddelse af væggelus i en lejlighed. Forsøget mislykkedes. En givtig indgang til det svenske marked gik i vasken, og det kostede min bedstefar mange penge. Han har senere i et brev til min far kraftigt og bittert bebrejdet ham det mislykkede forsøg, som medførte et indtjeningstab på 15.000 kroner.

Jeg tror ikke på, det var min fars skyld forsøget mislykkedes. Han var meget erfaren i udryddelse af væggelus, og han var meget samvittighedsfuld. Det bekræftes i en lang række udtalelser han har fået fra sine arbejdspladser. En fiskerskipper, som havde ham forhyret et års tid, kalder ham "et pligtopfyldende og moralsk stabilt menneske".

Et brev, min far sender fra Stockholm hjem til sin unge kone i Esbjerg, vidner om, at min far er fyldt af optimisme. Han bor på Hotell Arffursten på Drottninggatan i Stockholm, og sidder om aftenen og skriver sit brev, som er dateret 16. december 1932:

"Saa er Jeg kommet til Stockholm. Det var en drøj Tur. Jeg kom hertil Kl. 9 i Formiddag og begyndte at rense Kl. 10½, saa der er gang i den. Det er en 3 Værelsers lejlighed langt uden for byen, og Jeg maa køre i Bil baade ud og hjem. Jeg har renset den ene Stue i Dag, men i Morgen faar Jeg en Snedker til at tage Lister af og sætte dem paa. Der er Parketgulv i hele Lejligheden, og der opholder de sig nede. Jeg har lige talt med Kahlmann og den Herre, der vil købe det og forklaret, at Jeg ikke kan give nogen garanti. Kahlmann mente at Jeg kunne blive færdig i Dag. Det sagde Jeg nej til. Han blev lidt knotten, og Jeg blev vred. Jeg måtte fortælle ham, at det er mig, der staar for arbejdet, og at jeg skal

1936
Museumsforeningen stiftes.

1937
Erhvervskontoret oprettes.
Lufthavnen i Kjersing indvies.

1939
Den nye statsskole tages i brug.
Fovrfeld Gravlund med krematorium tages i brug.

1940
Dampcentralen på havnen tages i brug.

1941
Tarphagevejen og broen åbnes.
Esbjerg Museum åbnes.

1944
Fribolig for havnearbejdere tages i brug.

1945
Jerne Kommune sammenlægges med Esbjerg Købstad.
Vestjysk Musikkonservatorium oprettes.
Teknisk Skole udvides med dagskole.

1947
Arresthuset, Jyllandsgade, tages i brug.

have den tid jeg skal bruge. Jeg sidder og spiser. Kl. er nu 8 og jeg har ikke faaet mere end to halve stykker Mad siden i Morges, men det gaar nok. Jeg tror vi laver en Julehandel i Morgen eller Søndag. Jeg har lige været sammen med Kahlmann i Telefonen. Jeg spurgte, hvordan det gik, og om kunderne havde interesse for patentet. Det sagde han Ja til. Han troede nok, at de blev enige i Morgen, men det bliver vist ikke paa Kg., at det bliver solgt. Det bliver vist nok paa en fast Pris af 12.000 Kr., men vi skal ogsaa se at have nogle Penge hjem til Far inden det bliver for sent, men Jeg tror bestemt, at Far faar 6.000 Kr. inden længe. Jeg tror ikke jeg kommer hjem før Jul, for Jeg skal rejse til København herfra for at forhandle med Kahlmann.

Naah, Jeg kom fra det igen. Der er sluttet kontrakt med 500 Lejligheder i København, og der er 1000 mere. Det er 3 Bygninger med 500 lejligheder i hver, men sig til Far, at han maa ikke sige noget til nogen, eller skrive om det til København og slet ikke til Jens eller til Høst. Sikke nogle Instrukser Jeg fik i Morges, inden vi fik talt med de Herrer. Det er saa hemmelighedsfuldt, at det virker helt Mystisk. De drikker hinanden fulde, Kahlmann og Køberne, for at faa Kahlmann til at røbe noget. Jeg er en gammel Rotte, siger Kahlmann. Mig faar de sku´ ikke til at bide i Pølsen.

I Morgen skal Jeg sprøjte med Elektrisk Sprøjte, saa det er bedre. Kahlmann har bedt om, at han maa bruge mig til en Demonstration i Spanien og andre steder, for han har Liebhavere i 4 Lande mere. Jeg skal ellers være ved hans Svoger i København og ordne en rensning, men lad os nu se. Kahlmann spørger mig ud om alt muligt.

Nu til slut Mange venlige hilsener til Dig og Børnene

Din Carl-Ludvig

Det er dyrt at leve herovre. Kahlmanns Værelse koster alene 12 Kr. om Dagen."

Der er intet i dette brev, der tyder på, at noget skulle gå galt. Min far konstaterer, at det er en vanskelig opgave, og han er også så realistisk, at han påpeger, at han ikke kan stille en garanti. Men som det kan læses, bliver der lagt pres på ham. Kahlmann vil hellere have arbejdet afsluttet i dag end i morgen, så han kan få indgået kontrakt med svenskerne, og i Esbjerg sidder min bedstefar og er afhængig af, at der kommer penge fra Sverige. Min far er presset fra to sider, men det har ikke fået ham til at lave et dårligt stykke arbejde. Dertil var han for ærekær. Men hvad der helt konkret gik galt i Stockholm står hen i det uvisse. Jeg har nogle forestillinger om, at Kahlmann, der langt fra var et godt papir, har haft en finger med i spillet, men jeg kan ikke bevise det.

Der foreligger heller ikke noget overleveret materiale om de 1.500 lejligheder, min far fik kontrakt på at rense i København. Det var i begyndelsen af 1933, at samarbejdet mellem min bedstefar og Kahlmann gik galt, og jeg kan forestille mig, at Kahlmann, der skulle sikre min far kontrakterne i København, har trukket følehornene til sig. I hvert fald så vender min far tilbage til Esbjerg, og da samarbejdet med Kahlmann ophører, optages han samtidigt i Skadedyrcentralen som kompagnon.

Walther Lange blev slemt handicappet efter en faldulykke på et skibsværft.

Jeg er ikke helt sikker på, at det var, hvad min far ønskede, men han har utvivlsomt bøjet sig for min bedstefar, som var ikke blot økonomisk presset, men også stærkt påvirket af sønnen Walthers sygdom.

Samtidig med, at min far arbejdede som skibstømrer på havnen, måtte han yde en aktiv indsats i Skadedyrcentralen, hvis økonomi hang i laser. Det stod så slemt til, at der måtte fremmed kapital til for at sikre firmaets overlevelse. Den økonomiske redningsmand hed Thøger Jensen, som i april 1933, dagen efter overenskomsten med E. E. Kahlmann opsiges, stiller penge til rådighed mod sikkerhed i patentet og udnyttelsesretten til patentet. Det tyder på, at Walther har handlet på egen hånd i denne sag. Min bedstefar fortæller i et brev til min far, at Walther havde inviteret Thøger Jensen til et møde udenom sin far og medejer af firmaet, og at min bedstefar fik besked på at forsvinde, når Thøger kom.

Flere år senere refererer min bedstefar i et brev til min far, at han henvendte sig på Dommerkontoret i Esbjerg for at få klarhed over, hvilke rettigheder Thøger Jensen havde. Han fik bekræftet, at Skadedyrcentralen fortsat kunne udnytte patentet og udnyttelsestretten, og at Thøger Jensen kun i forbindelse med et salg af patentet kunne gøre krav på halvdelen af det indkomne beløb.

I min bedstefars øjne var Thøger Jensen en skidt karl. "Det er Thøgers skyld, at moder og jeg har lidt så meget i de senere år, og jeg er ikke sikker på, at det ikke har forværret Walthers sygdom dengang han fik at vide, at Thøger ville sætte penge i foretagendet udenom mig", skriver min bedstefar i et senere brev.

Thøger Jensen er på banen igen fem år senere. Det er i 1938, min far er i København, og en frisørmester Knud Jensen er interesseret i at få kontakt til ham. Knud Jensen er ved at sælge sin forretning, og han vil investere 2.500 kroner i Skadedyrcentralen. "Jeg tror ikke han får 1.000 kroner for forretningen, og dem skylder han Thøger, så hvor kommer de 2.500 fra andet end fra Thøger", konstaterer min bedstefar, som kalder Knud Jensen en stikker.

Der blev gjort flere forsøg på "fjendtlig overtagelse" af patentet. I hvert fald refererer min bedstefar til, at der er mange, der er ude efter at få fingre i det.

Det var også ved at gå galt for min bedstefar. I begyndelsen af 1938 meddeler Direktoratet for Patent- og Varemærkevæsenet, at patentet er bortfaldet, fordi afgiften for patentets opretholdelse ikke er betalt. Min bedstefar appellerer til direktoratet om at have forståelse for, at hans dårlige økonomiske forhold og sønnen Walthers død er forklaringen på den manglende indbetaling. Han forklarer, at det var Walther, der udnyttede patentet og administrerede indtægterne, ligesom Walther sørgede for at betale afgiften for at holde patentet i kraft. Min bedstefar påberåbte sig, at han var uvidende om, at der skulle betales en særlig afgift for patentet, og hvilke konsekvenser det ville få, hvis afgiften ikke blev betalt.

Direktoratet godkender min bedstefars forklaring, og sætter igen patentet i kraft. Ved samme lejlighed indtræder min far som medejer af patentet. Men det kniber stadig med at få betalt afgiften.

I juli 1938 giver Direktoratet for Patent og Varemærkevæsenet min bedstefar og far en frist på tre måneder til at få betalt 140 kroner i årsafgift for patentet. Falder pengene ikke, bortfalder patentet.

Min far tager igen til København

1930'erne er nogle turbulente år for min bedstefar og Skadedyrcentralen. Han beholder skindet på næsen, men skal forretningen stabiliseres og aktiviteterne udvides, skal der nye kræfter til. Min far gik arbejdsløs som skibstømrer i en længere periode, og da hans ønske om at blive selvstændig var usvækket, lå det ikke så fjernt for ham, igen at prøve sig på det store attraktive marked i København. Skadedyrcentralen opererede stort set kun i Esbjerg og omegn, og markedet var ved at blive for småt. 27. januar 1938 rejser min far til København for at prøve lykken nok en gang. Det er noget af en beslutning. I Esbjerg har han kone og tre små børn, og der skal mad på bordet hver dag, men han var fast overbevist om, at det nok skulle lykkes ham. Arbejdet som skibstømrer passede ham ikke rigtig længere. Han havde behov for større udfordringer. Efter aftale med min bedstefar får han lov til at operere i København i regi af Skadedyrcentralen.

Min bedstefar udfærdigede i januar 1938 en overenskomst. "Imellem min søn Skibstømrer Carl Ludvig Axel Andkjær Lange og Carl Frederik Ludvig Lange er indgået følgende Overenskomst".

Overenskomsten beskriver i ti punkter, hvordan det rent forretningsmæssige skal håndteres. Den foreligger i to eksemplarer, hvoraf min far selvfølgelig skulle have det ene. Men der mangler en væsentlig ting. Ingen af de to eksemplarer er underskrevet. Hverken af min bedstefar, eller af min far. Jeg tror betingelserne i overenskomsten har været så skrappe og ensidigt til min bedstefars fordel, at min far ganske enkelt har nægtet at underskrive overenskomsten.

Det er ikke den store økonomiske håndsrækning min far får. Det hedder i overenskomsten, at min far skal optage et lån til dækning af flytteudgifter, forudbetaling af husleje og opholdet i København. Lånet skal afdrages dels af det overskud, der kommer i forretningen, og dels af min fars løn.

Det pålægges endvidere min far at finansiere indkøb af alt nødvendigt arbejdsudstyr og materialer, og betale telefon, assurance for medarbejderne og ansvarsforsikring. Min bedstefar vil også have min far til at overtage gæld der stammer fra erhvervelsen af patenterne i ind- og udland, samt andre gældsposter. Regningerne skal sendes til "Lange junior, der da træffer bestemmelse om disses afvikling".

Overenskomsten sikrer også mine bedsteforældre et beløb. Det hedder, at min far forlods skal sikres en ugeløn på 82 kroner, men også at "et maanedligt Beløb tilstilles Lange senior og Hustru, Marie Lange f. Andkjær saalænge begge eller en af dem lever." Til gengæld sikrer overenskomsten, at andre familiemedlemmer intet krav har på noget som helst, hverken afgifter eller forretningen. "Det er udelukkende Carl Ludvig Langes", skriver bedstefar i overenskomsten.

Min far arbejdede som skibstømrer på havnen indtil han i 1940 endegyldigt kan stoppe som skibstømrer for at satse 100 procent på Skadedyrcentralen. Min far står foran i billedet som nummer seks fra højre.

Han ser også gerne, at min fars lillebror, Johannes Andkjær Lange, kan beskæftiges i forretningen, hvis det skulle ønskes og hvis der er behov derfor.

I overenskomsten har min bedstefar sikret sig en kontrolfunktion af arbejdet. " Bliver det vedtaget, at alle lejere og ejere ved flytninger skal lade udstede attest for at de er fri for væggelus i møbler og ejendomme forbeholder Lange senior sig ret til at undersøge møbler og lejligheder og udstede attester før anden mand antages".

Ligger der en snert af mistillid i denne formulering? Er det de dårlige erfaringer fra Stockholm, der får min bedstefar til at forlange retten til inspektion? Jeg ved det ikke, men det må siges at være et besynderligt forlangende.

Min far opholdt sig i København i hvert fald indtil sommer 1938, hvor han vender tilbage til Esbjerg. Der foreligger intet konkret om, hvordan forretningsinitiativet i København forløb, men det må være rimeligt at antage, at det nok ikke er gået så godt, siden min far vender tilbage til Esbjerg efter et halvt år.

Han har heller ikke haft de nemmeste arbejdsbetingelser. Den snert af mistænksomhed, som spores i overenskomsten, går også igen i de breve min bedstefar sender til min far i København. Det virker som om min bedstefar ikke har den store tillid til kvaliteten af det arbejde han

udfører. Hans breve er fyldte med formaninger om "Husk nu det", og "pas nu på dat". Det må have været frustrerende for min far at få disse mange formaninger og påmindelser.

Rotteloven – billedet vender

Min far vender tilbage til Esbjerg og til arbejdet som skibstømrer på havnen. Han får en venlig modtagelse af sine arbejdskammerater: "Nåh, kakkerlak-Ludvig, kunne du ikke klare mosten derovre".

Der er ingen tvivl om, at min far har været skuffet og menneskelig påvirket af, at det ikke lykkedes at komme ind på det københavnske marked. Og det er vel forståeligt, hvis han i sine stille stunder har gjort sig nogle tanker om, hvorvidt en tilværelse som selvstændig var den rigtige vej for ham at betræde.

Men i 1938 vender billedet. Folketinget vedtager Rotteloven af 31. marts, som påbyder kommunerne at bekæmpe rotter. Og så kommer det til at gå stærkt for Skadedyrcentralen. Rotteloven bliver et afgørende vendepunkt for firmaet. Nu er det ikke blot lus og væggetøj, der skal udryddes.

Jeg tror ikke, at den fulde betydning af rotteloven rigtig er gået op for min bedstefar og far. I hvert fald forsætter min far at arbejde som skibs-

31. marts 1938 vedtages Rotteloven, som pålægger kommunerne at bekæmpe rotter. Rotteloven betød et positivt vendepunkt for Skadedyrcentralen.

tømrer, samtidig med at han i sin fritid og i weekenden arbejder med rotteudryddelse. Han kører på cykel ud til gårdene omkring Esbjerg og udlægger gift, som han i denne tidlige fase af rottebekæmpelsen køber hos et firma i København. Mens han alligevel er på farten opsøger han sognerådsformændene, lærer dem at kende for at gøde jorden for det, der kommer, når rotteloven skal sættes i kraft.

Rottebekæmpelsen var ikke organiseret og systematiseret endnu. Det kom først i efteråret 1940, da min far indbød sognerådene i det vi i dag kalder Vest- og Sydjylland til et orienteringsmøde på Højskolehjemmet i Esbjerg.

Dette møde betød et afgørende vendepunkt for Skadedyrcentralen. Og det betød, at andre, der opererede i det samme marked, blev sat skakmat på en gang.

Sognerådsformændene og kæmnerne fra en række kommuner troppede op på Højskolehjemmet i Esbjerg til et møde om Rotteloven af 31. marts 1938, og hvad dette indebar af forpligtelser for de enkelte kommuner. Det var naturligvis også på min fars dagsorden at få lavet så mange aftaler og kontrakter som muligt.

Min far havde bedt min bedstefar deltage, og snakken gik lystigt i tobakstågerne, mens kaffen og wienerbrødet gik rundt. Men det var ikke rotteudryddelse, der blev talt om ved bordene. Der blev talt om grise, flæsk, priser, jordbrug, den tyske besættelse og meget andet. Tiden gik, og der var stadig ikke optræk til snak om rotteudryddelse.

Min bedstefar var klar over, at nu skulle der handles. Han skubbede til min far, og hviskede til ham: "Om 20 minutter kører den første rutebil og det første tog fra Esbjerg. Kom så i gang, Carl Ludvig. Ellers går de hjem, og du får ingen kontrakter"

Min far måtte på banen. Han rejste sig, og slog på kaffekoppen med teskeen: "Nåh, mine herrer. Vi skal også lige tale lidt om udryddelse af rotter. Er der stemning for, at Skadedyrcentralen påtager sig rotteudryddelsen for Dem".

Tilbagemeldingerne kom hurtigt og kontant. Selvfølgelig skulle Skadedyrcentralen have kontrakterne med kommunerne. Da sognerådsformændene forlod Højskolehjemmet, sad min far og bedstefar tilbage og gjorde resultatet op af eftermiddagens møde. Der var tegnet kontrakter om rotteudryddelse for 20.000 kroner. Et svimlende beløb i 1940. Det svarer til 430.000 kroner i 2005. Det er derfor forståeligt, det var en utrolig stolt og glad mand, der kom hjem til sin familie sidst på eftermiddagen. Næste dag gik min far ned på sin arbejdsplads som skibstømrer hos skibsbygger Kjeldsen og sagde sit job op.

Den samlede kontraktsum på 20.000 kroner sættes i relief af, hvordan min far finansierede et nyt præparat til rotteudryddelse, som han havde udviklet. Min far var et år inden mødet på Højskolehjemmet begyndt at læse om alternative rotteudryddelsesmidler. Han fandt ud af, at strandløg, som blev hakket, kogt og tilsat røget sild og mel, var et virksomt præparat. Giften skulle godkendes i Indenrigsministeriet, og efter fem måneders kontrol og efterkontrol af præparatets virkning, fik min far ministeriets godkendelse af Strandløgspræparat 0.5 (Tana).

Godkendelsen af det nye præparat kostede 100 kroner, svarende til

Rolfsgade 59 – mit barndomshjem. Bag huset ligger bygningerne, som rummede værksted til giftblanding, depoter og et gaskammer til gasning af møbler og pelse.

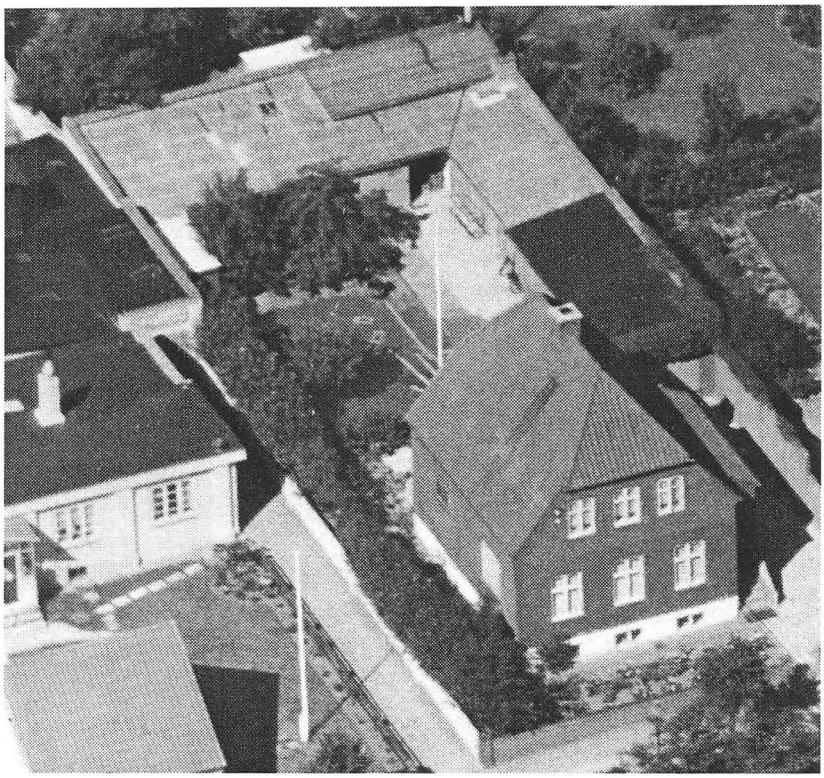

2.200 i 2005-kroner. De penge gik min far i Esbjerg Bank for at låne. Nu et år efter havde han kontrakter for 20.000 kroner.

Den gennemsnitlige årlige indkomst pr. skatteyder i Esbjerg i 1934 var 2.147 kroner. I 1938 var beløbet 2.255 kroner, og i 1940 steg indkomsten brat og nærmede sig et gennemsnit på 3.000 kroner om året.

Esbjerg kommune tegnede også i slutningen af 1940 en et-årig kontrakt om rotteudryddelse med Skadedyrcentralen. Kontraktbeløbet lød på 7.015 kroner for to hovedudlægninger plus supplerende udlægninger i kontraktperioden. Kontrakten løb uafbrudt indtil 1998, da Skadedyrcentralen blev solgt.

Skadedyrcentralen var på banen. Kontrakterne var tegnet. Nu skulle der trækkes i arbejdstøjet.

Indtil nu havde min far selv stået for giftudlægning fortrinsvis på gårdene omkring Esbjerg. På cykel kørte han af sted om aftenen, når han kom hjem fra havnen, og af sted måtte han også lørdag og søndag. Nu skulle samtlige ejendomme i de kommuner, han havde tegnet kontrakt med, besøges. Det giver sig selv, han ikke kunne klare arbejdet ene mand. Han ansatte rottejægere i kommunerne, som opsøgte hver eneste ejendom og udlagde rottegift i rottebefængte ejendomme. Mange ejendomme i kommunerne var plaget af rotter.

I Esbjerg kommune besøgte rottejægerne samtlige 3.305 ejendomme. Ved den første udlægning af gift var 22,47% af ejendommene plaget af rotter. Ved den fjerde udlægning havde kun 3% ejendomme rotter.

I Guldager kommune var 35,7% af ejendommene rotteplaget. Efter fjerde udlægning var tallet 6,4%. Men det stod værre til i andre kommuner. I en omegnskommune til Esbjerg konstateredes, at 65,4% af ejendommene havde rotter. Efter fjerde udlægning var tallet faldet til 3,3%.

De mange rottejægere min far ansatte startede ud hver morgen på cykel med en spand indeholdende Strandløgspræparat 0.5 pakket ind i avispapir. Hver rottejæger havde sit eget distrikt han skulle passe, og i hver enkelt ejendom skulle den ansvarlige gør rede for, om der var konstateret rotter og i givet fald i hvilket omfang. Derefter udlagde rottejægeren giften, fik kvittering i sin kontrolbog for at han havde besøgt ejendommen, og fortsatte til næste.

Men der lå også et stort stykke arbejde derhjemme. Udover de rent administrative pligter og den jævnlige kontakt med kommunerne, skulle min far også være med til at lave rottegiften.

Strandløgene stod i sække, de skulle hakkes og koges. Røget sild skulle hakkes og sammen med mel blandes i strandløgene. Giftblandingen blev portionsanrettet i avispapir og pakket sammen klar til brug. Nogle gange var der så meget tryk på, at også min bedstefar måtte tilkaldes for at give en hånd med.

Giftblandingen foregik i den spæde begyndelse på et loftsværelse i Finlandsgade 8. Derefter flyttedes giftværkstedet til et kælderlokale i Danmarksgade, og senere til kælderen i Stormgade 27. De optimale forhold fik min far, da han 1. marts 1944 købte ejendommen Rolfsgade 59. Der blev i kælderen indrettet bageri, giftværksted og lagerplads. Min far havde omkring 1942 taget et nyt effektivt rottemiddel i brug, Thalliumsulfat. Dette middel skulle overhældes brødterninger, og min far opkøbte alt restbrød hos bagerne i Esbjerg for at få brød nok. I Rolfsgade begyndte min far selv at bage franskbrødene og bollerne. Jeg husker, der stod to damer i kælderen og bagte hver eneste dag. Franskbrødene og bollerne blev skåret i terninger, tørret og hældt på sække, som sammen med giften blev sendt ud til rottejægerne i kommunerne.

Min far og besættelsesmagten

I slutningen af 1942 udbrød der brand i ejendommen Stormgade 27, hvor min far havde giftværksted i kælderen. Den tyske besættelsesmagt havde sendt nogle tæpper til min far, som skulle gasse tæpperne for utøj, og tæpperne lå selvfølgelig i kælderen. Tæpperne brændte, og tyskerne blev rasende, fordi de var sikre på, der var tale om sabotage, og at min far havde en finger med i spillet.

Det var hverken første, sidste eller eneste gang min far kom på kant med den tyske besættelsesmagt. For at sige det mildt havde han et meget anstrengt forhold til tyskerne.

Den tyske besættelse af Danmark 9. april 1940 bragte andet end tyske soldater til Danmark. Den bragte også lus. Dem var der selvfølgelig mange af i forvejen, men der blev ikke færre, og de tyske besættelsestropper, der blev tæt sammenstuvet i skoler, hoteller og andre offentlige bygninger, havde ikke de bedste sanitære forhold.

Foto'et er formentlig fra en af lejrene på den gamle Esbjerg Flyveplads - de gik samlet under navnet Gjesinglejren. Kvinderne, der fremstiller dukker, er sandsynligvis polske eller baltiske flygtninge. Billedet er venligst udlånt af Historisk Samling fra Besættelsestiden.

Det er lidt uklart, hvor mange tyske tropper, der var stationeret i Esbjerg under besættelsen. Det anslås, at det samlede antal har ligget på 3.000-4.000 mand besættelsen igennem. Tallet var højere i krigens første uger, hvor de tyske tropper var på vej til Norge og brugte Esbjerg til overnatning. Desuden anslås antallet af soldater i krigens sidste del, hvor frygten for en allieret invasion var størst, at have været helt oppe på 25.000 mand.

De lokale tyske kommandanter i Esbjerg repræsenterede alle marinen, og det må derfor formodes at den tyske marine har været stærkest repræsenteret i byen.

Den tyske besættelsesmagt forlangte, at min far skulle gasse for lus og utøj i de bygninger, hvor de tyske soldater var indkvarteret. Han afslog. Tyskerne pressede ham, og ved to lejligheder blev han truet på livet. En tolk, som tyskerne altid havde med til møderne med min far, sagde til min far: "Lange, du skal passe på. Det er alvor dette her. Du risikerer at blive skudt".

Der var ingen grund til at sætte livet på spil. Så stejl og fjollet var min far heller ikke, men han fastholdt lige så længe den tyske besættelse varede, at arbejde han skulle udføre blev udført til punkt og prikke efter regeringens bekendtgørelse af 11. december 1940 om salg af varer og tjenesteydelser til den tyske værnemagt. Dette indebar, at der til hvert enkelt arbejde tyskerne forlangte han skulle udføre, blev udfærdiget en rekvisition, som blev underskrevet og godkendt af de danske myndigheder.

Tyskerne havde tilsyneladende store problemer med lus og utøj. I hvert fald forsøgte den tyske kommandant i Esbjerg at kortslutte den bureaukratiske tilladelsesprocedure med rekvisitioner ved at forlange, at min far skulle rykke ud og løse de opgaver, tyskerne forlangte han

skulle påtage sig, uden en forudgående godkendelse af hvert arbejde. Det blev afvist, og det tunge og den forsinkende procedure med indhentning af rekvisitioner og efterfølgende tilladelse blev fulgt lige til krigens slutning.

I 1944, efter min far var flyttet til Rolfsgade 59, var det nær gået helt galt. Til større gasningsopgaver brugte min far fosforblokke, som han selv fremstillede af fosfor-rågift, som blev opbevaret i vandfyldte metaldåser og skjult i en tidligere mekanikergrav på grunden i Rolfsgade. Skjulestedet var dækket til med løse brædder. Fosforblokkene, som brugtes til gasning imod utøj og lus, gemte min far de mest udspekulerede steder. Jeg ved bl.a., der lå mange fosforblokke gemt under gulvet i pigernes gymnastiksal på Danmarksgades skole.

Tyskerne ville have min far til at gasse nogle barakker i Oksbøl. Det sagde han nej til. En dag kom to højtstående tyske officerer kørende i bil til Rolfsgade, parkerede udenfor og bad om at få min far i tale. De kom ind på hans kontor, og forlangte at han udførte arbejdet i Oksbøl. Min far afviste fortsat med den begrundelse, at han ikke havde råvarer til jobbet.

I Rolfsgade havde min far ansat en giftblander, Petersen. Han var stor og stærk, stabil men også lidt stædig. Den dag de tyske officerer troppede op hos min far, gik Petersen i værkstedet udenfor huset og fremstillede de fosforblokke, som min far havde forklaret tyskerne, han ikke havde. Petersen gik ubekymret og i egne tanker hen til den tidligere mekanikergrav, fjernede brædderne, og tog en metaldåse med den vandfyldte rågift frem og gik tilbage til sit blanderum i værkstedet. En procedure, han havde fulgt flere gange. Denne dag holdt der altså bare en tysk militærbil udenfor ejendommen med en bevæbnet vagt ved bilen. Han så Petersen gå og rode ved gemmestedet, blev mistænksom og fik alarmeret de tyske officerer. Sammen med min far fik de afdækket gemmestedet med de mange dåser med rågift. Min far var i bogstaveligste forstand taget på fersk gerning. De tyske officerer var rasende, og min far havde ingen mulighed for at snakke sig udenom. Han blev nødt til at påtage sig opgaven.

Petersen fik sig verdens største skideballe, da tyskerne var kørt igen, men skaden var sket. Det vigtigste var, at min far slap for repressalier.

En del af det gasningsarbejde tyskerne forlangte min far skulle udføre, skete på tyske krigsskibe i havnen. Når min far arbejdede i de tyske skibe, var hans kontaktmand en tysk officer, Daud. Det var en fornuftig mand, og han havde tilegnet sig så meget dansk, at han kunne føre en normal samtale på dansk. Min far blev kaldt ind på Daud´s kontor. Her hang som i alle tyske kontorer et stort foto af Hitler på væggen. Daud tog foto´et og vendte det med bagsiden ud. "Han behøver ikke høre alt, hvad vi to taler om", sagde Daud til min far.

Den tyske marineofficer ville gerne i kontakt med danskerne, også privat. Min far har fortalt, at Daud et par gange opsøgte ham i Finlandsgade, men tyskeren blev ikke lukket ind. Jeg tror, min far frygtede at blive anklaget for at være tyskvenlig.

Daud var et godt menneske. Han kom til Esbjerg i 1961 sidst på sommeren og opsøgte mig, fordi han gerne ville hilse på min far. Jeg måtte

1949
Mindeparken for forulykkede fiskere indvies.
Statens Sømandsskole oprettes.
Esbjerg Seminarium oprettes som aftenseminarium.

1950
4. Maj-Kollegiet indvies.

1951
Byhistorisk Arkiv oprettes.
1953
02.03.53: Esbjerg Børnefilmklub stiftes med et forsøgskontingent på 2,50 kr.
01.10.53: Den nye rutebilstation i Jernbanegade tages i brug. Byggeudgifterne beløber sig til 100.000 kr., men hele anlægget har kostet 200.000 kr

1954
Esbjerg Købstads Jubilæumsstiftelse tages i brug.
12.08.1954: Grådybskolen indvies officielt

fortælle ham, at min far var død nogle få måneder forinden. Da græd han. Han var kommet til Esbjerg med det ene formål at opsøge fire af de mennesker, han havde lært at sætte pris på under besættelsen. Tre af de fire var døde. Den fjerde var bortrejst.

Familien fik en ny konfrontation med den tyske besættelsesmagt i 1944. Min fars lillebror, Johannes, var gået ind i modstandsbevægelsen i København og blev eftersøgt af tyskerne.

En aften bankede det på døren i Finlandsgade. Udenfor stod bevæbnede tyske soldater og en officer.

"Kender De Johannes Lange", spurgte den tyske officer.

"Johannes? Jo, det er min lillebror", sagde min far.

"Ved De, hvor han opholder sig?"

"Næh, det har jeg ingen anelse om", svarede min far.

"Det er meget vigtigt, vi kommer i forbindelse med ham", pointerede den tyske officer.

Min far bedyrede igen, at han ingen anelse havde om, hvor Johannes var. Det er klart min far vidste, hvad det tyske besøg handlede om, og selvfølgelig vidste han, hvor Johannes opholdt sig.

"Har De et foto af Johannes Lange, vi kan låne", spurgte tyskerne.

"Desværre", svarede min far. "Vi gør det ikke så meget i familiefotos, og vi har ingen foto liggende af Johannes".

"Det passer da ikke, far", brød min søster Birthe (Tut) ind. "Der ligger da et billede af onkel Johannes inde i telefonbogen på skrivebordet....!!!!"

Tyskerne gjorde ikke mere ved sagen. De forlangte at få foto´et af Johannes og forlod lejligheden. Behøver jeg sige, at Birthe kom til at høre for sin fortalelse i mange år.

Nu skete der ikke noget alvorligt ved det. Efter tyskernes besøg ringede min far til en af sine søskende i København, gav hende en aftalt kodebesked, som betød, at tyskerne havde spurgt efter Johannes, og at han skulle sørge for at komme væk. Modstandsbevægelsen vidste også, tyskerne var efter onkel Johannes, og de sørgede for, at han blev sendt i sikkerhed til Sverige, hvor han i øvrigt gik ind i et svensk skadedyrsbekæmpelsesfirma. Efter besættelsen fik min far og Johannes kontakt til hinanden.

Kidnapning af gidsel

Modstandsbevægelsen var også aktiv i Esbjerg, og en af de mest spektakulære aktioner var sabotagen mod Højskolehjemmet i Skolegade.

Sprængningen af bygningen, der tidligere havde været Gestapos hovedkvarter i Esbjerg, skete natten mellem den 9. og 10. april 1945. På tidspunktet for aktionen var Gestapo ved at flytte til andre lokaliteter.

Sabotagen blev udført af en gruppe, der kaldte sig "Tommy R 1", og hovedpersonen var en blikkenslager ved navn Børge Andersen. Under påskud af at skulle udføre et serviceeftersyn i bygningen placerede han en sprængladning i en gasmåler i kælderen. Det er uklart, hvor mange, der blev dræbt ved aktionen, men det vides med sikkerhed at mindst to personer dræbtes. Tyskerne fik aldrig fat i de danske modstandsmænd.

1955
02.11.1955: Den nye skole i Hjerting tages i brug
16.04.1955: Esbjerg Museums nye lokaler i Finsensgade åbne af kulturminister Julius Bomholt
30.04.1955: Esbjerg Højskole indvier sine nye lokaler i Stormgade
10.07.1955: Esbjerg Stadion indvies

1956
Politigården tages i brug.
Esbjerg Museums samlinger etableres i Finsensgade.

1957
Esbjerg Brandstation, Darumvej, opføres.

1959
Hjem for kronisk syge opføres.
08.11.1959: Esbjergs - og Danmarks første - kunstfrosne skøjtebane åbner officielt. Den var anlagt i bunden af Esbjerg Cyklebane. Uofficielt havde den været i brug siden søndag den 1. november.

Tyskerne blev rasende over sabotagen og indførte undtagelsestilstand i byen. Men ikke nok med det.

Natten efter sprængningen af Højskolehjemmet blev familien Lange banket op. En kvindelig fjern bekendt til familien stod udenfor, gråd-kvalt. "De har taget min mand, tyskerne har taget min mand", græd hun. "Hvad skal jeg gøre".

Tyskerne havde taget gidsler som hævn for sprængningen af Højskolehjemmet, og blandt gidslerne var en bekendt af familien, en kommunal embedsmand, vi kalder ham Sørensen. Der er ingen grund til at bringe hans rigtige navn frem.

Min far fik beroliget hans kone, lovede hende at han ville gøre, hvad han kunne for manden. Gennem de forbindelser min far havde til borgmesterkontoret, lykkedes det ham hurtigt at få bekræftet, at Sørensen var taget af tyskerne som gidsel, og at han sammen med andre gidsler i tog skulle overføres til en KZ-lejr i Tyskland. Min far fik af sine forbindelser at vide, toget med gidsler skulle over Kolding.

Min far har tidligere demonstreret handlekraft. Det gjorde han også i denne situation.

Han havde fået tilladelse til at købe en bil i 1943, fordi han havde et stort dokumenteret kørselsbehov, og han havde adgang til at skaffe sig benzin, bl.a. fordi tyskerne forlangte han rensede tyske forlægninger op langs den jyske vestkyst for lus og utøj. Han overtalte en anden kommunal embedsmand til at tage med sig i bilen, og sammen kørte de til Kolding under dække af at være på en desinfektionsopgave.

Da de kom til Kolding opsøgte de Røde Kors i håb om at få informationer om, hvor de danske gidsler befandt sig. "Prøv banegården", lød rådet fra Røde Kors-medarbejderne. Det var et fornuftigt udgangspunkt, og de to søgte ind på banegården. Der var civile, og der var tyske tropper. På en bænk sad Sørensen forknyt og modløs. Og uden synlig bevogtning. Min far og hans medsammensvorne hev Sørensen op at stå, slæbte ham ud af banegården, smed ham ind på bagsædet i bilen med et skjulende tæppe over sig, og så var det bare med at komme ud af byen igen.

Hvordan det i alverden kunne lade sig gøre at kidnappe Sørensen for øjnene af tyskerne, har jeg ingen ide om. Og min far havde ingen klar erindring om det. Der må have været forvirring og postyr på banegården. Ellers har det aldrig kunnet lade sig gøre. I øvrigt har det heller ikke været ufarligt. Var min far og den anden pågrebet af tyskerne under kidnapningen af Sørensen, var de stensikkert landet i samme tog som Sørensen og de andre gidsler med en KZ-lejr som mål.

Nu gik det godt. Sørensen lå under et tæppe på bagsædet, og de var på vej tilbage til Esbjerg. Men deres trængsler var ikke forbi.

Tyskerne opretholdt undtagelsestilstand i byen, og alle indfaldsveje var spærret. Min far prøvede den ene vej efter den anden, men alle var spærret og bemandet med tyske soldater. Han prøvede at komme igennem i Kjersing, hvor den tyske flyveplads lå. Inden han havde set sig om, havde han forvildet sig helt ind på flyvepladsens område, og her stod pludselig en ung tysk soldat og råbte "Halt".

Sørensen lå stadig inde på bagsædet med et tæppe over sig. Den un-

Tilfredse kunder

Der var tilfredshed i kommunerne med Skadedyrcentralens arbejde. Det vidner denne anbefaling om. Den er typisk for en lang række udtalelser fra ejendomsbesiddere:

"I 1924 købte jeg min Ejendom, og det viste sig da, at den var befængt med Rotter. Jeg har i de 17 Aar, jeg har haft Ejendommen, forsøgt at udrydde Rotterne med alle mulige slags Gifte, men forgæves. Jeg har for nogle Aar siden lejet en Mand til at rydde Rotterne ud, men ogsaa han maatte opgive.
I Foraaret 1941 kom jeg i Forbindelse med Hr. Lange i Esbjerg, og lavede akord med ham om at rydde Rotterne helt ud. Hr. Lange paabegyndte Arbejdet straks, og i løbet af 10-12 Dage var Rotterne fuldstændig udryddet, og jeg er overbevist om, at ikke en Rotte er sluppet levende fra min Ejendom. Hr. Lange brugte Gas og Gift til Udryddelsen. Det er nu 2 Maaneder siden, og endnu har jeg ikke mærket det mindste til Rotter.
Det er et Stort og Paaskønnelsesværdigt Arbejde Hr. Lange har udført her, og det er mig en Glæde at medgive ham min bedste Anbefaling.

Guldager 10-8-1941

Kristian Andersen

ge tysker ville hverken lade dem køre videre, eller vende om. Min far blev desperat, men også bange. Hvis den tyske soldat begyndte at interessere sig for, hvad der lå på bagsædet, havde de først for alvor problemer. Der skulle løses op for situationen. Min far satsede. Han sprang rasende ud af bilen, pegede ophidset på siden af bilen, hvor der stod "Desinfektør", og skældte den tyske soldat hæder og ære fra. Min far var langt fra sprogkyndig, men han havde da tilegnet sig nogle tyske gloser, og dem fyrede han af i en rasende fart, og sluttede sin enetale af med at hamre næven ned i bilens køler og brøle "Kommandanten".

Det virkede. Den unge tysker har formentlig været mere nervøs ved at skulle forklare sig overfor sin øverstbefalende end ved at stå overfor denne ophidsede dansker, som ikke alene kørte i benzindrevet bil – og det gjorde kun mennesker med indflydelse – men åbenbart også havde en vis kontakt med besættelsesmagten.

Han lod min far og hans selskab køre. De kom hurtigt ind til Esbjerg, og Sørensen gik under jorden. Der blev han den lille måneds tid den tyske besættelse endnu varede.

Bitterhed, vrede og mistro

Min bedstefar gik til hånde i forretningen frem til begyndelsen af 1940. Han var med til at blande og pakke rottegiften, og han førte regnskaberne for min far. Men forholdet til min bedstefar blev værre og værre, og det endte med, at far og søn stort set ikke talte med hinanden i bedstefars sidste leveår. Kontakten foregik pr. brev, og af breve fra min bedstefar til min far skinner bitterheden og vreden igennem.

Korrespondancen er gennemsydet af sarkasme, bitterhed og vrede. Der var ikke mange kærlige følelser tilbage. Og det sidste regnskab min bedstefar førte for Skadedyrcentralen er for året 1941.

Min bedstefar dør 1. juli 1943. Han fik realiseret sin drøm om at blive selvstændig. Men det gjorde ham ikke lykkelig.

Min bedstefars bitterhed og vrede er uretfærdig, urimelig og uforståelig. Der var ingen grund til den hårde kritik af min far, og i forretningssager var min far respekteret for sin ærlighed og redelighed. Og som det fremgår af brevet min far sendte hjem fra Stockholm, var han ubetinget loyal overfor min bedstefar og kun indstillet på at yde sin allerbedste indsats. I forbindelse med researchen til denne bog har jeg været i forbindelse med min fars lillebror, onkel Johannes, i København, som konstaterer, at min far arbejdede hårdt og solidt, og at han gjorde hvad der stod i hans magt for at hjælpe sin far, og Johannes præciserede meget kontant overfor mig, at Skadedyrcentralens udvikling til en god og sund forretning ene og alene kunne tilskrives min far.

"Din far skabte den forretning på rottebekæmpelsen. Og det gjorde han ved at knokle sig til det", konstaterede Johannes i vores samtale.

Efter besættelsen

Skadedyrcentralen og familien Lange slap helskindet ud af den tyske besættelse. Forretningen var intakt, og den havde udviklet sig til en sund forretning.

Min far fik arbejdet med at rense de store flygtningelejre i Gjesing og Oksbøl for lus og utøj. Men denne gang var det for den danske stats regning. Der lå et stort lejrområde i Gjesing, der strakte sig ud mod Andrup, og som husede ca. 3.000 flygtninge under bevogtning. I 1946 blev flygtningene flyttet til Oksbøl og efterfølgende til Tyskland. De sidste blev sendt af sted i august. Herefter rykkede ca. 1.000 allierede ind i lejren under Røde Kors´administration. De opholdt sig i lejren indtil sommeren 1948.

I 1946 var min far en mand i sin bedste alder, 44 år. Han var meget bevidst om de store muligheder og potentiale, der lå i Skadedyrcentralen, et potentiale, som rakte længere end den traditionelle utøjs- og rottebekæmpelse. Han øjnede et attraktivt marked i gasning af fabrikker og møllerier med cyangas (blåsyre), en meget effektiv gas.

Min far søgte de danske myndigheder om tilladelse til at arbejde med blåsyre, men det var ikke så ligetil. Først skulle han på et kursus i brugen af blåsyre, og inden han kunne få en autorisation, skulle han dokumentere praktisk kendskab til gasning med blåsyre. Min far satte sig på skolebænken sammen med toldere, som lærte om brug af blåsyre for at kunne gasse for sorte rotter i skibe, der anløb danske havne, der var udpeget som karantænehavne. På et 12-dages kursus lærte kursisterne om bakteriologi, skadedyr, desinfektionsmidler, kontaktgifte, cyanteknik, toxicologi, gasmaskelære, kunstigt åndedræt, love og bestemmelser og meget andet. Den tørre undervisning på skolebænken blev krydret med ekskursioner til skibe. Eksamen blev afviklet som en mundtlig og en skriftlig del.

Min far bestod den teoretiske del, men nu skulle han erhverve sig den praktiske erfaring, inden han kunne få sin autorisation. Hans lillebror Johannes, der i 1944 var sendt i sikkerhed i Sverige af den danske modstandsbevægelse, havde fået arbejde for et svensk skadedyrsfirma, Anticimex. Dette firma havde erfaring i gasning af både fabrikker og beboelsesejendomme, og i november 1948 skriver min far til Johannes og spørger om han kan være behjælpelig med at skaffe min far den praktiske erfaring, han har brug for, og som han skal dokumentere. Det kan Johannes, og min far rejse til Sverige for at lære om gasning med blåsyre.

Den 31. maj 1949 bekræfter Anticimex, at "Herr. Ludvig Lange, Esbjerg, under ledning av Kungl. Medicinalstyrelsens auktoriserade desinsektør Hans Grevborn, deltagit vid följande cyanvätegasningar: 3 st fabriksbyggnader, 1 kyrka, 6 privathus med tillsammans 250 rum".

Min far kan nu komme i gang. Han får sin autorisation, og skal have skaffet sig blåsyre. Han tager til Hamborg med en tolk og opsøger skadedyrsfirmaet Testa, der er en afdeling af den tyske storproducent af giftgasser, Degesch, i Frankfurt am Main. Han fik en aftale på plads om levering af blåsyre, men helgarderede sig ved også at lave en leveringsaftale med en dansk importør af giftgas fra USA, Holger Andreasen, København.

De danske møllerier var det første mål for min far. I egen bil kørte han rundt til møllerierne i Jylland, Fyn, Sjælland og Lolland-Falster og fik tegnet kontrakter på gasning.

Men cyangas kunne anvendes til andet end gasning mod rotter og utøj i møllerierne. Utøj i møbler og tøj var i årene efter besættelsen et stort problem. Min far fik den ide at indrette et stationært gaskammer på grunden i Rolfsgade, hvor han kunne gasse møbler og især pelse. Han fik tilladelsen, og i de kommende år gassede han i stakkevis af møbler og pelse i et 18 kvadratmeter stort gaskammer, det eneste af sin slags udenfor København.

Sideløbende med at han opsøgte møllerier i hele landet, havde han også salgsbesøg i store møbelforretninger, og takket være hans utrættelige energi gik det godt med forretningen. Men han betalte en pris for de lange og mange rejser. Min far led i mange år af forhøjet blodtryk, og i november 1948 fik han sin første alvorlige advarsel. Han blev indlagt på sygehuset med en blodprop. Han kørte sig selv hårdt. Stillede store krav til sig selv, og det kunne han ikke fysisk klare. Jeg har en erindring om, hvordan han krummede sig sammen af smerter, askegrå i ansigtet.

Muldvarpeloven sætter nyt skub i Skadedyrcentralen

Midt i 50'erne kommer en lov, der påbyder kommunerne at bekæmpe muldvarpe, hvis de får en anmodning fra en landboforening om at bekæmpe muldvarpe. Det blev en lovgivning, som næsten fik samme betydning for Skadedyrcentralen som Rotteloven fra 1938.

Min far, som i forvejen havde gode kontakter i kommunerne gennem rottebekæmpelsen og var anerkendt og respekteret for sit arbejde, fik

1960
Spangsbjergskolen indvies.
Centralbibliotekets tilbygning tages i brug.

1961
08.04.61: Esbjerg Husmodergård, Jyllandsgade 50-52, indvies.
12.11.1961 Treenighedskirken indvies.
Ribe Amts Sygeplejeskole opføres.

meget hurtigt kontrakter med mange kommuner om bekæmpelse af muldvarpe.

Det gik meget stærkt, og min far så sig nødsaget til at ansætte en inspektør, som skulle styre og administrere bekæmpelsen af muldvarpe. Der var mange folk i arbejde, og det gik fint en tid. Pludselig begyndte den ene efter den anden af kommunerne at opsige deres kontrakter med Skadedyrcentralen. Forklaringen fik min far et par dage senere. En sognerådsformand, han havde et tæt og tillidsfuldt forhold til, ringede min far op.

"Jeg beklager Lange, men vi ser os desværre nødsaget til at opsige muldvarpekontrakten, og jeg ved, at også andre kommuner er på vej med en opsigelse", sagde han.

"Jamen, hvorfor", spurgte min far.

"Der bliver ikke lagt gift ud", sagde sognerådsformanden.

"Det kan ikke passe. Jeg har mange folk ansat til arbejdet, og jeg har ansat en inspektør til at tilrettelægge muldvarpebekæmpelsen", forklarede far.

"Det kan være", svarede sognerådsformanden. "Men man kan nu engang ikke udlægge gift, når man sidder på kroen hele dagen".

Samme dag var inspektøren sat på porten, men skaden var sket. Ikke blot fik min far en økonomisk øretæve. Det renomme, han havde opbygget gennem mange år, led også et knæk, og det tror jeg, pinte ham mest.

Mens dette stod på, aftjente jeg min værnepligt. Jeg var hjemme på orlov en weekend, da min far kom ind på mit værelse i Rolfsgade.

"Jeg er i pengenød, Arne", sagde han. "Jeg ved, du har stående 1.800 kroner i banken. Kan jeg låne de penge? Ellers har jeg ikke til lønninger. Du får dem igen, når jeg er ovenpå".

Selvfølgelig fik han pengene. Han kom ovenpå igen økonomisk, og han betalte de 1.800 kroner tilbage. Og han overleverede en sund og gældfri forretning.

10. september 1957 blev jeg hjemsendt fra militæret. Jeg sad inde på min fars kontor.

"Hva´nu", spurgte han.

"Jeg skal finde et arbejde".

"Du skal vel i gang her", sagde min far. Det lød ikke som et spørgsmål. Det var konstaterende.

Det var nu ikke lige, hvad jeg havde forestillet mig, men samtalen sluttede med min fars konstatering.

Få dage senere, helt præcist 16. september 1957, fangede min far mig på vej ud. Han stod i døren til sit kontor med en cigar i munden.

"Du er med på lønningslisten fra i dag af", sagde han.

"Nåh", svarede jeg.

Og sådan var det.

Jeg lagde min arbejdskraft i Skadedyrcentralen, og det betød, at min far fysisk kunne tage den lidt med ro, men mentalt var han selvfølgelig fortsat stærkt involveret i arbejdet. I 1960 måtte han igen en tur på sygehuset, og jeg tror, det var denne indlæggelse, der fik ham til at forstå, at han blev nødt til at tage den med ro, og forsøge at nyde sin tilværel-

Firmapolitik og praktisk rådgivning

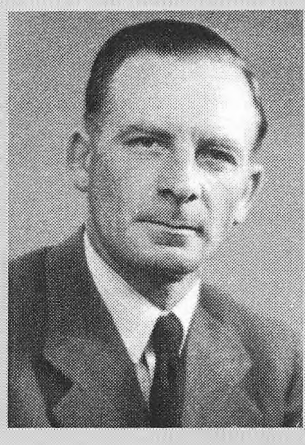

I maj 1949 tager min far et nyt initiativ. Han tilbyder private ejendomsbesiddere i kommunerne en abonnementsordning. Der ansættes mange nye medarbejdere, som ikke blot skal oplæres i skadedyrsbekæmpelse, men også skal repræsentere Skadedyrcentralen i marken. Min far skriver en kort redegørelse om skadedyrsbekæmpelse til de nye medarbejdere, men redegørelsen er ikke blot en formidling af praktisk viden og gode råd om, hvordan man griber et salgsarbejde an. Den formulerer også firmapolitikken: " Det er ikke "Ordresamlere", vi har brug for i Distrikterne, men Medarbejdere, der vil forstaa, at det afhænger først og fremmest af Dem selv og Deres eget Arbejde, om De vil skabe sig en god og varig Fremtidsstilling", hedder det i materialet til de nye medarbejdere, som også får en kort præsentation af firmaet.

"Tager vi i Dag et Kommunekort, vil vi meget hurtigt kunne paavise, at langt de største antal Kommuner i det vestlige Jylland tælles blandt Firmaets Kunder, men ogsaa i Midt- og Østjylland har vi i de senere Aar vundet større og større Terræn, blandt de største Kommuner kan jeg saaledes nævne Vejle, Kolding og Aabenraa foruden en lang række Landkommuner. Af andre store Kunder kan nævnes Statens Fængselsvæsen, Statens Arbejdslejre, Militæret og Røde Kors foruden selvfølgelig en lang Række private Foretagender".

Bekæmpelse af skadedyr er en branche for sig, fastslås det i firmapræsentationen. "En Branche, hvor det mere end noget andet Sted er nødvendigt, at der er et virkeligt Tillidsforhold mellem Kunde og Firma, et Tillidsforhold, der kun kan opbygges paa, at det Arbejde, som Firmaet udfører er og bliver til Kundernes Tilfredshed".

Men det understreges også kraftigt, at "De maa ikke i Deres Repræsentationsarbejde give Løfter, som ikke kan holdes, eller forsøge at tegne under falske Forudsætninger. Abonnementet er i sig selv saa godt, at den Husejer, der ikke vil se Fordelene, er snæversynet."

se. Det var under hans hospitalsindlæggelse, jeg fik ham overtalt til at købe en ny campingvogn. Det holdt hårdt. Han var meget optaget af, hvad andre ville sige, når han kom kørende i bil og ny campingvogn. Han var et beskedent menneske, og selvom han sagtens kunne tillade sig at være lidt god ved sig selv, ville han nødig give sine omgivelser indtryk af at være ovenpå. Det syntes han ikke var passende.

Min far fik sin campingvogn, og han fik mange dejlige ture i den. Han nød friheden og den stille tilværelse på campingpladser rundt i landet.

25. maj 1961 var jeg i Århus sammen med en kollega for at udføre et imprægneringsarbejde på en tagkonstruktion. Min far var på en campingplads i Juelsminde. På vej hjem til Esbjerg foreslår jeg min kamme-

Indbyggertal i Esbjerg

1940: 33.289
1941: 33.643
1942: 34.639
1943: 36.218
1946: 44.697
1948: 46.046
1949: 46.840
1950: 47.677
1951: 48.485
1952: 48.952
1953: 49.481
1954: 50.274
1955: 50.918
1956: 51.602
1957: 52.116
1958: 53.266
1960: 54.713
1961: 55.344

rat, at vi slår et smut forbi campingpladsen for at se, hvordan det står til. Det går godt. Min far får slappet af, han fisker lidt og hygger sig. Vi drikker en kop kaffe sammen, og fortsætter mod Esbjerg.

Om natten vågner jeg ved, der står en for fodenden af min seng og kalder på mig. Det er min storesøster.

"Arne, der er ringet fra Juelsminde. Far er død".

Jeg sprang fortumlet ud af sengen. Det var helt uvirkeligt. Sammen med min storesøster kørte jeg i taxa til Varde, hvor min anden søster boede, og sammen fortsatte vi alle tre i taxa til campingpladsen i Juelsminde. Der var tilkaldt en læge, som var der, da vi nåede frem. Han kunne kun bekræfte, at far var død. Midt i sorgen skulle der også tages praktiske beslutninger. Far skulle selvfølgelig til Esbjerg, men hvordan?

Lægen så meget pragmatisk på det.

"Hør nu her", sagde han. "Jeres far ligger død i sin campingvogn. Hvorfor ikke spænde campingvognen bag Deres fars bil, og så køre bilen med campingvognen tilbage til Esbjerg", foreslog han mig.

Og sådan blev det. Jeg kørte fars bil og campingvogn til Esbjerg med far liggende i campingvognen og mine søskende siddende på bagsædet. Lægen havde ringet til Centralsygehuset i Esbjerg, og da vi nåede frem, stod portører parate til at tage over.

Det var den 26. maj 1961. Jeg var 25 og stod pludselig alene med ansvaret for en forretning med mange medarbejdere.

Fuld fart på

Jeg er født 26. august 1935 i Villa Louise på Spangsbjerg Kirkevej. Som ganske spæd kom jeg med mine forældre til Fanø, hvor min far havde fået et arbejde som skibstømrer. Det blev et kortvarigt ophold. Min far kunne ikke håndtere den megen sladder i det lille samfund, og hans søn skulle i hvert fald ikke døbes på Fanø. Sidst på året 1935 flyttede familien tilbage til Esbjerg.

Mine første barndomserindringer stammer fra Finlandsgade, hvor vi boede i en lejlighed. Jeg havde mange gode kammerater, og hvis vi ikke kunne få tiden til at gå med at spille fodbold eller langbold med hinanden, startede vi et rask slagsmål med ungerne i Islandsgade.

Den tyske besættelse står stærkt i min erindring. Jeg husker et engelsk bombeangreb mod flyvepladsen Kjersing, som tyskerne benyttede. De engelske bombemaskiner strøg lavt over Esbjergs hustage for at undgå de tyske lyskastere, og på himlen trak den tyske sporlys-ammunition sine tusinde lysende spor hen over den sorte nattehimmel. Sammen med min far stod jeg i en karnap og fulgte angrebet.

Et bombefly styrtede ned på Hjertingvej, og min far satte mig foran på sin cykel. "Dette her skal du se", sagde han til mig, og sammen kørte vi ud på Hjertingvej, hvor bombeflyet lå. Han tog mig også med ned på havnen, hvor der blev afbrændt fiskekasser og øvet anden sabotage.

Det var naturligvis dramatiske oplevelser for et barn, men jeg har al-

Engelsk bombeangreb mod flyvepladsen Kjersing. Fra lejligheden i Finlandsgade tog min far dette foto af den tyske sporlys-ammunition, som trak sine lysende spor hen over den sorte nattehimmel.

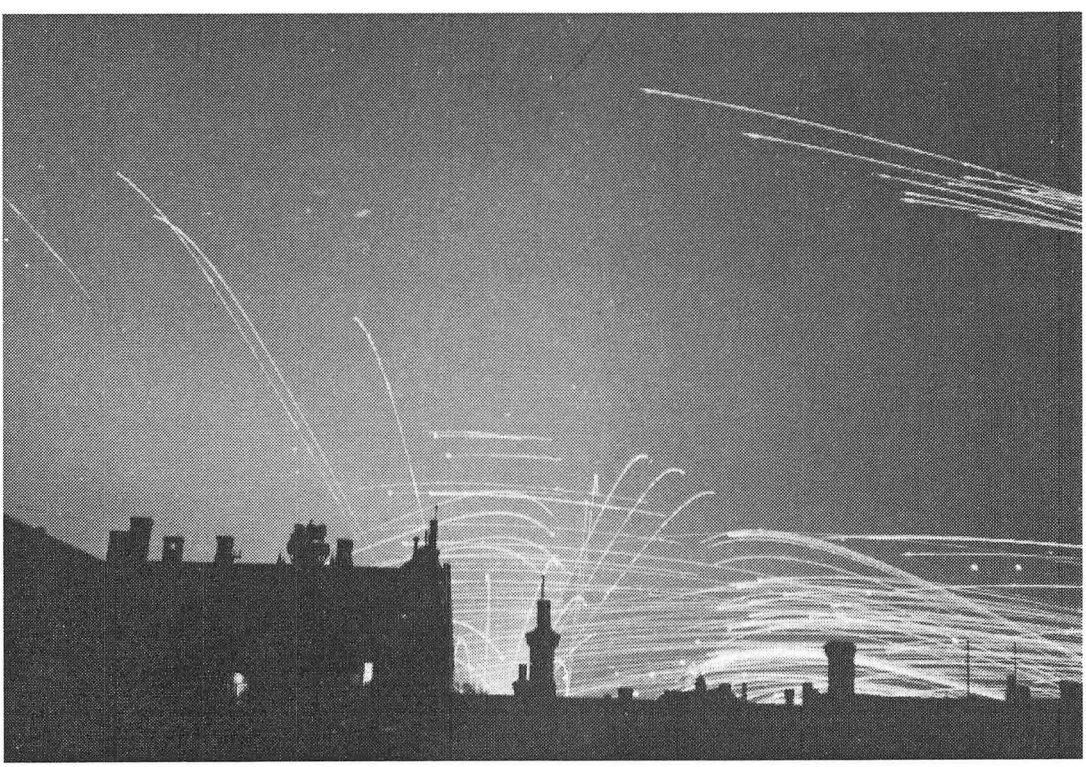

drig følt angst eller utryghed under den tyske besættelse, og de mere truende episoder min far havde med tyskerne fik jeg først kendskab til mange år senere.

På sanatorium i Kolding

Vi flyttede til Rolfsgade 59 i marts 1944, og året efter blev jeg syg.

"Arne hænger hele tiden, og han sover meget", sagde min mor.

Mine forældre enedes om at sende mig til huslægen, Gråbæk, som sendte mig til gennemlysning på Sanatoriet på Spangsbjerg Hospital. Jeg kørte derud på cykel sammen med min mor, og jeg husker den dag i dag, at jeg var så træt, at jeg dårligt kunne slæbe mig af sted.

Gennemlysningen afslørede pletter på lungerne, som var et forstadium til tuberkulose. Jeg blev i foråret 1945 sendt til Julemærkesanatoriet i Kolding, hvor jeg opholdt mig til slutningen af året.

Kuren bestod i frisk luft døgnet rundt, året rundt, og en fedekur. Vi sov i sovesale for åbne vinduer, og vi skulle opholde os mest muligt i frisk luft.

Jeg havde det godt på sanatoriet, og jeg havde ofte besøg. Min far og mor tog toget til Kolding for at se til mig, og når min fars folk var på arbejde i nærheden af Kolding, slog de gerne et slag forbi sanatoriet for at se til mig og bringe en frisk hilsen med hjem til mine forældre.

Frk. Bruhn, en stram og sød sygeplejerske, overbragte Max, min sidekammerat, og jeg nyheden om den tyske kapitulation. "Krigen er slut", sagde hun. "Se ud af vinduet. Tyskerne har i nat sænket deres skibe i Kolding fjord". Og ganske rigtigt flød løse genstande fra de sænkede skibe i vandet.

Opholdet på sanatoriet sluttede sidst på året 1945. Jeg var erklæret rask, og min forældre kom til Kolding for at hente mig hjem.

"Hvad kan du tænke dig", spurgte min far.

"At spise på Saxildhus og køre i lyntog hjem", kom det uden betænkning og tøven fra mig. Og sådan blev det.

Jeg startede i skole i Esbjerg, men det gik ikke så godt. Jeg fik undervisning på sanatoriet i Kolding, men det var en meget nødtørftig undervisning, og eftersom jeg havde mistet et halvt års skolegang, var jeg temmelig meget bagefter mine klassekammerater. Der var kun en løsning: Privatundervisning, og forholdsvis hurtigt kom jeg på niveau med de andre i klassen.

I lære som mekaniker

Efter syv års skolegang skulle jeg til at gøre op med mig selv, hvad jeg havde lyst til at arbejde med. Jeg havde i et par år jollet Esbjerg rundt på en Longjohn som bydreng for fru Jæger i forretningen Trikol i Kongensgade, men det kunne jeg naturligvis ikke fortsætte med, og min fars holdning og udmelding var klokkeklar: "Jeg forlanger du lærer et fag. Hvad kan du tænke dig".

"At blive kok eller mekaniker", svarede jeg.

Det var ikke helt tilfældigt, jeg gerne ville være mekaniker. Jeg er fra

1961
08.04.61: Esbjerg Husmodergård, Jyllandsgade 50-52, indvies.
12.11.1961 Treenighedskirken indvies.
Ribe Amts Sygeplejeskole opføres.

1962
Kunstpavillonen indvies.

1963
Esbjerg Musikhøjskole oprettes.
Esbjerg Teaterkreds oprettes.

1964
Fiskerihavnen udvidet med 5. bassin.
Statens Bedding og kutterværfterne flyttes fra det gamle færgehavnsområde (nu inderste del af Containerhavnen) til området nord for 5. bassin. 4. og 5. bassin blev samtidigt etableret som særlig afdeling for industrifiskeri med egen indsejling og adskilt fra Fiskerihavnens øvrige 3. bassiner.
Gartnernes Salgsforenings nye hal tages i brug.
Esbjerg Bygningsteknikum oprettes.
Vestjysk Specialarbejderskole oprettes.

en tid, hvor ungerne tabte mund og næse, når de så en privatbil, og hjemme i Rolfsgade stod i krigsårene opmagasineret 6-7 gamle biler i en bagbygning. Jeg elskede at sætte mig ind i bilerne, nyde duften af læder, og sidde og rykke i rattet.

Jeg fik et job som arbejdsdreng hos Esbjerg Automobillager. I ti måneder fejede jeg værkstedet, gik til hånde og gjorde rent. Der lå en klar aftale med Jæger om, at jeg efter en tid som arbejdsdreng, skulle have en læreplads som mekaniker. Jeg fik også min lærlingekontrakt. Det var en standardkontrakt, hvori der stod, at der var et halvt års prøvetid.

Otte dage før prøvetiden udløb, kom Jæger hen til mig: "Jeg beklager. Der er intet arbejde, så jeg bliver nødt til at fyre dig".

Jeg følte mig dybt krænket. I ti måneder havde jeg knoklet med at gøre rent og gå til hånde som arbejdsdreng på værkstedet, i seks måneder på nær en uge, havde jeg passet min læreplads uden svigt, og så får jeg at vide, der ikke er brug for mig. Men begrundelsen for min opsigelse var reel nok. Der var intet arbejde. Samtidig med min opsigelse, blev et par svende og tre lærlinge opsagt.

Set i bakspejlet var det rigtig godt, jeg blev fyret fra Esbjerg Automobillager, for jeg fik nemlig en læreplads hos Volvoforhandleren af lastbiler og busser, J. Østergaard Vejvad. Jeg begyndte som lærling 1. januar 1952 og var udlært 31.december 1955. Et halvt år senere skulle jeg aftjene min værnepligt, så jeg fik lov til at fortsætte i firmaet som ungsvend, indtil jeg skulle ind til militæret.

J. Østergaard Vejvad var en fantastisk læreplads. Der blev stillet krav til os, vi fik lært håndværket fra bunden af, og vi fik lært arbejdsdisciplin. Elementer, jeg fik stor glæde af senere i mit erhvervsaktive liv. Jeg har meget at takke min gamle læreplads for.

I mine fire læreår startede jeg med at tjene 18 kroner om ugen. Lønnen var 25 kroner, da jeg var udlært. De fem kroner af min løn beholdt jeg selv. Resten blev afleveret til min far som betaling for kost og logi.

Der var ikke mange penge at slå til Søren for, men så måtte jeg finde på andre løsninger. På Teknisk Skole fandt jeg en god kammerat, Leif, som også var i mekanikerlære, og vi fandt hurtigt ud af, at der var gode penge at tjene ved at fuske med biler i fritiden. Vi fik tilladelse af min far til at stå i gården i Rolfsgade, og der stod Leif og jeg i timevis og baksede med biler. Vi tjente mangen en god skilling, men vi var også dygtige til at bruge dem. Der var heldigvis både tid og penge til også at leve det søde liv.

Opholdet på sanatoriet i Kolding havde givet mig en fantastisk kondition, og opmuntret af min far begyndte jeg at køre cykelløb på landevej. En – i mine øjne – ældre cykelrytter så de talenter jeg havde som cykelrytter, og tog mig under sine vinger. Parolen lød: "Du skal spise ordentligt. Du skal sørge for hvile, og du skal passe dit arbejde". Jeg fulgte hans anvisninger, og fra jeg var 15 år kørte jeg i tre år en række cykelløb på landevej over det meste af Jylland for min klub ECR – Esbjerg Cykel Ring. Jeg var for ung til at køre som juniorrytter, men der søgtes og blev givet dispensation, så jeg kunne køre med ved stævner arrangeret af andre klubber i Jylland. Uden at det skal misforstås og opfattes som selvros, var jeg en ganske habil cykelrytter. Jeg lå typisk mellem de

ti bedste i hvert løb, som oftest havde deltagelse af 70-80 ryttere fra mange jyske klubber.

Bevidst holdt min far mig udenfor Skadedyrcentralen. Selvfølgelig gik jeg til hånde i forretningen med de ting, jeg som barn og ung mand kunne tage mig af, men det har været helt bevidst af min far, at jeg ikke blev pålagt større opgaver i forretningen end at jeg kunne passe min drengetid, min skole, og senere min læreplads.

Jeg fik godt fire måneder som ungsvend i J. Østergaard Vejvad, inden jeg skulle aftjene min værnepligt. 10. maj 1956 mødte jeg ved Forsvarets Krigsmaterielforvaltning ved Jyske Luftværnsregiment i Ålborg sammen smede, mekanikere og andre håndværkere, og efter tre måneders rekruttid blev vi udkommanderet til forskellige tjenestesteder. Jeg havde håbet at komme til Varde, men blev afgivet til regimentsværkstedet på Vorup Kaserne, nord for Nørre Sundby, hvor jeg arbejdede med militærets køretøjer. Jeg og en soldaterkammerat gennemførte senere en byttehandel. Jeg fik hans job i Karup ved de store værksteder i Grovelejren, og han blev hængende på Vorup Kaserne. I Karup fik jeg det praktiske ansvar for reparation og vedligeholdelse af en bilpark med 42 biler og motorcykler.

Jeg havde en god tid i militæret. Selvfølgelig var der mange sure tjanser, og den tids militæriske kadaverdisciplin havde jeg lidt problemer med at acceptere, men i det daglige passede jeg og mine kammerater os selv og vort arbejde, og jeg var glad for at kunne bruge min civile uddannelse i min soldatertid.

På firmaets lønningsliste

Den 10. september 1957 hjemsendtes jeg fra militæret. Jeg skulle ud at finde mig et arbejde som mekaniker, men min far havde andre planer, og den 16. september var jeg sat på Skadedyrcentralens lønningsliste. Min mekanikerkammerat, Leif Hansen, havde et halvt år forinden fået job i Skadedyrcentralen, og det var ikke mindst takket være opfordringer fra ham, bl.a. et par kraftige spark over skinnebenene, at jeg accepterede at begynde at arbejde som skadedyrsbekæmper.

Det blev til nogle hidsige arbejdsår. Om efteråret var Leif og jeg konstant på farten med trækar i bilen, indeholdende regnorme, som var imprægneret med Thalliumsulfat. Med detaljerede kort i hånden travede vi den ene mark og have efter den anden tynde, og hvor der var muldvarpeskud, lagde vi 1-2 regnorme i hvert hul. Sideløbende med at vi lagde gift ud for muldvarpe, skulle vi også lægge gift ud for rotter i overensstemmelse med de kontrakter, som Skadedyrcentralen havde indgået med kommunerne.

Der blev indkøbt adskillige tusinde liter regnorme i hver sæson, og vi havde faste leverandører placeret i hele Syd- og Sønderjylland. Jeg husker en artikel i et dagblad i Kolding, som fortalte, at naboer tæt på en kirkegård var lettere opskræmte over spøgelser, de havde set på kirkegården om natten. Jeg vidste bedre. Det var ikke spøgelser. Det var ormesamlere.

1965
Præstegårdsskolens 1. etape tages i brug.
Hotel Britannia tages i brug.

1966
Overgang til Butangas. Kulgasværket rives ned.

1967
Bacon Container Centralen indvies den 17. januar.
Skads Kommune sammenlægges med Esbjerg Kommune.
Esbjerg Handelsskoles 1. etape i Spangsbjerg tages i brug.
Vestjysk Kammerensemble etableres den 1. september. (Nu Esbjerg Ensemblet).
D.F.D.S.-terminal tages i brug den 1. juni.
Den Apostolske Kirke indvies.
E.F.I.-hallen indvies.

Efter en efterårssæson med udlægning af gift for muldvarpe og rotter, var lagrene med gift i Rolfsgade tømt, og i december pakkede vi gift dag ud og dag ind for at opbygge et nyt lager til rotte- og muldvarpebehandlingen, som typisk begyndte i slutningen af februar, eller i begyndelsen af marts. Der blev også pakket rotte- og muldvarpegift til de kommuner, der selv varetog rotte- og muldvarpebekæmpelsen, men som Skadedyrcentralen havde kontrakt med om leverancer af gift.

Forårs- og sommermånederne gik med at gasse møbler og pelse i gaskammeret i Rolfsgade, vi sprøjtede på hoteller og restauranter for kakkerlakker, vi blev tilkaldt af boligforeninger for at rense for lopper og myrer, private ringede og bad os sprøjte for myrer eller fjerne hvepsebo, og vi var på farten landet rundt for at gasse møllerier, og sprøjte trækonstruktioner i huse og kirker for borebiller. Min far var altid med, når vi gassede møllerierne. Han havde autorisationen, men det var vi andre, der udførte det fysiske arbejde.

Trækonstruktioner angrebet af borebiller skulle behandles tre år i træk for at slå borebillens cyklus ihjel. Vi brugte et puddermiddel, Pentaklorfenol, og den eneste beskyttelse vi brugte mod dette farlige stof var en kedeldragt, som var snøret godt ind ved håndleddene og i halsen, samt en svampeagtig ansigtsmaske.

Mens vi andre var på farten, gik giftblanderen, Petersen, derhjemme i Rolfsgade og pakkede rotte- og muldvarpegift til udlægning i efterårssæsonen, som startede i oktober-november.

Det var lange arbejdsdage. Det var ikke usædvanligt, vi først var hjemme ved 22- eller 23-tiden om aftenen. Det var hårdt, men vi var unge. Vi havde energien og kræfterne.

"Tag det pæne tøj på"

Min far var med, når vi gassede møllerier, men ellers sad han hjemme og tilrettelagde og uddelegerede arbejdet. En dag, jeg kom hjem efter nok en lang arbejdsdag, kaldte han på mig: "Arne, i morgen skal du tage pænt tøj på. Du skal med Larsen ud at repræsentere og sælge".

Larsen var bogholder i Skadedyrcentralen. Men ved siden af sit arbejde som bogholder, fungerede han også som repræsentant og sælger i et område fra Esbjerg og langs kysten ned til grænsen.

Larsen og jeg besøgte kommunerne, opsøgte de lokale rottejægere, og fik aftale efter aftale på plads om leverancer af gift mod rotter og muldvarpe, eller kontrakter på bekæmpelse af rotter og muldvarpe.

Uden det egentlig gik op for mig havde min far sat mig i gang med et decideret uddannelses- og opdragelsesarbejde, der tog sigte på, at jeg en dag skulle overtage roret.

En dag meldte Larsen tilbage til min far: "Nu kan han selv".

Det var startskuddet til en månedlang salgs- og repræsentationsturne til samtlige kommuner i et område, der strækker sig fra Thyborøn og Lemvig i nord, tværs nedover til Vejle, og længere sydpå til den tyske grænse. Jeg var oppe imod stærke konkurrerende firmaer som Mortalin og Ratin, som havde sat sig på markedet. Standardsvaret lød typisk:

"Næh, vi har ikke brug for en ny leverandør. Vi har aftale med et andet firma. Den aftale er vi godt tilfreds med".

Jeg fik intet ud af mit salgsarbejde, og humøret var langt under gulvbrædderne. En aften jeg kom hjem efter endnu en nedslående og resultatløs arbejdsdag, opsøgte jeg min far, der sad i stuen og læste sin avis.

"Far, det er nødvendigt vi får snakket sammen".

"Hvad er der los?"

"Jeg kører og kører, og snakker og snakker, men intet får jeg ud af det. Det koster firmaet mange penge at have mig kørende på landevejen uden jeg får kontrakter hjem. Jeg synes det er bedre, jeg tager mig af noget arbejde herhjemme i firmaet, og du så ansætter en rigtig repræsentant. Det glider ikke for mig. Jeg har kørt nu i et halvt år uden at få en eneste ordre med mig hjem."

"Hvor skal du hen i morgen", spurgte min far.

Det fortalte jeg.

"God tur", svarede han, samlede avisen op og læste videre.

Jeg måtte på den igen. Et af mine første salgsbesøg gjaldt en rottejæger, Andres Petersen, i Vejstrup ved Christiansfeld.

"Nåh, der er du! Det var godt du kom. Jeg skal lige have bestilt noget rottegift".

Det var min første, selvstændige ordre.

Humøret var højt, optimismen blomstrede, da jeg kom hjem den aften. "Jeg har fået en ny kommune", fortalte jeg glædesstrålende min far.

Han var glad på mine vegne. Han vidste af egen erfaring, at resultater kræver hårdt arbejde og påholdenhed.

"Det er dejligt", sagde han. "Det er jeg glad for på dine vegne. Ka´ du ikke se sporten i det?".

Det kunne jeg bestemt ikke, men den første ordre havde givet mig blod på tanden, og jeg fortsatte mit salgsarbejde, og lidt efter lidt kom der skred i det. Jeg fik en aftale med Varnæs kommune ved Åbenrå og med Hammelev kommune, som købte stort ind.

Nu kunne jeg se s´et i sporten.

Larsen, bogholderen, sagde sit job op i firmaet, og på vej ud af døren foreslog han min far, at jeg skulle overtage hans distrikt, som han og jeg havde bearbejdet sammen.

Jeg fik Larsens distrikt. Nu kunne jeg se p´et i sporten.

Det aktive arbejde som skadedyrsbekæmper var gledet mere og mere i baggrunden, og "kravetøjsarbejdet" havde taget over.

"Arne, der er ringet fra Øster Lindet kommune. De vil gerne snakke med os i aften."

Min far og jeg havde sammen deltaget i fire-fem møder med sognerådene i kommunerne om kontrakter på rotte- og muldvarpebekæmpelse.

"Hvad vil de snakke om", spurgte jeg.

"Kontrakt på muldvarpebekæmpelse".

"Hvornår tager vi af sted?".

"Du tager af sted".

"Skal du da ikke med?".

"Nej. Det klarer du glimrende selv".

1968
Stadionhallen indvies.
Den nye fiskeauktionshal indvies.
Fiskeri- og Søfartsmuseet indvies.
Opført af Esbjerg by til markering af havnens 100 års jubilæum. Komplekset rummer også saltvandsakvarium samt Københavns Universitets Geografiske Instituts Skallingslaboratorium.
Bakkeskolens 1. etape tages i brug.
Byen fejrer 100 års havnejubilum.

1969
Bryndum og Vester Nebel kommuner sammenlægges med Esbjerg Kommune.
Sct. Nicolaj Kirke (katolsk) indvies.
Grundtvigskirken indvies.
Esbjerg Teknikum indvies.
Danmarks Lærerhøjskole, Esbjerg afdeling, oprettes.
Fourfeldtskolens 1. etape tages i brug.

Selvfølgelig havde min far ret. Jeg kunne klare det selv, men jeg kørte til Øster Lindet med svedige hænder og tør mund. Skadedyrcentralen fik kontrakten. Ikke blot på muldvarpebekæmpelse, men også på bekæmpelse af rotter.

Far var tilfreds med mig. Det fortalte han mig aldrig selv. Han gav mig aldrig komplimenter eller ros. Det var typisk, når jeg var sammen med mennesker, der stod min far nær, at jeg fik bemærkninger fra dem om, at min far var glad over det jeg udrettede.

Bryllup - og min fars sidste år

Der var fuld fart på i forretningen, og det gik godt. Vi sikrede os mange nye kontrakter og aftaler om leverancer af gifte til kommunerne. Det gik stærkt, og jeg var meget optaget af mit arbejde, men det gik ikke hurtigere end jeg også fik tid til at blive gift.

Den 20. februar 1960 sagde Aase og jeg ja til hinanden i Jerne Kirke. Jeg er rimelig god som planlægger, men i dette tilfælde svigtede mine evner. Aase måtte købe vores ringe, og min storesøster måtte sørge for brudebuketten. Men bryllup blev der, og i Jerne Kirke stod min far og jeg ved alteret i vort stiveste puds og ventede på Aase. Der var nerver på. Jeg var anspændt og forventningsfuld. Min far var ligeså nervøs. Han stod og kiggede op i kirkerummet. "Der trænges til at blive sprøjtet for borebiller", sagde han. Det var hans måde at håndtere sin nervøsitet på.

Min fars vaklende helbred sender ham igen på sygehuset med en blodprop.

"Campingvognen derhjemme, den kan du godt sælge", sagde han til mig en aften jeg besøgte ham på Sct. Josephs Hospital.

"Hvorfor?".

"Jeg kommer aldrig ud at køre med den igen", sagde han opgivende.

Jeg var træt, havde en lang arbejdsdag bag mig, og det gjorde mig sårbar og irriteret. Min fars opgivende holdning forskrækkede mig også. Sådan kendte jeg ham ikke. Jeg kunne aldrig drømme om at sige min far imod, men jeg kan kun tilskrive min sindstilstand, at jeg gik i rette med min far.

"Hold op med det", sagde jeg. "Selvfølgelig skal du ud og campere igen. Fortæl mig hvilket mærke campingvogn du gerne vil have, så skaffer jeg brochurer, og når du har fået campingvognen, skal du bare sige, hvor du gerne vil hen med den, så skal jeg personligt sørge for at spænde vognen på og af. Om du vil til Skagen eller Gedser, og vil til Skagen, når du er i Gedser, kommer jeg og får flyttet dig og campingvognen. Du ringer bare".

Den fik han lov til at tygge på, og en aften senere var han mere medgørlig. Vi blev enige om, at han skulle have en campingvogn, som var et nummer større end den han havde, og som var mere komfortabel. Jeg accepterede ikke hans betænkeligheder, som dybest set gik på, om han kunne tillade sig at købe en ny campingvogn. Betænkelighederne var ikke økonomisk begrundede. Forretningen gik godt, min far boede pænt, han var i hverdagen nydelig klædt med jakkesæt, slips og blød

hat, og han kunne mageligt købe sig en ny campingvogn. Hans betænkeligheder gik på, om det kunne opfattes som pral af omgivelserne.

"Du skal ikke spørge nogen. Du skal nyde dit liv", fortalte jeg ham.

Og det gjorde han. Han nød sine ture rundt i landet i campingvognen, og det var på en af sine campingture han døde af en blodprop den 26. maj 1961 i Juelsminde.

Den nat jeg kørte til Centralsygehuset i Esbjerg med min far liggende død i campingvognen, gik mange tanker gennem mit hoved. Jeg var 25, havde ansvaret for en ung familie, og havde også med et slag fået ansvaret for den fortsatte drift af en forretning med 7-8 faste medarbejdere, et betragteligt antal løst ansatte rottejægere i kommunerne og en god omsætning. Jeg følte mig ikke klar til denne opgave. Jeg havde i de næsten fire år, jeg fik i forretningen sammen med min far, prøvet mange ting, og han havde målbevidst arbejdet på at oplære og uddanne mig i alle forretningens facetter, men jeg var uerfaren i at drive forretning. Jeg havde ingen, jeg kunne spørge. Der var min sunde fornuft og Aase at læne mig op ad. Det ville i den situation være naturligt, hvis tanken om at sælge forretningen dukkede op. Men ikke hos mig. Jeg var alt for ærekær, og så havde jeg fået en ægte interesse for arbejdet. Jeg var blevet skadedyrsmand med hud og hår.

Efter en sober og ordentlig bodeling overtog jeg 23. juni 1961 Skadedyrcentralen.

Alvorlige prøver

Jeg blev tidligt sat på en alvorlig prøve.
Jørgen Dahl, en af vores faste leverandører af regnorme – et fint menneske – ringer en aften.

"Henter du orme i aften", spurgte han.

Det havde jeg ingen planer om.

"Det synes jeg du skal. Der er noget, jeg må tale med dig om".

Vi sad overfor hinanden hjemme hos Jørgen Dahl i Sdr. Vilstrup ved Taulov." Min kone og jeg er enige om, at du skal vide, din bogholder sender checks herover uden beløb på. Når jeg ringer til ham og gør ham opmærksom på det, svarer han, at beløbet kan jeg bare selv skrive på".

Jeg blev rystet. Og vred. Det var helt klart et forsøg fra bogholderens side på at skaffe sig returkommission, men Jørgen Dahl og hans kone var retskafne mennesker, som ikke kunne drømme om at indgå den slags handler. "Bare gå til den. Vi støtter dig", sagde Jørgen Dahl, da jeg forlod ham og konen for at køre hjem til Esbjerg.

Bogholderen i forretningen havde jeg arvet efter min far, og jeg opsøgte ham som det første dagen efter. Jeg præsenterede ham for den viden jeg havde fået af Jørgen Dahl.

"Det passer ikke", pustede han sig op.

"Det passer, og du letter dig og forsvinder omgående".

Han begyndte at pakke sine ting sammen.

"Der ryger heldigvis andre skorstene", bemærkede han flabet.

"Det gør der, men din skorsten ryger ikke længere her i firmaet. Du skal ud, og det er nu".

1970
Guldager, Sneum og Tjæreborg kommuner samt del af Alslev-Hostrup Kommune (Hostrup Sogn) sammenlægges med Esbjerg Kommune.
Esbjerg Rådhus indvies.
Esbjerg Kommunale Gymnasium åbnes.
Esbjerg Ungdomsskole etableret i den tidligere Østre Skoles bygninger. Indviet den 14. oktober.
Teknisk Skoles nye bygninger på Sp. Møllevej indvies. på kirkegården i Nørregade.

Jeg fik andre presserende problemer. Inden min fars død var der indgået aftaler om gasning af flere møllerier. Jeg havde ingen autorisation og måtte i sommeren 1961 ringe til Landbrugsministeriets Giftnævn for at høre, hvordan vi håndterede den situation.

Jeg talte med en kontorchef, der kondolerede mig med min fars død. "Jeg kendte Deres far udmærket. Han var en dygtig mand", sagde kontorchefen. "Har De nogensinde deltaget i gasninger sammen med Deres far".

Det havde jeg. I adskillige tilfælde. "Ved De hvad. Jeg synes De skal udføre de gasninger, som Deres firma har truffet aftaler om. Hvis De er sikker på, De kan løse opgaven, er det i orden med mig. Men vær nu forsigtig", formanede kontorchefen mig. "Og så skal De snarest sikre Dem den autorisation, som er nødvendig for at De fortsat kan gasse skibe og møllerier", sagde han.

Den sommer sad jeg en uge på skolebænken i København. Den venlige kontorchef i Landbrugsministeriets Giftnævn ringede til magister Stubbe Teglbjerg, som var ansvarlig for skadedyrsbekæmpelsen i København. "Det er over et år siden Arne Lange søgte om at få autorisationen. Nu står han efter faderens død alene med firmaet og uden autorisation. Det kan vi ikke være bekendt overfor Arne Lange. Vi må gøre noget." Stubbe Teglbjerg inviterede mig til København for at gennemgå det kursus, som skulle give mig de nødvendige autorisationer. Han havde kontor på 1. sal på Enghave Plads 42, ovenpå en dampbadeanstalt. Den sommer havde vi hedebølge, og oveni havde vi på kontoret varmen dampende op nede fra badeanstalten. Jeg stillede op hver morgen i kravetøj og med en pæn taske i hånden. Svedende sad jeg på Stubbe Teglbjergs kontor i otte timer hver dag og blev forelæst om skadedyrsbekæmpelse. Stubbe Teglbjerg snakkede. Og han snakkede. Han øste ud af sin kolossale viden om skadedyr og deres bekæmpelse. Det var meget interessant. Jeg fik ikke et ord indført. Jeg sad blot og svedte. Og sugede til mig af viden fra dette interessante menneske.

Efter fire dages forelæsning skulle jeg på femtedagen eksamineres på Landbohøjskolen. Professor Dahlgård Mikkelsen og Dr. Frost var censorer. Begge kendte min far og kondolerede mig.

"Hr. Lange. De har søgt autorisation til skadedyrsbekæmpelse og til gasningsarbejde", indledte professor Dahlgård Mikkelsen, og begyndte forsigtigt at spørge ind til min viden om skadedyr.

Stubbe Teglbjerg orienterede om det pensum, han havde gennemgået med mig. "Vi har været meget grundige", forklarede Stubbe Teglbjerg.

"Fint", sagde professoren, tilfreds med mine besvarelser af spørgsmålene. "Men så skal vi også høre om Langes kendskab til gasninger."

Stubbe Teglbjerg var der igen: "Også dette område har vi brugt megen tid på at gennemgå", svarede han. Og de to censorer var tilfredse med de svar, jeg gav på spørgsmål om det praktiske arbejde med gasninger.

Videre gik det med min viden om sikkerhed i forbindelse med gasninger. Det havde Stubbe Teglbjerg også gennemgået meget grundigt med mig, og jeg havde ingen problemer med den del af eksamenen.

Professor Dahlgård Mikkelsen gav mig hånden: "Tillykke. Og fortsæt

De bare Deres arbejde. Held og lykke med fremtiden".

Det var den eksamen. Jeg fik mine autorisationer.

Tilbage på Enghave Plads hev jeg en stor kasse cigarer op af tasken og gav den til Stubbe Teglbjerg. Det lukkede munden på ham.

Renovationscentralen

En telefonopringning fra kæmner Nielsen i Bramming kommune 7. januar 1962 indledte nogle meget økonomisk givtige år. Men eventyret endte i kaos og økonomiske spekulationer.

De fleste kommuner havde åbne lossepladser, hvor affaldet fra husholdningerne blev hældt af. Det var et slaraffenland for rotter. Det var Bramming kommune blevet træt af, og kæmner Nielsen bad mig tage med ud og se på lossepladsen. Vi diskuterede problemet, som var uløseligt, så længe frisk skrald fra husholdningerne blev læsset af på lossepladsen. Kæmneren fortalte mig, han havde fået nys om en ny behandlingsform af affald, nemlig en formaling af affaldet, som betød, at affaldet udviklede kraftig varme, når det blev hældt ud på lossepladsen, og dannede kager, som rotterne ikke kunne være i.

"Jeg har en brochure hjemme på kontoret, du skal se", sagde Nielsen til mig.

Brochuren beskrev en ny type renovationsvogn med formalingsanlæg og vaskeaggregat til rengøring og desinficering af skraldespandene. Vogn var udviklet af Hansi Thomas på Reno Maskinfabrikken i Helsingør.

En af de første renovationsvogne med formalingsanlæg og vaskeaggregat. Foto'et er taget i Bredebro kommune i 1964.

I 1975 samledes alle aktiviteterne i Renovationscentralen og Skadedyrcentralen på Høgevej.

Jeg øjnende omgående mulighederne, kontaktede Hansi Thomas og købte en ny renovationsvogn, og så var jeg også blevet "skraldemand".

Hansi Thomas og jeg opsøgte en lang række kommuner, som fik demonstreret den nye type renovationsvogn, og den 1. april 1963 havde vi den første tømning. Det var i Årre kommune. I opstarten havde vi tegnet kontrakt med syv kommuner: Torstrup, Tistrup, Årre, Sdr. Felding, Bramming, Næsbjerg og Hodde. Og så gik det stærkt.

1. april 1964 købte vi bil nummer to. Et halvt år senere bil nummer tre, og et år efter jeg underskrev den første kontrakt på dagrenovation, havde jeg vi fire biler kørende. Da Renovationscentralen toppede, havde vi kontrakt med 60 kommuner. Økonomiske beregninger viste, at det totale omfang af renovationen skulle være 2.200 kassetømninger om ugen pr. vogn for at det kunne være rentabelt. Vi nåede op på 12.600 kassetømninger om ugen fordelt på 6-7 biler. Og så har jeg ikke talt tømninger af latrinspande i den lille hedeby, Sandet i Herreborg-Videbæk kommune, med i dette regnskab.

De mange kontrakter med kommunerne om dagrenovation stillede store krav til materiellet. De første formalingsvogne jeg indkøbte var ikke gode nok. Der var meget teknisk bøvl med dem. Ideen var god, men materialet dårligt.

Gennem en af de mange kontakter jeg havde, fik jeg nys om, at der i Malmø i Sverige kunne købes brugte renovationsvogne. Jeg tog til Sverige for at besigtige dem, og købte på stedet. Det var flotte, effektive og meget velholdte vogne. I de næsten 20 år jeg havde dagrenovation, købte vi ialt 22 svenske vogne. De vogne, vi ikke selv beholdt, solgte jeg videre til andre firmaer.

I de første år lejede jeg mig ind på værksteder, men indså hurtigt det fornuftige i at få etableret eget værksted. Det gjorde jeg på en lille nedlagt bondegård i Kjersing, hvor tre fast ansatte mekanikere sørgede for, at vognene altid var køreklare. I 1975 flyttede værkstedet til Høgevej, hvor jeg samlede alle aktiviteterne i Skadedyrcentralen og Renovationscentralen.

De mange og store investeringer i renovationsvogne, værksted og ejendommen på Høgevej blev finansieret gennem Esbjerg Bank. Jeg havde aldrig problemer med finansieringen. Kontrakterne på dagrenovation med kommunerne blev af banken karakteriseret som "guldrandede papirer". Alle kontrakter var 10-årige.

Det gik meget stærkt i disse år. I flere tilfælde forhandlede jeg kontrakter på rotte- og muldvarpebekæmpelse, når jeg samtidig sad i kommunerne og forhandlede om en renovationskontrakt. I et andet tilfælde var jeg kaldt til møde i en sønderjysk kommune om mundvarpebekæmpelsen, som ikke fungerede godt nok. Jeg blev skældt huden fuld, blev sendt uden for døren, mens kommunalbestyrelsen diskuterede, og kørte senere derfra med en 10-årig kontrakt på dagrenovation. Kontrakten på muldvarpebekæmpelsen beholdt jeg også.

I det hele taget sad jeg i disse år meget udenfor døren, når kommunalbestyrelserne diskuterede, og jeg har drukket litervis af kaffe i røgfyldte lokaler, spist lange baner af ostemadder og delt adskillige cerutter ud.

Dagrenovationen begyndte at skride for mig. I forbindelse med den omfattende kommunereform i 1970, hvor mange små kommuner blev lagt sammen til en ny storkommune, ville kommunerne gerne frigøres af de 10-årige kontrakter, de havde med Renovationscentralen. Flertallet af kommunerne var fornuftige. De følte sig moralsk forpligtet af kontrakten, og gennem en fornuftig dialog fandt vi i langt de fleste tilfælde en løsning. I nogle tilfælde var prisen for at blive løst af renovationskontrakten, at Skadedyrcentralen fik kontrakt på rotte- og muldvarpebekæmpelse i hele den nye storkommune.

Hvad vi tabte på gyngerne, hentede vi ind på karrusellerne.

Værre var, at vi også mistede kontrakter, fordi arbejdet ikke blev passet godt nok. Jeg havde mange dygtige, arbejdsomme folk, men også brodne kar imellem. Klagerne gik typisk på, at skraldespandene ikke blev tømt som aftalt, men til forsvar for mine folk, må jeg konstatere – som jeg også gjorde det overfor de kommuner som klagede – at kommunerne ofte ikke selv overholdt kontrakten om bl.a. adgangsforholdene. Men i flere tilfælde var skaden sket, og vi måtte lade den ene kontrakt efter den anden gå. Vi blev smidt ud af bl.a. Bramming kommune, Tistrup kommune og Taulov kommune.

Heldigvis kom også nye til. I begyndelsen af 70'erne blev jeg ringet op af Esbjerg kommune og spurgt, om vi var villige til at køre renovation i et større distrikt i kommunen. Det var vi, og fik en kontrakt på renovation i Hjerting og Sædding. Renovationscentralen startede op med fire vogne og fik ansat nogle virkelig gode folk.

Størsteparten af alle mine medarbejdere i Renovationscentralen gjorde et flot stykke arbejde. De var disciplinerede, hæderlige og havde en høj arbejdsmoral. Andre af mine medarbejdere, som kun beskæftigede sig med rotte- og muldvarpebekæmpelse, var også parate til at tage en tørn, når det brændte på i en af kommunerne.

Jeg havde en tidligere stovt landmand, Laurids Petersen, ansat som muldvarpejæger. Han var i 60'erne, godmodig og arbejdede kun, fordi han ikke kunne lade være. Økonomisk var han godt stillet. En dag blev

1971
Dagcentret for Pensionister åbnes.
Idrætshal og svømmebad i Guldager indvies.
Teknisk Skoles 1. etape af nybyggeri på Sp. Møllevej tages i brug.
Esbjerg Børneforsorgsseminarium åbnes. Esbjerg Fritidsseminarium åbnes. Den Sociale Højskole åbnes.
Vestjysk Specialarbejderskole indvies. Danmarks Forvaltningshøjskole, Esbjerg afdeling oprettes.
Esbjerg Lufthavn (ved Korskroen) indvies.
Ældste del af kommunens tidligere administrationsbygning nedrives.
Sidste begravelse på kirkegården i Nørregade.

1972
Danmarksgades Skoles udbygning indvies i oktober.
Esbjerg Kommunale Gymnasiums bygning indvies i august.
Sydjysk Universitets Center begynder i august.

der ringet fra et hold, der skulle varetage renovationen i en mindre østjysk kommune. De var kommet bagefter og bad om assistance. Laurids rykkede ud. Chaufføren på renovationsvognen var meget dygtig, men menneskelig et skidt papir. Han sad inde i bilen, og kunne i sine spejle se Laurids komme slæbende på skulderen med en skraldespand, som skulle tømmes i vognen. Spanden var tung, og Laurids var træt, fordi han havde knoklet for at indhente forsinkelsen. I samme øjeblik Laurids nåede bilen og vippede skraldespanden, kørte chaufføren frem, og indholdet landede på kørebanen.

Chaufføren lo. Det var en god spøg med en ældre mand.

I samme øjeblik kom en af mine repræsentanter tilfældigvis forbi i bil. Han havde tidligere havde arbejdet som slagter og var bomstærk. Han så den svinestreg chaufføren lavede overfor Laurids, stoppede op, sprang ud af sin bil og løb hen til renovationsvognen. Han rev døren op, tog chaufføren i kravetøjet og hev ham ud af bilen, og klaskede ham et par voldsomme øretæver.

"Her", sagde han, og tog kost og skovl, som hang på vognen. "Nu fejer du det skidt op. Og Vor Herre se i nåde til dig, hvis du laver sådan et nummer en gang til. Så får du rigtige øretæver."

Chaufføren turde ikke andet. Han lavede ikke det nummer mere. Til gengæld lod han engang op til en weekend renovationsvognen stå og køre i tomgang ved værkstedet. Jeg opdagede det, fordi jeg tilfældigvis have et ærinde på værkstedet den lørdag. Jeg tilkaldte ham, og han bedyrede selvfølgelig, at det havde han intet kendskab til. Han blev ikke længe i firmaet.

Heldigvis havde jeg mange andre dygtige og loyale medarbejdere, og i denne sammenhæng må jeg især fremhæve to af mine mekanikere, som markerede sig positivt i de år, vi arbejdede med dagrenovation. De to er Erik Abrahamsen og Jan Marcussen, hvis opgave var at vedligeholde den omfattende vognpark. De to arbejdede loyalt og selvstændigt, og der var aldrig vrøvl eller diskussion, når de blev bedt om at udføre et stykke arbejde. Det var en fornøjelse at samarbejde med dem.

En sen nattetime i slutningen af 70´erne besluttede en trojka bestående af Esbjergs borgmester Henning Rasmussen, formand for teknisk udvalg, Reidar Faurbye, og lederen af EAR – Esbjerg Andels Renovation – Erwin Jensen, at EAR skulle have renovationen i hele Esbjerg storkommune.

Det var et alvorligt slag mod Renovationscentralen. Vi mistede med et slag en omsætning på 3,6 millioner kroner i Esbjerg, og 700.000 kroner i Helle kommune, som vi mistede i en licitation.

Det så skidt ud. "Du skal ringe til Teknologisk Institut Informationscenter i Århus og bede om assistance", sagde min revisor. "De har eksperter i rationaliseringer af firmaer".

Det var nødvendigt at tage drastiske skridt. Jeg tjente kun lige penge nok i firmaet til at kunne betale renter på kassekreditten og revisionsomkostninger. De kom to mand fra Teknologisk Institut, og de arbejdede fra 7 morgen til 22-23 om aftenen. De gennemgik alt, og lavede en total analyse af, hvad der var levedygtigt og hvilke aktiviteter, jeg burde skille mig af med.

En spændende virksomhed

Bankdirektør Bent Haaber Christiansen, Esbjerg Bank A/S, fulgte i flere år tæt Skadedyrcentralen og dens udvikling. Bent Haaber Christiansen og Arne Lange kom i disse år tæt ind på livet af hinanden, og der opstod et personligt præget forhold, som byggede på gensidig tillid.

"Skadedyrcentralen var meget spændende at følge. Arne Lange var en utrolig igangsætter, et meget initiativrigt menneske, og han havde konstant nye ideer til forretningsinitiativer, som skulle afprøves. I de første år vi arbejdede sammen, er det min fornemmelse, at Arne Lange i vid udstrækning brugte mig som sparringspartner i sin udvikling af nye ideer og forretningstiltag.

Første gang jeg stødte på Skadedyrcentralen i Esbjerg Bank var, da min forgænger som bankdirektør, Hilbert Nielsen, viste mig de mange muldvarpe- og rottekontrakter Skadedyrcentralen havde indgået med kommunerne, og som lå som sikkerhed for en kassekredit i banken. "Guldrandede papirer", lød kommentaren.

Som bankmand var det en fornøjelse at samarbejde med Skadedyrcentralen. Arne Lange var altid meget omhyggelig med at holde Esbjerg Bank orienteret om forretningen, og det var i vid udstrækning afgørende for bankens vurdering af Skadedyrcentralen. Det var et specielt område Skadedyrcentralen arbejdede indenfor, og jeg skal ikke lægge skjul på, at vi i banken var lidt bekymret for den åbenlyse risiko for firmaet, der lå i, at der kunne tilstøde Arne Lange noget under arbejdet med gift og gas. Det var vores opfattelse, at Skadedyrcentralen stod og faldt med Arne Lange. Derfor brugte vi også en del tid på at tale forsikring.

Sved på panden fik jeg kun en enkelt gang i de år, vi samarbejdede. Skadedyrcentralen havde et stort udestående hos firmaet Mortalin i Haslev, som pludselig gik i betalingsstandsning. Der var tale om rigtig mange penge, men sagen fandt en positiv udgang, ligesom Skadedyrcentralen også formåede at arbejde sig ud af en større krise i begyndelsen af 80'erne. Det var i øvrigt løsningen af denne krise, der udløste en frokost til Arne Lange på bankens regning. En frokost Esbjerg Bank gav med den allerstørste fornøjelse."

Teknologisk Institut lavede et nyt budget med store besparelser. Bygningen på Høgevej var for stor til de fremtidige aktiviteter og skulle sælges, og det lavere aktivitetsniveau indebar også, at jeg måtte fyre medarbejdere.

"Det er det dummeste du kan gøre. Du har ikke råd til at fyre mig", konstaterede min salgschef, en knalddygtig fyr.

Jeg forstod hans argument, men der var ingen vej udenom. Skulle basisforretningen, Skadedyrcentralen, overleve, skulle der skæres helt ind til benet.

Det nye, kraftigt beskårne budget, blev præsenteret for min bank. Folkene fra Teknologisk Institut deltog i bankmødet. De slog omgående og kontant ned på det altoverskyggende problem i firmaets økonomi: "Den høje bankrente belaster dette firma", lød deres udmelding.

Det tog banken til efterretning. Kunne vel ikke andet. Bankdirektøren tog det stærkt barberede budget med sig, ville gennemgå det, og derefter melde ud, om banken fortsat stod bag Skadedyrcentralen.

Dagen gik. Jeg hørte intet. Gik som en løve i bur og ventede på den opringning, som var afgørende for om der skulle drives forretning, eller

1973
Esbjerg Kommunale Gymnasium overgår til Ribe Amt.
Vestervangskolens 1. etape tages i brug.
1. etape af Hjerting Skoles udvidelse tages i brug den 1. august.
Nyt levnedsmiddellaboratorium tages i brug.

1974
Skøjtehallen indvies 2. januar.
Plejehjemmet Hedelund tages i brug 19. februar.
Centralsygehusets nye hovedfløj tages i brug 1/3.
Jerne Biblioteks nye bygninger tages i brug den 25. Juni.
Skads Skoles udvidelse tages i brug - den ældste del nedrevet.
Guldager Skoles udvidelse tages i brug. Ådalskolens 1. etape tages i brug. Veldbæk Skole nedlægges.
Vestjysk Musikkonservatorium - symfoniorkester og kammerensemble etableres i den tidligere Vestre Skoles bygninger.
Esbjerg Seminariums nye bygninger på Skolebakken indvies 14. september.

nøglen drejes om. Det var nogle forfærdelige timer. Om aftenen, efter bankens lukketid, fik jeg den opringning, jeg havde ventet så mange timer på: "Vi har gennemgået dit nye budget. Det skal følges tæt, men banken mener, du skal fortsætte".

Teknologisk Institut havde lagt op til, at ejendommen på Høgevej skulle sælges. Resten af renovationsfirmaet – biler, værksted, værktøj – solgte jeg til EAR. Selve bygningen solgtes til Ribe Amt, som i lokalerne indrettede Ribe Amts Hjælpemiddelcentral.

1. februar1982 sluttede renovationseventyret, som begyndte med en opringning fra kæmner Nielsen i Bramming i 1962.

Skadedyrcentralen fik plads i nogle ledige kontorer på Høgevej ovenover firmaet Dan-Motor, men jeg vidste, at det var et foreløbigt domicil. Vi skulle finde noget andet. Den nærliggende Glentevej nr. 11 var en åben mark med en rød værkstedsbygning på. Jeg lejede stedet for otte år med forkøbsret. Der var gået det meste af et år, da firmaets revisor kom farende ind på kontoret: "Arne, du skal købe Glentevej 11. Prisen er rigtig. Tidspunktet er gunstigt. Ring til bankdirektøren."

Det gjorde jeg, og der var ingen slinger i valsen: "Skriv en check, og køb ejendommen". Og så flyttede Skadedyrcentralen i 1983 til Glentevej 11.

Jeg var tilbage, hvor jeg var begyndt, nemlig med Skadedyrcentralen. Den blev holdt i gang af de mange trofaste og solide kunder jeg havde indenfor rotte- og muldvarpebekæmpelsen. Og firmaet stod også meget stærkt på områder som gasning af møllerier, kornmagasiner og kornlaster i skibe, renovering af trækonstruktioner og almindelig skadedyrsbekæmpelse.

I det nye og stærkt barberede budget for Skadedyrcentralen opereredes med et pænt stort overskud.

"Det var pokkers! Tror du selv på det, Arne", spurgte bankdirektøren, da jeg præsenterede det nye budget.

"Det gør jeg".

"Hvis budgettet med dette overskud holder, giver banken frokost".

Jeg trak selv i arbejdstøjet, og forretningen gik godt. Da der manglede et kvartal i regnskabsåret, var jeg i banken.

"Hvordan går forretningen, Arne".

Tøvende, og med ansigtet i de rette beklagelige folder: "Tjah, hvordan går det med forretningen", sagde jeg.

Bankdirektøren så lidt betænkelig ud.

"Jeg er bange for, at banken kommer af med sin frokost".

Det gjorde banken.

SiD truede overenskomst igennem

60´erne og 70´erne var nogle turbulente årtier. Der var mange glæder, mange ærgrelser og skuffelser. Men en enkelt ubehagelig oplevelse overskyggede alle. Sidst på året i 1967 blev jeg i en telefonopringning dikteret til et møde på Hotel Esbjerg. SiD-Transport i Esbjerg ville have møde med mig.

Der blev lagt hårdt ud.

"Vi skal have overenskomst med Renovationscentralen, og vi skal have mere i betaling pr. tømt kasse", lød indgangsbønnen fra Johannes Knudsen, den lokale formand for SiD-Transport.

"Det kan ikke lade sig gøre. Der er ikke penge til det", var min reaktion.

"Spar dig Lange. Folkene skal have overenskomst. Og de skal have mere i løn. Hvis du ikke føjer dig, boykotter vi Skadedyrcentralen, og vi blokerer renovationsarbejdet. Får vi ikke overenskomst med dig, får vi en aftale forhandlet på plads med det firma, som overtager renovationen efter dig".

Jeg var rystet. Dette var ikke en forhandling, en dialog mellem to parter. Der var ren og skær diktat, det var magtmisbrug af værste skuffe, og jeg kunne intet stille op. Jeg vidste, at indgik jeg ikke overenskomst med SiD, risikerede jeg at miste det hele.

Fagforeningsformand Johannes Knudsen forlangte, at jeg sendte bud efter en kontordame, som skulle medtage en skrivemaskine til Hotel Esbjerg. Overenskomsten skulle nedfældes og underskrives her og nu.

Ved et brancheforeningsmøde nogle dage senere talte jeg med William Holmberg, direktør i det konkurrerende firma Mortalin. Jeg fortalte ham, jeg var tvunget til at underskrive en overenskomst med SiD-Transport i Esbjerg, og om det ubehagelige forløb af mødet på Hotel Esbjerg.

"Det skal du ikke finde dig i", sagde Holmberg. "Men sig mig lige. Du har biler kørende i Esbjerg", spurgte han.

Det bekræftede jeg.

"Og du har biler kørende i andre kommuner udenfor Esbjerg?".

Også det bekræftede jeg.

"Så skal du ikke have en lokal overenskomst med SiD-Transport i Esbjerg. Du skal have fat i hovedforbundet".

William Holmberg gav mig navnet på SiD-Transports formand på landsplan, og ham fik jeg ringet til. Hans Ellegård inviterede mig til et møde nogle dage senere på SiD's kursusejendom i Silkeborg. Han virkede flink og imødekommende, men man kan ikke ligefrem sige, jeg havde haft de bedste oplevelser med SiD-repræsentanter, så jeg var meget agtpågivende.

Jeg tog til Silkeborg som aftalt og mødte Hans Ellegård i kursusejendommens forhal. Inden mødet startede, gik jeg på WC, og der så jeg Johannes Knudsen fra Esbjerg stå og vaske hænder.

Jeg vendte om i døren og fik fat i Hans Ellegård.

"Skal Johannes Knudsen deltage i mødet", spurgte jeg.

"Ja, det er meningen", svarede Ellegård.

"Farvel", svarede jeg. "Så skal jeg ikke til noget møde".

Ellegård standsede mig. "Stop lige. Hvad er der galt", spurgte han.

Jeg fortalte ham om mødet på Hotel Esbjerg. I det samme kom Johannes Knudsen tilbage fra toilettet.

"Så er jeg klar til mødet", sagde Knudsen.

Ellegård kiggede på ham: "Du skal ingen steder. Du sætter dig ned på mit værelse og læser din avis, mens jeg holder møde med Lange".

"Jeg skal da deltage", forsøgte Knudsen sig.

1975
Fovrfeld Plejehjem tages i brug 15. september.

1976
Sælariet ved Fiskeri- og Søfartsmuseet åbnes.
Novrup Kirkegård tages i brug 24. september.

1977
29.06: Sædding Centret, Esbjergs første indkøbscenter, åbner.
Kommunal gasleveringophører endeligt.

"Du skal intet som helst andet end gøre som jeg har bedt dig om", lød ordren fra Ellegård, som var en meget kontant herre.

Så trissede Johannes Knudsen afsted med sin avis, og Ellegård og jeg holdt møde om en overenskomst.

Vi forhandlede og blev enige om en 2-årig overenskomst, fordi vi talte med hinanden, vi lyttede til hinanden, og vi argumenterede. Jeg havde respekt for de interesser Ellegård skulle varetage, og han havde respekt for de interesser, jeg skulle varetage. Ellegård evnede at sætte sig ind i løn- og arbejdsforholdene i Renovationscentralen. Han skar ind til benet: "Lange, jeg er ligeglad med, hvordan dine folks løn er skruet sammen. Bare de får det, de skal have".

Hans Ellegård fulgte mig ud, da vi var færdige med overenskomstforhandlingen. Vi stod i forhallen.

"Hvad synes du om stedet her", spurgte han.

"Det er et pænt sted", svarede jeg og mente det.

"Hvad tror du det skal bruges til?"

"Til kurser for SiD, går jeg ud fra", lød mit svar.

"Jeg skal fortælle dig præcist, hvad denne kursusejendom skal bruges til", sagde Ellegård. "Den skal bruges til at banke ind i hovedet på et fjols som det, jeg sendte ned for at læse sin avis, at skal vi opnå resultater i fagbevægelsen, så skal der forhandles. Vi skal hverken true eller tvinge noget igennem. Forhandling og samtale er vejen frem. Det skal fjolset og andre lære her på kursusejendommen".

To år senere skulle overenskomsten genforhandles i Esbjerg. Mødet fandt sted i vores lokaler. Jeg kom lidt sent, og da jeg nåede frem, var SiD-repræsentanterne kommet. Johannes Knudsen sad der.

"Hvad skal du", henvendte jeg mig til Knudsen.

"Jeg skal genforhandle overenskomsten", svarede han.

"Det skal du ikke. Vi starter genforhandlingen af overenskomsten med, at du forlader forhandlingerne. Jeg er prioritetsbestyrer af disse lokaler, og jeg bestemmer, hvem der skal være her. Jeg bestemmer, du ikke skal være her".

Johannes Knudsen måtte forlade lokalet. På vej ud tilbød mit venlige kontorpersonale ham en kop kaffe.

"Kaffe? Jeg skal sgu´ ikke have kaffe i dette hus", lød det smækfornærmet fra den lokale SiD-formand.

Der gik yderligere to år, og overenskomsten skulle igen forhandles. Denne gang fandt mødet sted i Esbjerg Lufthavns restaurant. Og hvem sad der? Knudsen selvfølgelig.

"Hvad skal han", spurgte jeg den anden SiD-repræsentant.

"Lange, glem det nu. Lad Knudsen være".

"Ikke tale om".

Knudsen måtte sætte sig i lufthavnens cafeteria med en kop kaffe, mens jeg og SiD genforhandlede overenskomsten inde i restauranten.

Tiden var igen inde til en genforhandling. Denne gang foregik det på Høgevej. SiD-folkene kom i en rød Volvo Amazone kørt af Johannes Knudsen.

"Hvad laver han", spurgte jeg og nikkede hen mod Johannes Knudsen da de kom ind på kontoret.

De havde lært deres lektie. Der blev ingen argumenteren. Johannes Knudsen drejede om på hælen, forlod kontoret og satte sig ind i sin røde Volvo Amazone, mens jeg færdiggjorde genforhandlingen af overenskomsten med de øvrige SiD-repræsentanter.

Jeg har intet imod fagforeninger. Jeg har intet imod SiD. Jeg har intet imod overenskomster. Men jeg har noget imod et menneske som Johannes Knudsen, der misbruger sin indflydelse og sin position til at tvinge og true aftaler igennem. Husk på, jeg var ung, uerfaren, uvant med hårde drøftelser og forhandlinger. Jeg var i den situation sårbar, og jeg følte mig ydmyget. Men jeg lærte også af det. Jeg lærte min lektie.

Nyt middel til muldvarpebekæmpelse

I de tidlige 60'ere havde Skadedyrcentralen kontrakter om muldvarpebekæmpelse med 30 kommuner. Men det var en dyr fornøjelse. Det meste af indtjeningen gik op i lønninger, administration og andre omkostninger. Vi ville derfor gerne ud af kontrakterne, og skrev til kommunerne, at vi ikke var interesseret i en fornyelse af bekæmpelseskontrakterne. I stedet foreslog vi kommunerne, at de ansatte deres egne muldvarpejægere, som vi tilbød at oplære, ligesom vi kunne yde service og salg af giftimprægnerede regnorme, rekvisitter og autorisationerne til muldvarpejægerne.

Jeg vidste det var et risikabelt spil. Der var risiko for, at kommunerne ville reagere ved at ansætte et andet firma til muldvarpebekæmpelse, og så ville jeg miste den indtægt, der kunne ligge i at yde service og sælge regnorme til bekæmpelsen. Jeg er stolt over at kunne sige, at kun en enkelt kommune valgte at tegne kontrakt med et andet firma. Alle de andre kommuner tog imod vort tilbud.

Vi havde et større og større problem med muldvarpebekæmpelsen. Regnorme med Thalliumsulfat havde ikke længere den samme effektive virkning, og der var en almindelig og stigende bekymring for, om muldvarpe forgiftet af Thalliumsulfat, kunne indgå i naturens kredsløb og skabe utilsigtede problemer. Der var også store problemer med at skaffe ansvarlige og pålidelige folk til arbejdet. Det var i de glade 60'ere, hvor velstanden blomstrede, og arbejdsløsheden var næsten lig nul.

Der skulle helst findes et alternativ til Thalliumsulfat. Men hvilket? Som i mange af livets andre forhold, er det ofte tilfældigheder, der styrer en udvikling. Også i dette tilfælde.

En af mine medarbejdere, Inge Fock, og jeg var i starten af 70'erne i Hamborg til et møde med firmaet Testa om leverancer af fosforbrintegas til korn- og møllerigasninger. Vi sidder og taler løst og fast hen over bordet, da jeg opfanger nogle løse bemærkninger om fosforbrintegassens meget effektive virkning på muldvarpe. Det var på det tidspunkt forbudt at bekæmpe muldvarpe i Tyskland, men der var gjort nogle forsøg med fosforbrinten, og forsøgene var faldet meget gunstigt ud.

Det skulle afprøves hjemme.

Sammen med en af mine rotte- og muldvarpejægere, Ejner Vestergård, en bundsolid og dygtig medarbejder, der blev hos Skadedyrcentralen indtil han blev pensioneret, udsøgte vi en mark omkring Esbjerg.

1978
31.01.78: Det er sidste frist for indløsning af de gasmønter, som siden 1920'erne har været en del af Esbjergs forsyningshistorie. 75.000 mønter forventes indløst til destruktion, og de afregnes med 97 pr. stk. hvilket svarer til 1,26 kr. for en kubikmeter gas.
10.03.78: Kapellet på Novrup Kirkegård indvies og afrunder dermed det store kirkegårdsprojekt, der har strakt sig over ti år og kostet næsten 12,5 millioner kr.
01.05.78:Phønix Bio i Hotel Spangsberg lukker. Sædding Kirke indvies 6. august.
19.10.78: Citycentret åbner under stor opmærksomhed. Politiet må lukke for adgangen i tre kvarter.

Strandbystrøget etableres som 1. etape af gågaden.

1979
Statens Søfartsskole flyttes til Fanø.

Vi lagde 6-7 gastabletter i hvert muldvarpehul, sløjfede muldvarpeskuddene, og ventede et par dage. Tabletterne opløses af luftens fugtighed, og den udviklede gas trænger rundt i muldvarpens gangsystemer. Det var teorien. Om det også virkede i praksis var en helt anden sag.

Ejner Vestergård og jeg vendte et par dage senere tilbage til marken, hvor vi havde lagt gastabletter i muldvarpehullerne.

Ejner Vestergård stod og kiggede over marken. "Det var pokkers". Det var hans eneste kommentar. Der var ingen nye muldvarpeskud.

"Det er for godt til at det kan være sandt", konstaterede jeg. "Vi må gøre et nyt forsøg."

Vi gentog forsøget på en anden mark, og på en tredje mark. Og resultatet var det samme. Ingen nye muldvarpeskud.

Jeg var overbevist om, at jeg havde fundet et effektivt alternativt middel til regnormene og Thalliumsulfaten. Men det var ikke tilstrækkeligt, at jeg var overbevist.

Jeg ringede til magister Mogens Lund på Statens Skadedyrslaboratorium.

"Hør lige engang, Lund. Ejner Vestergård og jeg har lavet forsøg med fosforbrintegas mod muldvarpe. Muldvarpene dør."

Mogens Lund skreg af grin i telefonen: "Det tror jeg ikke kan lade sig gøre", sagde han. "Du gør grin med mig".

Jeg fortalte om de forsøg vi havde lavet, og det gik langsomt op for Mogens Lund, at jeg mente det seriøst. Men han var langtfra overbevist.

"Ja, ja", sagde han. "Send mig et par flasker med de tabletter. Så afprøver jeg dem selv".

Der gik 14 dage. Så ringede Mogens Lund til mig. Spag i stemmen: "Jeg har afprøvet fosforbrinten på nogle marker herovre hos mig. Du har ret. Muldvarpene dør sgu´! Men vi skal have lavet et rigtigt forsøg ovre hos dig i Esbjerg med dine professionelle muldvarpejægere koblet på".

Mogens Lund kom til Esbjerg, og sammen med Ejner Vestergård udpegede vi markerne, hvor et systematisk og kontrolleret forsøg med fosforbrinten skulle finde sted.

I det første forsøg udtog vi to marker. Optalte samtlige muldvarpeskud – nye og gamle – og lagde fosforbrintetabletter ned i muldvarpehullerne. Alle muldvarpeskuddene blev sløjfet.

I det andet forsøg udtog vi ligeledes to marker og gentog proceduren, men blot med den forskel, at vi her anvendte forgiftede regnorme.

I det tredje forsøg udpegede vi to marker, optalte og registrerede hvor mange gamle og nye muldvarpeskud der var, og gjorde ellers intet.

Mogens Lund rejste hjem. Vi havde aftalt, der skulle gå otte dage, inden vi tjekkede forsøgsmarkerne. Det blev nogle lange dage. Jeg vidste fosforbrinten var effektiv. Mogens Lund havde lavet sit eget forsøg med et positivt resultat, men skulle fosforbrinten have en fremtid, var det afgørende vigtigt, at forsøgene i Esbjerg faldt heldigt ud.

Otte dage gik, og Mogens Lund kom til Esbjerg. Vi kørte ud til forsøgsmarkerne. Jeg kunne ved et enkelt blik konstatere, at det så ikke så skidt ud. Vi gik i gang med at optælle nye muldvarpeskud på de tre forsøgsområder, hvorefter Mogens Lund kunne konkludere: De forgiftede

regnorme havde en effektivitet på 32%. Fosforbrinten havde en effektivitet på 65%.

Mogens Lund var overbevist. Han indstillede til Landbrugsministeriets Giftnævn, som dengang varetog de opgaver Miljøstyrelsen i dag har, at fosforbrinten skulle erstatte regnorme og Thalliumsulfat i den fremtidige muldvarpebekæmpelse. Jeg søgte og fik godkendt fosforbrintegassen til muldvarpebekæmpelse den 10. november 1975.

Jeg vidste, jeg havde fundet et "guldæg". Men realismen tog heldigvis over. Skadedyrcentralen var for lille en virksomhed til at kunne magte muldvarpebekæmpelsen på landsplan med fosforbrintegas. Det var nødvendigt at samarbejde med andre skadedyrsfirmaer. Men hvem? Firmaerne skulle have en vis volumen, og de skulle være dygtige. Jeg besluttede at kontakte 5-6 konkurrerende firmaer, satte dem ind i sagen, og inviterede dem til et møde i Esbjerg om kontraktbetingelserne. Telefonrøret var stadig varmt, da de kom til Esbjerg. Enkeltvis forhandlede jeg kontrakterne med firmaerne på plads. Skadedyrcentralen importerede fosforbrintegassen og solgte den videre til de samarbejdende firmaer. Alle var begejstret.

Et af de største firmaer protesterede over, at der i kontrakten var et rentetillæg på 2%, hvis pengene ikke blev betalt til tiden. "Det er fuldstændig unødvendigt. Vi er et solidt firma. Vores regninger betales til tiden", sagde direktøren.

Jeg fastholdt bestemmelsen om det 2% rentetillæg, og det blev jeg senere glad for.

Da det gik op for de øvrige skadedyrsfirmaer, at jeg havde indgået kontrakt med en håndfuld firmaer om leverance af fosforbrintegas, og at de selv blev holdt ude, lød et ramaskrig. De var tossede, og skældte og smældte på alt og alle, de kom i nærheden af.

Jeg blandede mig pænt udenom. Skadedyrcentralen havde travlt med at sælge og distribuere fosforbrintegas til de firmaer, jeg havde indgået kontrakt med. Salget gik strygende. Et af de største firmaer, Mortalin, købte og købte. Jeg havde været ude at gasse en mølle, da jeg kom hjem til kontoret, og vanen tro spurgte bogholderen, hvordan det gik, og hvor mange penge vi havde i udestående.

Inden bogholderen svarede, kunne jeg se, at der var problemer.

"Mortalin betaler ikke".

Jeg slog det hen. Mortalin var et anerkendt og respekteret firma. Det var sikre penge.

Et par dage senere spurgte jeg igen bogholderen til vort tilgodehavende hos Mortalin.

"Vi har rykket, men pengene er endnu ikke betalt".

Jeg bad om en opringning fra direktør Hoff, Mortalin.

"Hvad sker der ovre hos jer", ville jeg vide.

Han var meget forknyt: "Jeg er ked af det. Mortalin er gået i betalingsstandsning".

Det var samme direktør Hoff, der på Hotel Britannia havde forsikret mig, at Mortalin var bundsolid, at de altid betalte deres regninger til tiden, og at det derfor var helt unødvendigt med bestemmelsen om et 2% rentetillæg.

1980
Plejehjemmet Strandby tages i brug 1. april. Fysioterapeutskolen grundlægges 1. september.

1981
Hotel Olympic åbnes 1. december. Esbjerg Vandrehjem åbnes i den tidligere søfartsskole.

1982
Esbjerg Teater indvies 29. oktober. Stormgades Skole nedlægges 31. juli, og bygningerne overgår til Ribe Amt.

1983
Gjesing Kirke indvies 30. januar. Esbjerg opdeles i fire postdistrikter. Udenrigshal ved Esbjerg Lufthavn indvies 26. november.

Mortalin var også et solidt og respekteret firma. De lavede et godt stykke arbejde, men firmaets ejer havde begået nogle meget uheldige økonomiske dispositioner i udlandet med et andet af sine firmaer, og det faldt tilbage på skadedyrsfirmaet.

Jeg har gennem alle årene gjort mig til vane at holde min bank tæt orienteret om, hvordan det går i Skadedyrcentralen. Både når det gik godt, og når der var problemer.

Jeg måtte have en snak med Esbjerg Bank.

"Du ser lidt forknyt ud i dag, Arne", sagde bankdirektøren.

"Mortalin er gået i betalingsstandsning. Jeg har omkring 670.000 kroner i klemme".

"Det kan ikke passe! Vi har taget bankoplysninger på dem. Det er et guldrandet firma!"

"Ikke desto mindre er firmaet gået i betalingsstandsning", måtte jeg lakonisk konstatere.

Gennem Mortalins egen bank, fik vi bekræftet, at firmaet havde økonomiske problemer.

"Det er et kedeligt tab, men mist nu ikke modet. Tag hjem, og fortsæt med arbejdet som du plejer. Hold mig orienteret, hvis der sket nyt i sagen. Vi må følge udviklingen og se, hvordan det går", var bankdirektørens melding.

Mortalin fortsatte sine aktiviteter og bestilte mere fosforbrintegas hos Skadedyrcentralen.

"Penge først", meddelte jeg dem.

"Det kan du ikke mene".

"Jeg er ikke så naiv at levere varer til Mortalin i denne situation uden der er sikkerhed for pengene. Ingen varer, før der ligger penge på mit bord".

Jeg blev ringet op af Mortalins sagfører i København. Han var hoven og arrogant. Han skulle lige sætte mig på plads.

"De har nægtet at udlevere varer til Mortalin", indledte han. "Mortalin har en kontrakt, der forpligter Skadedyrcentralen til at sælge fosforbrintegas til firmaet".

Han fik standardsvaret: "Penge først. Varer bagefter".

Han blev voldsomt ophidset og truede mig med alverdens ulykker, hvis jeg ikke makkede ret.

"Jeg tror ikke, vi to er på bølgelængde. Her er nummeret til Skadedyrcentralens advokat. De behøver ikke ringe til mig igen".

Jeg hørte ikke fra ham igen. Derimod kom Mortalins folk til Esbjerg, afleverede en check fra hovedkontoret, og fik deres varer med sig. Vi havde et fornuftigt og venskabeligt forhold til Mortalins folk. De kunne ikke gøres ansvarlige for det økonomiske rod i deres firma, og vi behandlede dem på samme venlige måde, som repræsentanter for alle andre firmaer, der kom til Esbjerg.

Mortalins betalingsstandsning på tre måneder blev forlænget med to måneder. Jeg havde en god kontakt, som løbende holdt mig privat orienteret om udviklingen. Af naturlige årsager kan jeg ikke røbe, hvem manden var. En dag inde i den to måneders forlængelse af betalingsstandsningen ringer han til mig.

"Du Lange, jeg tror du får dine penge!".

En meget velhavende mand havde set de muligheder, der lå i Mortalin. Han lagde en check på bordet og beordrede alle gældsposter betalt. Også mine 670.000 kroner.

Jeg fik en check med posten og et brev, der konstaterede, at beløbet var til indfrielse af Mortalins gæld.

Jeg var der som et lyn i telefonen: "Hov, hov. Der mangler et rentetillæg på 2%".

Dem fik jeg også. Det var et pænt beløb oveni vort tilgodehavende.

Det var en god dag. Mortalin kom sikkert igennem det økonomisk uvejr, rejste sig og eksisterer fortsat. Det har heldigvis genvundet sit ry som et solidt og respekteret firma.

Skadedyrcentralen solgte fosforbrintegas lige til den dag vi lukkede og slukkede.

Hornumrotterne – et mareridt for rottejægere

Skrækscenariet for alle rottebekæmpere var resistente rotter. Der var i de tidligere 60'ere kommet foruroligende meldinger fra udlandet om fundet af rotter, som ikke var modtagelige overfor Warfarin, som var den almindeligt brugte rottegift. Vi fik også resistente rotter i Danmark, men jeg er glad for at kunne sige, at Skadedyrcentralen helt frem til 1998 spillede en faglig aktiv rolle i at holde de resistente rotter nede.

De første resistente rotter i Danmark blev fundet på en losseplads i Hornum ved Horsens. Det har været midt i 1960'erne. Kommunens rottejæger kunne ikke få bugt med rotterne på lossepladsen. Han øste Warfarin ud, men der var lige mange rotter. W. Kaiser, Indenrigsministeriets konsulent i rottesager, fik indsamlet nogle rotter fra lossepladsen i Hornum, og Statens Skadedyrslaboratorium kunne konstatere rotterne var resistente.

W. Kaiser forlangte af kommunerne, at de gjorde en aktiv indsats for at bekæmpe rotterne enten ved at lukke lossepladser eller bruge andre rottegifte, men sognerådene i de små kommuner indtog en med korslagte arme tilbagelænet bekæmpelsespolitik. Den store kommunalreform i 1970 med sammenlægning af kommunerne til færre, men større kommuner, stod lige for, og de små kommuner havde aldeles ikke i sinde at bruge penge på sådan noget uendelig ligegyldigt noget som bekæmpelse af resistente rotter. Så hellere bruge kommunens penge til et nyt rådhus, idrætshal, eller skole.

Kommunalreformen i 1970 bragte Hornum, hvor de første resistente rotter i Danmark blev fundet på kommunens losseplads, ind under Horsens. Og så kom der gang i bekæmpelsen. A. Oxhøj, stadsdyrlæge, og dyrlæge K. Højmark fik ansvaret for rottebekæmpelsen i storkommunen. De udbød arbejdet i licitation blandt 8-10 skadedyrsfirmaer, og Skadedyrcentralen blev betroet opgaven.

De to kommunale dyrlæger var utroligt effektive. Der blev gået systematisk til værks med jævnlige møder med os og løbende rapporter om arbejdet med bekæmpelsen af almindelige rotter, men selvfølgelig med fokus på de resistente. Arne Hansen, Skadedyrcentralens egen rotteeks-

1984
Nyt hovedbibliotek indvies 20. september.
Nyt toldkammer tages i brug.
Esbjerg Kursus- og Kongrescenter åbnes.
Plantning af Østskoven påbegyndes.

1985:
Hotel Hermitage åbnes 1. marts.
Kvaglund Kirke indvies 12. maj.

1986
Plejehjemmet Højvang tages i brug 6. januar.
Nyindrettet Esbjerg Museum i det tidligere Hovedbibliotek åbnes 9. december.

1987
Vestkystvejen åbnes 2. juli.

1988
Kvaglundhallen indvies.
Tennishallen indvies.
Handelshøjskole Syd tages i brug.
Tjæreborg Vindmølle sættes i gang 8. juni.

pert, og jeg, deltog altid i møderne, og vi fik ansat de nødvendige rottejægere.

Der var simpelthen så mange rotter, at vi ikke anede, hvor vi skulle begynde. I stedet for Warfarin, var der udviklet en ny rottegift, Coumatetralyl, som med sine blodfortyndende egenskaber, er i "familie" med Warfarin. Vi brugte i spandevis af den nye rottegift, men uden resultat, og de resistente rotter bredte sig. Rotterne ville ikke æde Coumatetralyl, og vi havde virkelig problemer.

Mogens Lund fra Statens Skadedyrslaboratorium foreslog, at vi i stedet benyttede et præparat, som hedder Zinkphosphid. Med lige så dårligt et resultat. Vi anede ikke vores levende råd. Ved et tilfælde lagde Arne Hansen fra Skadedyrcentralen og W. Kaiser Coumatetralyl ud sammen med Zinkphosphid. Og så åd rotterne af giften. Spørg mig ikke hvorfor. Jeg aner det ikke. Kombinationen af de to rottegifte holdt nogle år, så blev det nødvendigt at bruge nye gifte for at holde rotterne nede. Indenfor Warfarin-familien blev udviklet en gift, der hedder Bromadialone, og senere begyndte man at bekæmpe rotterne med en overdosis af to millioner enheder D-vitamin, som stimulerer optagelsen af calcium i tarmen og mobilisering af calcium i knoglerne. Resultatet blev forkalkning af blødt væv, f. eks. blodkar, lunger og nyrer, og dødsårsagen synes at skyldes blodprop, hjerte- eller nyresvigt.

Kampen mod de resistente rotter sled rottejægerne op. De kunne ikke følge med de nye anmeldelser, og først da vi fik ansat Jens Østergård i 1990, fik vi styr på rotterne og kunne holde dem stangen. Jens Østergård var en formidabel dygtig mand. Han afløste Christoffersen, som kørte sit eget løb ved siden af den kommunale rottebekæmpelse, som Skadedyrcentralen havde kontrakt på. Christoffersen var ansat af os, og i de år han var ansat, havde jeg ham i telefonen hvert år.

"Jeg bliver nødt til at have lønforhøjelse. Ellers søger jeg andet arbejde", lød hans klagesang hvert år.

Jeg bøjede mig flere gange, fordi jeg ikke havde et alternativ. Jeg så også gennem fingre med, at han ved siden af sin løn fra os indkasserede et pænt beløb hvert år ved at indfange rotter og sende dem til Statens Skadedyrslaboratorium. Han fik 25 kroner for hver rotte. Penge, som rettelig burde tilfalde Skadedyrcentralen.

I 1990 havde jeg Christoffersen i telefonen. Han skulle igen udnytte situationen. "Jeg bliver nødt til at have mere i løn. Ellers søger jeg andet arbejde." Han fik en god løn, plus en fri arbejdsbil. Jeg var træt af Christoffersen, træt af hans evige klager over lønnen, og hans trusler.

"Gør det", sagde jeg til ham. Jeg tror ikke han opfattede, hvad jeg sagde. Han var så vant til, at han fik sin vilje.

"Hva´!!", sagde han. "Hva´ var det du sagde".

"Gør det. Find et andet arbejde".

Jens Østergård tog over, og det var et godt bytte. Han arbejdede stille og roligt, effektivt og gik meget metodisk frem. Han var en mand af få ord.

"Hvordan går det med de resistente rotter", kunne jeg spørge ham.

"Det går fint", svarede han blot.

Bag hans korte udmelding lå den kendsgerning, som jeg naturligvis

kendte, at takket være Jens Østergårds indsats, var der fuldstændig styr over de resistente rotter i Horsens kommune. Skadedyrcentralen havde kontrakt på rottebekæmpelsen i Horsens kommune, indtil Skadedyrcentralen og dens aktiviteter blev solgt i 1998.

Gasning af kornlagre og skibslaster

Det tyske firma Testa i Hamborg satte Skadedyrcentralen i gang med fosforbrintegasninger i lagret korn. Tyskerne havde i begyndelsen af 70´erne brugt fosforbrintegas i flere år til bekæmpelse af skadedyr i korn i stedet for cyangas og Methylbromid 98%, som vi også brugte i Danmark sammen med Kaolin pulver.

Gasset millioner af tons korn

Det var min far, Carl Ludvig Lange, der begyndte at cyangasse skibe og kuttere. Det var for rotter og andet utøj ombord i skibene. Den første gasning af et skib min far udførte var 1. september 1949 i Horsens havn. Det var "M/S Kong Dag" af Oslo. Jeg begyndte at gasse skibe og kornlaster i det små op gennem 70´erne, men der var først i 80´erne, der kom rigtig fart i dette arbejde, og 90´erne blev nogle rigtig travle år for Skadedyrcentralen. I 89-90 gassede vi 1,4 millioner tons korn i 209 skibe, og i 91-92 gassede vi 1,1 millioner tons korn i 197 skibe. Så begyndte omfanget af gasninger gradvist at falde, og det ebbede helt ud i slutningen af 90´erne.
Vi har gasset skibe med laster til USSR, Cuba, Libanon, Libyen, Iran, Irak, Korea, Tyrkiet, Spanien, Saudi-Arabien, Venezuela, Marokko, Kina, Polen, Finland, Estland og Sverige.

Jeg søgte Landbrugsministeriets Giftnævn om tilladelse til at bruge fosforbrintegas i december 1971, men fik afslag. Fornyede ansøgninger gav samme resultat. Der skulle gå næsten tre år, før Giftnævnet i foråret 1974 bøjede sig og godkendte fosforbrintegas til bekæmpelse af skadedyr i lagret korn. På det tidspunkt var fosforbrintegassen godkendt i 101 lande, og jeg fandt det urimeligt, at Danmark ikke kunne være land nummer 102, som godkendte gassen. Det var et argument Thorkild Christensen i Landbrugsministeriets Giftnævn vanskeligt kunne argumentere imod.

Landmændene i EF producerede betydeligt mere korn end markedet kunne aftage, og EF opkøbte korn og lagrede store mængder i interventionslagre, hvor kornet kunne ligge i adskillige år, inden det blev solgt. I Danmark lå mange hundrede tusinde tons korn i interventionslagre og i adskillige tilfælde under kummerlige forhold. Jeg har set store partier korn ligge lagret i en gammel tysk bunker, i en gammel kostald, hvor væggene drev af vand og kornet var levende af mider, og i gamle, utætte siloer. Det gav masser af arbejde til Skadedyrcentralen, fordi kornet meget ofte blev opbevaret under forhold, som var de bedst tænke-

lige for skadedyrene – mider og biller - men på sigt var opbevaringsforholdene naturligvis uacceptable, og der blev senere bygget mange nye, store høj- og plansiloer til den rigtige opbevaring af korn.

Fosforbrintegassen fik vi leveret som tabletter eller pellets. I plansiloerne blev tabletterne fordelt 2-3 meter ned i kornet ved hjælp af en sonde. Tabletterne opløstes af luftens fugtighed, gassen udviklede sig, trak ned i kornet og dræbte kornsnudebillerne. Efter doseringen med fosforbrintegas blev kornet dækket til med en kraftig plasticfolie, og så lå kornet under gas i 6-8 døgn.

Til dosering af korn i højsiloer havde det tyske firma Degesch udviklet et automatisk doseringsanlæg, som doserede kornet med fosforbrintegastabletter i takt med at kornet blev kørt ind i siloen.

EF forlangte, at kornet i interventionslagrene skulle opbevares under optimale forhold, og EF havde sit eget korps af kontrollører til at tjekke konditionerne blev overholdt. Blot en enkelt kornsnudebille i et parti på 10.000 tons korn var nok til, at partiet blev kasseret af EF. Derfor blev Skadedyrcentralen alene på den blotte mistanke om skadedyr i et parti korn bedt om at gasse. Jeg husker, jeg var bedt om at undersøge et parti KFK-korn, der lå i en gammel silo i Korsør.

"Har du set nogle biller", spurgte jeg.

"Næh, ikke i større mængder", svarede silomesteren, Niels Nielsen, "et par stykker eller tre måske".

Kornet var smækfyldt med biller. Jeg tog nogle tilfældige prøver af kornet op i hånden, og det myldrede med biller.

"Det var pokkers", sagde silomesteren. "Men så tror jeg heller ikke, der er flere".

Jeg tog en ny håndfuld korn. Igen det samme resultat. Masser af biller.

Niels Nielsen kiggede mistroisk på mig: "Sig mig. Har du haft dem med hjemmefra?".

EF solgte ud af kornet i interventionslagrene til mange lande udenfor fællesskabet, og et salg af et parti korn var betinget af, at kornet var frit for skadedyr. Der skulle i hvert enkelt tilfælde udstedes certifikat til modtageren om, at partiet var behandlet imod skadedyr. Modtagerlandet bestemte også med hvilke midler, kornet skulle behandles.

Et dansk firma, Copenhagen Merchants, stod for meget af salgsformidlingen fra de danske interventionslagre til aftagerlande udenfor EF, og Skadedyrcentralen, som var det firma i Danmark, som havde størst erfaring i gasning af korn imod skadedyr, fik mange ordrer på gasning af skibslaster. De største aftagerlande var Rusland, Kina og Saudi-Arabien, og de forlangte hver især sin egen behandling af kornet.

Russerne ville have kornet behandlet med Malathion 45%, som med dyser blev sprøjtet ud på kornet, mens det på transportbånd blev kørt ned i lasten.

Kineserne forlangte, der skulle bruges fosforbrintegas, og de forlangte endvidere, at de harmløse rester fra fosforbrintetabletterne skulle kunne tilintetgøres, når gasningen var overstået. Det foranledigede Skadedyrcentralen til at udvikle et system, vi kaldte "kineser-systemet".

Når kornet lå i skibets last, doserede vi kornet i hver enkelt lastrum med forsforbrintetabletter ved hjælp af en sonde. Sonden var overtruk-

Skadedyrcentralen havde nogle givtige år med gasning af kornlaster. De forskellige modtagerlande stillede hver sine krav til behandling af kornet. Russerne ville have kornet behandlet med Malathion 45% (billedet til højre), og kineserne forlangte resterne fra fosforbrintetabletterne kunne bortskaffes. Det blev til "kineser-systemet" (billedet ovenover).

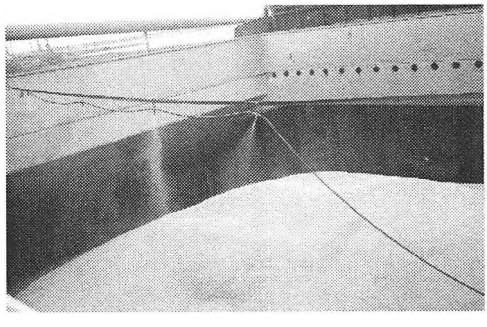

ket med en stofmanchet, eller "strømpe", som opsamlede restmaterialet fra tabletterne. De enkelte stofmanchetter – der kunne være 50 eller 60 manchetter i et enkelt lastrum - blev indbyrdes forbundet med en stærk nylonsnor, og før skibet efter 12-14 døgns sejlads nåede ankomsthavnen, blev lugerne åbnet, en kran snuppede nylonsnoren, trak manchetterne fri af kornet og smed dem overbord med de uskadelige fyldstoffer i.

Saudiaraberne forlangte også fosforbrintegasning af deres kornlaster, men endvidere skulle kornet farves med en bestemt rød farve, som var ufarlig og harmløs. Saudiaraberne farvede kornet for at kunne skelne mellem foder- og spisekorn.

I flere tilfælde gennemførte vi en præfumigering af en skibslast. Dels for at sikre os, at lasten var fri for skadedyr og insekter, men også for at tjekke, at lastrummet var gastæt.

I 1991-1992 gassede Skadedyrcentralen 1,1 millioner tons korn i 197 skibe. Arbejdet ebbede ud i slutningen af 1990'erne.

Når en gasning var gennemført, skulle skipperen attestere, at vi havde brugt så og så meget fosforbrintegas fordelt på de enkelte lastrum. Samtidig fik han udleveret beskyttelsesudstyr og udstyr til at tjekke for udsivende gas, og klare instruktioner om, hvordan og hvornår lastrummene skulle tjekkes for eventuelt udsivende gas.

I 80'erne og i begyndelsen af 90'erne havde vi drøntravlt med gasning af kornlagre og gasning af skibslaster. Da det gik hårdest til, havde vi på et enkelt døgn sprøjtning med Malathion af skibslaster i 13 forskellige havne. I al beskedenhed må jeg sige, at vi var gode. Vi var gode håndværkere, og der var bud efter os alle steder fra. Også i Tyskland. Vi har gasset skibslaster i Hamborg, Rostock og Bremerhafen. Men det passede ikke vore tyske konkurrenter. De begyndte at mukke, og stille spørgsmålstegn ved, om det i det hele taget var lovligt, at Skadedyrcentralen arbejdede i en tysk havn. De lagde alle mulige hindringer for vort arbejde, men vi overvandt alle besværlighederne. For at undgå de utålelige sammenstød med tyskerne oprettede vi et kontor, A/S Skadedyrcentralen Danmark, på Alte Fischmarkt 11 i Hamborg. Så var det formelle på plads, og vi kunne arbejde uforstyrret. Der gik det meste af fem år, indtil tyskerne selv fandt ud af, hvordan kornlaster i skibe skulle gasses.

Også i Danmark forsøgte flere af vores konkurrenter at komme ind på markedet. Vi sad på markedet, og den eneste måde de kunne komme ind på var ved at dumpe priserne, og så blev det uinteressant for os i længden at arbejde med. Der blev også færre og færre skibe, og i 1996-1997 begyndte dette marked at indskrænkes betragteligt, fordi Verdensbanken var ophørt med at yde økonomisk støtte til russisk opkøb af korn.

Vore konkurrenter slap ikke altid heldigt fra deres forsøg på at rive markedet til sig. Et firma, Trinol, havde raget en ordre på gasning af en skibslast i Kalundborg til sig. Det gik hårdt for sig. Lodsen tog skibet ud, men da kokkens fugl faldt død om i sit bur, og flere af besætningsmedlemmerne blev syge af udsivende gas, beordrede lodsen skibet tilbage, og nægtede at sætte sine ben ombord i skibet, før forholdene ombord var sikre. Trinol fik at vide, de ikke behøvede at vise sig.

Trinol var også på sidelinjen involveret i en grotesk oplevelse med et russisk skib, der i Fredericia havde lastet 15.000 tons KFK-korn, som selvfølgelig skulle gasses, så der kunne udstedes certifikat til modtageren om, at kornet var frit for skadedyr. Skadedyrcentralen havde udført flere gasningsopgaver for KFK, men i forbindelse med en virksomhedsovertagelse, var KFK begyndt at bruge Trinol i stedet for os.

Trinol havde gjort grejet klart til gasningen. Imens sidder parterne i skipperens lukaf og aftaler de sidste detaljer om, hvordan gasningen skal foregå. Den russiske skipper slutter forhandlingerne med at spørge: "Kan I finde 50.000 kroner til min besætning. De er fattige, får for lidt i hyre - hvis de får deres hyre - og de har brug for nyt tøj og penge til nogle positive oplevelser".

Det kunne ikke komme på tale.

"Nej", lød det kontante svar fra KFK.

"I orden", sagde skipper lige så kontant. "Så skal der heller ikke gasses".

Han smed danskerne i land, smed trosserne og sejlede fra Fredericia.

KFK var rigtig på den. Kornet skulle gasses, så der kunne udstedes certifikat, ellers ville aftageren ikke modtage partiet. Det russiske skib sejlede op gennem Kattegat, og gang på gang forsøgte KFK at komme i radiokontakt med russeren. Han havde selvfølgelig radioen åben, som han skal ifølge internationale søvejsregler, men han besvarede ikke opkaldene. Først da han rundede Skagen og var på vej ned gennem Nordsøen, besvarede den russiske skipper de mange radioopkald.

Det var ham, der satte dagsordenen.

Han forlangte at få lasten gasset i internationalt farvand ud for Esbjerg. Folkene fra Trinol turde ikke påtage sig opgaven, og derfor måtte KFK bide i det sure æble og bede Skadedyrcentralen påtage sig opgaven. KFK havde intet valg. Skipperen forlangte også at se en repræsentant fra Skadedyrcentralen ombord, når skibet lå ud for Esbjerg, og det blev min søn, Henrik, og vores driftsleder, Paul, der blev sejlet ud til russeren.

Skipperen modtog dem i sit lukaf, og dikterede KFK sine betingelser. Mens gasningen stod på, skulle hans besætning sejles ind til Esbjerg og indlogeres på hotel med fuld forplejning og drikkepenge i de otte dage, gasningen varede. Skipper ville selv være om bord sammen med den vagt de internationale bestemmelser kræver, der skal være i et skib i internationalt farvand, og de to besætningsmedlemmer skulle hver dag sejles ud fra Esbjerg, og de afløste besætningsmedlemmer skulle sejles tilbage til Esbjerg og hotellet. Han forlangte også, at Skadedyrcentralen havde sine folk ombord hele tiden i de otte dage gasningen varede.

KFK måtte chartre en båd til at sejle vort grej derud, og til at sejle de russiske besætningsmedlemmer frem og tilbage.

1989
Byhistorisk Arkiv åbner i Torvegade 26. maj, og Besættelsessamlingen indvies 29. august.
Sædding Områdekontor indvies 14. februar.
Jerne Skole nedlægges 31. juli.
Østskoven indvies i december.
Østerklev nedlægges.
Havnen tager Vikingkaj i brug.

1990
Gammelby Skole nedlægges 31. juli.
Grådyb Skolen lukkes.
Jerne Bibliotek nedlægges 31/12.
Nyt boligkvarter på Forsøgsgårdens jorder tages i brug.
Spangsbjerghaven og Højvangshaven bebygges.
Ny havnevagtbygning tages i brug.

"Skipperen var meget afklaret", husker Henrik. "De 50.000 kroner han havde bedt om i Fredericia var ikke penge, der skulle gå i hans egne lommer. Han mente det ærligt, da han sagde, det var penge, der skulle gå til hans besætning. Skipper var en god mand for sin besætning. Han vidste også, at 50.000 kroner var småpenge sammenlignet med lastens værdi, og at KFK ikke havde noget valg. Kornet skulle gasses".

Lasten blev gasset, certifikatet blev udstedt, og russeren sejlede til sin bestemmelseshavn med kornet. Set i bakspejlet har det nok været endog meget billigere at give russeren de 50.000 kroner. Jeg har ingen anelser om, hvad det eventyr kom til at koste KFK, men et godt gæt ligger i den gode ende af en million kroner.

"Tana Pest Poison Box"

En af mine stærke sider har altid været at kunne omsætte ideer i praksis. Nogle gange var jeg lidt hurtig på aftrækkeren og skulle have tænkt mig lidt bedre om. Det er et eksempel fra slutningen af 80´erne et fremragende eksempel på.

Skadedyrcentralen havde mange og store opgaver med gasning af kornlaster i skibe, og det gav mig ideen til at fremstille og lancere en kiste eller container indeholdende midler til bekæmpelse af skadedyr ombord i skibene. Bekæmpelsesarbejdet skulle kunne udføres af besætningen om bord. Kisten indeholdt bl.a. Pyrethrum sprøjtegift, insektlak, Malathion, rotte- og musegift i blokke, sikkerhedsudstyr og udførlige, men også meget forståelige instruktioner om brugen af kistens bekæmpelsesmidler.

Den blev introduceret som "Tana Pest Poison Box". Jeg tog mit pæne tøj på, en stak brochurer i tasken, og så tog jeg til København. Nu skulle der sælges. Jeg havde som mål at besøge ti af de største danske rederier, og beskeden som jeg er, lagde jeg selvfølgelig ud med at besøge det største af rederierne, A.P. Møller. Jeg blev pænt modtaget. Der blev lyttet høfligt til mit forslag. Men A.P. Møller takkede pænt nej.

Jeg fortsatte min salgsturne.

ØK viste interesse for ideen. Kompagniet kunne se en fordel i, at dets skibe, der sejlede på Østen, selv kunne behandle mod skadedyr om bord og ikke behøvede at trække på lokale kræfter, men ØK-folkene slog også omgående ned på det svage punkt i min ide om skadedyrsbekæmpelse om bord: Midlerne i kisten skulle godkendes af hvert enkelt land skibene anløb, og det ville praktisk og administrativt være en uoverkommelig opgave.

Jeg fik en god snak med en masse rare mennesker i rederierne, men de var ikke interesseret i at købe. Det lærte mig, at jeg nok burde havde lavet en markedsundersøgelse, inden jeg omsatte min ide til praksis.

Kun ét sted fik jeg en uhøflig modtagelse. Det var i Kosangas Tankers. Det var et møgvejr, da jeg besøgte Kosangas. Regnen stod ned i stænger, og mit humør var ikke det allerbedste efter de mange afslag jeg havde modtaget. Jeg fik en af de "unge løver" i tale.

"Vi er ikke interesseret", affærdigede han mig, endnu inden jeg var færdig med at fortælle om ideen med kisten. "Det behøver vi ikke bru-

ge mere tid på. Og i øvrigt har vi et skadedyrsfirma til at tage sig af skadedyrsbekæmpelse i vores skibe."

Jeg blev jaget på porten.

Det irriterede mig, at jeg ikke kunne få solgt min ide til rederierne, og jeg var fortørnet over den uopdragne behandling jeg fik i Kosangas. Min harme var også dikteret af, at Skadedyrcentralens mange biler kørte på gas, købt hos Kosangas. Vi havde endda eget gasanlæg. Skadedyrcentralen købte for mange penge gas hos Kosangas hvert år. Min irritation og harme skulle ud af kroppen.

Der var gået et halvt år siden min ubehagelige oplevelse hos Kosangas Tankers, da jeg ringede til rederiet og bad om at tale med direktøren. Det var en flink og lydhør mand. Jeg fortalte ham om mødet med hans "unge løve".

"Hvad hedder det unge menneske", spurgte han.

Han fik navnet, og jeg undlod ikke at fortælle ham, at Skadedyrcentralen var en rigtig god kunde hos Kosangas. "Og så gør det jo ikke sagen og mit humør bedre at blive belært om, at Kosangas bruger et andet firma til skadedyrsbekæmpelse", understregede jeg.

"De hører nærmere", sagde Kosangas-direktøren.

Han ringede tilbage og gik lige til sagen: "Jeg har undersøgt deres klage. Deres fremstilling, Lange, er korrekt. Det unge menneske har fået en skideballe, og på Kosangas Tankers vegne skal jeg bede Dem modtage min uforbeholdne undskyldning. Ydermere har De mit ord på, at så længe jeg sidder i denne direktørstol bliver det Skadedyrcentralen, der løser bekæmpelsesopgaver i rederiets skibe".

Jeg fik luft, og fik en ny kunde. Han beholdt sin kunde.

Kisterne til bekæmpelse af skadedyr om bord i skibene fik jeg ikke solgt. Der var på et tidspunkt et græsk færgerederi inde i billedet. Rederiet havde 70-80 færger, som sejlede i fast rutefart mellem de mange græske øer, og rederiet kunne se ideen med skadedyrsbekæmpelse om bord. Men det løb desværre ud i sandet. Problemet var en græsk godkendelse af skadedyrsmidlerne i kisten.

Gasning af danske møllerier

Det var min far, der efter den tyske besættelse, øjnede det store potentiale i gasning af de danske møllerier, og det lykkedes ham at få ordrer på møllerier i Jylland, Fyn, Sjælland og Lolland-Falster. Efter 1961, hvor jeg blev ansvarlig for Skadedyrcentralen, begyndte jeg en systematisk bearbejdelse af de danske møllerier, og det lykkedes mig i min tid med Skadedyrcentralen at få alle de danske møllerier som kunder. Men det oprindelige koncept for gasning af en mølle, som blev udviklet af min far, fastholdt Skadedyrcentralen gennem alle årene, fordi det var så gennemtænkt og sikkerhedsmæssigt korrekt.

Vi manglede på et tidspunkt to møllerier i at have samtlige danske møllerier som kunder. De afviste os konsekvent, fordi de var godt tilfreds med det firma, der nu stod for gasning af de to møllerier. Der gik hul på bylden efter jeg blev medlem af møllerienes brancheorganisation, CEREAL. På et medlemsmøde i organisationen fik jeg lejlighed til

1991
E.G.F. Hallen indvies.
Nyt posthus i Jernbanegade indvies 23. august.
Statens Bedding overgår til privateje.
Nye pier tages i brug i Fiskerihavnens 2. bassin.
Esbjerg Rådhus' facade renoveres.
Centralsygehusets nye børneafdeling indvies.

1992
Varehuset OBS åbnes 17. januar.
Søfartsmedicinsk Institut åbnes 2. juni.
Breinholtgård Golfklub indvies 8. august.
Rensningsanlæg Øst og Vest sættes i drift 21. august.
Østerby-Centret åbner 5. december.

at vise en film, der var optaget af vort arbejde med gasning og rengøring af en mølle.

"Hvis det er sådan en mølle skal gasses og rengøres, så har jeg aldrig fået min mølle gasset og rengjort", konstaterede mølleridirektøren for de to møllerier vi manglede efter filmfremvisningen. Han inviterede mig på besøg til en forhandling om en gasningsaftale.

Vi fik oparbejdet et godt omdømme, fordi vi aldrig gik på kompromis med opgaverne. Vi opfattede os selv som gode håndværkere, der satte en ære i at gøre arbejdet korrekt, og på en måde så vi selv var tilfredse.

Gasning af en mølle med cyangas eller Methylbromid, som vi benyttede indtil vi fik tilladelse til at anvende fosforbrintegas, var en omfattende og kompliceret opgave, som krævede indsigt og pertentlighed.

Inden en mølle skulle gasses, blev alle revner i murværket tætnet. Alle døre og vinduer blev tætnet, og ventilatorer skulle lukkes til. Hele bygningen skulle forsegles og holdes gastæt. Det var ikke altid lige enkelt, fordi mange af møllerierne var ældre bygninger.

Gasningen af en mølle for rissnudebiller og melmøl foregik oftest op til en weekend. I flere tilfælde fortsatte produktionen fredag eftermiddag, mens vi gik og tætnede bygningen. Fredag sidst på eftermiddagen stoppede produktionen, og alle maskiner og anlæg blev åbnet.

Forinden havde den ansvarlige for gasningen udpeget den dør, som vi, der var involveret i gasningen, skulle benytte, når bygningen var sat under gas. Det var naturligvis den sidste dør, som blev tætnet. Flugtveje blev anvist, og vindretningen tjekket, hvis uheldet skete, og en medarbejder fik gas og skulle have frisk luft lige på stedet gennem et vindue, som blev slået ud. Det var også en fast regel, at blev man under gasningsarbejdet dårlig, eller bare forlod bygningen af den ene eller anden grund, skulle man altid give besked. Og blev det sagt "Ud", så var det bare med at komme af sted. Der skulle ikke diskuteres eller forklares. Det var bare med at komme ud.

Dåserne med gassen blev placeret rundt om i bygningen, og med et stykke kridt blev det på gulvet noteret, hvor mange dåser gas, der var stillet frem, og med pile anvist vejen, hvis det skulle gå stærkt med at komme ud.

Folkene tog deres beskyttelsesudstyr på og gik i gang med at sætte gas på. Fremgangsmåden var den samme hver gang: Vi startede altid øverst, og arbejdede os ned gennem etagerne. Der var altid god tid. Vi vidste, hvilken dør vi skulle ud af, og den blev tætnet som det sidste stykke tætningsarbejde.

Så var der tilbage kun at spærre af omkring bygningen med tovværk, og at opsætte advarselsskilte med teksten: "Adgang forbudt – giftgas".

Bygningen stod under gas hele lørdagen, og i løbet af søndag kunne vi begynde at udlufte, bl.a. med møllens eget udsugningsanlæg, hvorefter vi kunne gå ind og tjekke gaskoncentrationen i bygningen.

Min far havde sin egen metode: Han tændte en af sine uundværlige cerutter, gik ind i bygningen, og hvis cerutten smagte af gas, - "Føj for s....", sprudtede han - var der ikke ordentlig udluftet.

Mandag morgen kunne produktionen på møllen genoptages.

Der blev i enkelte tilfælde stillet krav om, at vi skulle gå vagt ved bygningen, mens den stod under gas. Ved en af de lejligheder tog jeg den første tørn, mens resten af folkene blev sendt til køjs. Mens jeg gik min vagt ved møllen, kom en civilbetjent forbi for at tjekke, at sikkerhedsreglerne var overholdt. Han hed Freitag, og vi faldt i snak. Han fortalte om sin tid som ung betjent i Esbjerg lige efter besættelsen, hvor sortbørshandel og smugleri florerede. Han var en utrolig god fortæller, og han havde meget at berette. Midt på natten, hvor jeg for længst skulle have været afløst, holdt Freitag mig fortsat med selskab med sine spændende oplevelser som betjent.

Gasning af møllerierne, som foregik en eller to gange om året, var hårdt arbejde. Og det var trættende, fordi vi skulle arbejde med den yderste koncentration hele tiden. Vi kunne ikke tillade os at slække på opmærksomheden. Vi var derfor trætte, når vi lørdag havde sat en bygning under gas.

Vi boede altid godt, når vi var ude, og vi spiste altid godt. Der var altid en øl, eller et glas vin til maden.

Et af de foretrukne steder vi boede, når vi arbejdede på Fyn, var Bellinge Kro udenfor Odense. Servicen var altid i top. Vi kom som regel 4-5 mand sidst på aftenen, eller først på natten, men kroparret sørgede altid for, at der var stillet mad og kaffe frem til os. Drikkevarerne tog vi bare selv – også en cognac til kaffen, hvis nogen havde lyst til det.

En meget sen aften kom vi fra en stor gasningsopgave i Odense. Vi var hammertrætte alle mand, og i bilen ud til kroen fablede vi om, hvor godt det skulle gøre med en bid brød, en dram til, og så på hovedet i seng. En af folkene, Kjeldsen, blev mere og mere tavs jo nærmere vi kom kroen, og da vi nåede helt frem, var han ligefrem blevet stum. Vi styrtede ind på kroen og gjorde os parate til at gå om bord i de smurte madder.

"Venner, der er noget, jeg må fortælle Jer", lød det forsagt fra Kjeldsen.

"Spyt ud, hvad er der los".

Nu var Kjeldsen direkte forknyt: "Jeg har lovet kroparret, at vi sprøjter for kakerlakker i køkkenet. Og det skal være i aften".

Nu var ingen af folkene voldelige, men Kjeldsen var den sene aftenstund meget tæt på at få kantet kysen.

"Et løfte er et løfte", sagde Kjeldsen. Og det havde han selvfølgelig ret i. "Vi går i gang alle mand med at sprøjte, og så må vi udsætte spisningen, til vi er færdige".

Vi blev færdige med køkkenet. Vi fik vores mad, men muntre indslag fra Kjeldsen faldt på stenet grund.

Rentokil, et stort dansk skadedyrsfirma, var også aktiv på markedet. Jeg oplevede flere gange, at vores kunder meldte fra til en gasning, fordi de havde fået et billigere tilbud fra Rentokil. Det er vilkårene, men jeg fik altid vores kunder til at love mig, at de ville ringe til os igen, hvis de ikke var tilfredse med andres gasning af deres mølle. I ni ud af ti tilfælde, fik vi aftalen tilbage.

Et andet firma, Mortalin, gik også Skadedyrcentralen i bedene. Og historien gentog sig. De kom med et dumpingtilbud, så vi blev sendt ud på sidelinjen, men året efter havde vi igen aftalen.

kloakken, eksploderede skidtet. Skadedyrcentralen tilbød selvfølgelig at erstatte kloakdækslet, men det afslog møllen. De accepterede hændelsen som et hændeligt uheld.

Rækkefølgen ved neutralisering af restmaterialet var ikke tilfældig. De måtte en af vore folk erkende. Han havde gjort det i omvendt rækkefølge. Det resulterede i, at materialet blev sat i brand og en kæmpe, sort røgfane trak hen over havnearealet.

Han ringede stærkt ophidset til mig og anede ikke sine levende råd. Der var kun en ting at gøre, og det fortalte jeg: "Lad det brænde ud".

Det var nogle meget spændende år med gasning af møllerne. Der blev færre og færre af dem, fordi møllerne opkøbte og nedlagde hinanden i et stadig stigende tempo, og der blev nedlagt forbud mod brug af de bekæmpelsesmidler vi anvendte, nemlig blåsyre, fosforbrinte og Methylbromid. Fosforbrinten var et fremragende middel, men det viste sig, at gassen ødelagde de følsomme elektroniske komponenter i computere, og så kunne det middel naturligvis ikke anvendes mere. Hvordan de få danske møllerier i dag håndterer bekæmpelsen af skadedyr, ved jeg ikke.

Nedslagning af fjerkræ

Den mest ubehagelige gasningsopgave jeg har haft var gasning af 60.000-70.000 høns i et hønseri på Lolland-Falster. Nedslagningen foregik værdigt og i overensstemmelse med alle dyreetiske regler, men jeg brød mig ikke om det. Det var også den eneste hønsegasning jeg havde det praktiske og udøvende ansvar for.

I EU-direktiver og nationale bestemmelser blev det fastslået, at ved udbrud af særligt smitsomme sygdomme hos fjerkræ var det nødvendigt at aflive endog meget store fjerkræbesætninger på stedet for at undgå spredning af sygdommene, især Newcastle disease.

Skadedyrcentralen fik i foråret 1994 en opringning fra dyrlæge Svend Johansen på Lolland-Falster.

"Jeg er blevet fortalt, at Skadedyrcentralen har erfaring i brug af blåsyre", sagde han. Det kunne jeg kun bekræfte, men det var mange år siden vi stoppede med at anvende blåsyre.

"Der er selvfølgelig en grund til jeg spørger", sagde Svend Johansen. "Der er Newcastle disease i danske høns, og vi skal have de sygdomsbærende høns aflivet for at undgå sygdommen spreder sig. Men vi aner ikke, hvordan vi skal bære os ad. Kan blåsyre bruges, og er det en kompliceret sag?".

"Hvis vi i det hele taget kan skaffe blåsyre i dag, er en gasning af høns ikke mere kompliceret end andre gasningsopgaver", fortalte jeg Johansen. "Men jeg har ingen ide overhovedet om, hvordan doseringen skal være".

Svend Johansen påtog sig sammen med sine kolleger at beregne den nødvendige dosering, og gennem vores kontakter i det tyske firma Degesch i Frankfurt am Main, fik jeg sikret leverancer af blåsyre. For en gang skyld arbejdede det danske embedsmandsapparat hurtigt og effek-

tivt, da de nødvendige tilladelser til import af blåsyre skulle køres igennem systemet.

Jeg blev inviteret til et møde i Veterinærdirektoratet i København om nedslagning af fjerkræ. Der var dyrlæger, embedsmænd og folk fra Arbejdstilsynet, og direktøren for Veterinærdirektoratet, E. Stougaard, redegjorde for planerne om gasning af fjerkræ med blåsyre. Kun én i raden bordet rundt havde indvendinger. Det var en stram dame i rød jakke. Hun kom fra Arbejdstilsynet, og jamrede over de farlige elementer, der lå i brug af blåsyre.

Da direktøren for Veterinærdirektoratet, E. Stougaard, havde hørt på hende længe nok, henvendte han sig direkte til mig: "Lange, hvor længe har du udført gasninger".

"Siden 1957".

"Hvor mange gasninger har dit firma lavet i gennemsnit".

"Omkring 150 til 200 om året".

"Tak, Lange", sagde veterinærdirektøren, og vendte sig imod resten af mødedeltagerne og med fokus på damen i rød jakke. "Så kan jeg ikke se, det er nødvendigt at bruge mere tid på at diskutere dette emne. Vi har at gøre med et erfarent firma, der ved, hvad de gør. Dette emne er uddebatteret".

Vi gik videre til næste punkt på dagsordenen, hvor jeg i detaljer beskrev fremgangsmåden ved en gasning.

Mødet i Veterinærdirektoratet mundede ud i en rammeaftale dateret 17. juni 1994 mellem Landbrugsministeriets Veterinærdirektoratet og Skadedyrcentralen om bistand ved udbrud af særligt smitsomme fjerkræsygdomme. Rammeaftalen beskrev i detaljer sikkerhedsproceduren ved en gasning, ligesom ansvarsfordelingen mellem Skadedyrcentralen og myndighederne blev slået fast.

Den første opgave tog jeg mig selv af. I et hønseri på Lolland-Falster var der konstateret Newcastle disease, og hele besætningen på 60.000-70.000 høns i tre-fire hønsehuse skulle aflives.

Gasningen blev overværet af Veterinærdirektoratet, mange dyrlæger og Arbejdstilsynet. I praksis adskilte denne gasningsopgave sig fra andre gasninger kun ved, at vi ikke var 100% sikre på doseringen. Den praktiske side af opgaven var ren rutine. Der blev oprettet en sikkerhedszone omkring hønsehusene, og der blev sat vagter ud for at afvise folk, der ved en fejl skulle forvilde sig ind på området. Bygningerne blev tætnet, og iført sikkerhedsdragter og masker gik jeg og mine medarbejdere ind i hønsehusene, hvor vi stille og roligt, for ikke at gøre dyrene urolige, placerede dåserne med blåsyre. Jeg gik ned i enden af hønsehuset, åbnede de første tre-fire dåser, og overlod resten til Henrik og Paul. Stille og roligt, der var ingen hastværk, blev de sidste dåser med gift åbnet. Vi gik mod udgangsdøren efter den sidste giftdåse var åbnet, og jeg vendte mig om. Det var et utroligt syn. Tusinder af høns, nærmest som dominobrikker, eller som man bladrer en bog, faldt sammen i takt med at gassen udviklede sig og nåede dem.

Vi lavede et godt og solidt stykke arbejde, men jeg kunne ikke lide det. De næste nedslagninger af fjerkræ overlod jeg til Henrik og Paul.

Hønsehusene stod under gas en time. Vi var usikre på doseringen, og

jeg ville være helt sikker på, at alle hønsene var døde, inden vi påbegyndte udluftningen. Vi gik ind og målte for blåsyre, hvorefter hønsehusene blev frigivet. CF havde opgaven med at indsamle de døde høns og bringe dem til destruktion.

Indtil Skadedyrcentralen ophørte i 1998 havde vi 4-5 lignende gasningsopgaver. Den største fik vi efter Skadedyrcentralen var solgt, og de nye ejere måtte frigøre Henrik fra en konkurrenceklausul for at han kunne udføre opgaven. De nye ejere af Skadedyrcentralen havde hverken erfaring eller mandskab til at løse opgaven, og derfor trådte Henrik til.

Der var konstateret Newcastle disease på Harboes Kalkunfarm, og 140.000 kalkuner skulle aflives i én gasning.

"Det var en stor opgave", husker Henrik, der havde ansvaret for gasningen. "Der blev brugt 32 kasser med 576 kilo blåsyre til nedslagningen af de mange kalkuner. Gassen stod indtil næste morgen, hvorefter et rengøringsselskab, ISS, rykkede ind og rensede op".

Desinfektion af jord i gartnerier

Testa i Hamborg har igennem alle årene været en god samarbejds- og sparringspartner for Skadedyrcentralen. Det var også de tyske kolleger, der i begyndelsen af 1970'erne opfordrede os til at vurdere, om der kunne ligge en forretning i desinfektion af jord i gartnerier. Bag opfordringen lå naturligvis et ønske om at udvide deres forretning med salg af bekæmpelsesmidler til os. Men i en ti-årig periode udviklede en nicheforretning sig til en fornuftig økonomisk aktivitet.

Tyskerne havde i flere år anvendt Methylbromid under handelsnavnet Terabol til jorddesinfektion, og de tyske kolleger med dr. Spitzen og dr. Drosin i spidsen lærte os teknikken. Den var for så vidt ganske en-

Vores tyske kolleger inspirerede os til at tage et nyt initiativ med jorddesinfektion i gartnerier. Gartneriejerne var meget begejstret for den nye teknik med gasning af jorden.

kel: Jorden i gartneriet blev dækket til med plastic, og forinden havde vi placeret dåser med gas rundt omkring. Dåserne blev åbnet, gassen udviklede sig, og trængte 80-90 centimeter ned i jorden og dræbte alle nematoder, ukrudt og skadedyr, som var sygdomsfremmende og ødelagde de sårbare planter i gartneriet. Gartneriet stod typisk under gas i to døgn, hvorefter vi foretog den almindelige udluftning.

Den mest almindelige desinficering af gartnerijord inden gasteknikken blev indført var varmebehandling af jorden med damp. Det var en besværlig og bekostelig fremgangsmåde, og derfor var gartneriejerne selvfølgelig meget begejstret for den nye teknik med gasning, og der var bud efter os over det ganske land.

I begyndelsen af 1980'erne ebbede vores aktive deltagelse i gasningerne ud. Gartnerne begyndte at gå på kursus for at lære og beherske teknikken, så de selv kunne foretage de nødvendige gasninger, men gas og udstyr - specialdåseåbner, fordampningsskåle, metalstandere, peddigrør, kraftig plasticfolie og specialspader - til desinfektionen havde de ikke. Den leverede vi. Hvad Skadedyrcentralen mistede på desinfektionsopgaver, hentede vi ind på salg af gas og udleje af udstyr til gasningerne.

Selsø Kirke – en ti år lang sag

Det var sidst på foråret 1996. Jeg var på vej hjem til Esbjerg fra København. Bilradioen var åben. Da jeg var nået midt over Fyn, kom det nyhedsindslag i radioen, jeg havde ventet på: "Skadedyrcentralen Danmark er ved Østre Landsret dømt til at betale en erstatning på 530.000 kroner til Selsø Kirke i Hornherred". Det var afslutningen på en udmarvende sag, der havde kørt som forsidestof i de landsdækkende aviser, i radioen og i TV siden 1987. En sag, der hang mig langt ud af halsen, gav mig mange ærgrelser, belastede mig personligt, og gav Skadedyrcentralen ridser i lakken.

Jeg havde i to-tre dage siddet i Østre Landsret og hørt på, at offentligt ansatte tjenestemænd med en præst i spidsen, samt folkevalgte menighedsrådsmedlemmer, med salvelsesfulde stemmer og foldede hænder løj hurtigere end der blev sagt "Amen" i kirken. Jeg var rasende, da jeg sad i bilen på vej hen over Fyn, jeg var ked af det på mine medarbejderes vegne og på Skadedyrcentralens vegne.

Sagen startede i 1987, da Skadedyrcentralen blev bedt om at gasse for borebiller i den sjællandske kirke. En rutineopgave for Skadedyrcentralen, som i flere år med fine resultater og stor ekspertise havde renset mange kirker over hele landet for skadelige insekter. Vi gik altid til arbejdet i kirkerne med stor respekt og bevidsthed om, at kirkerne, og det de rummede, var uvurderlige danske kulturskatte, og derfor var vi alle ekstraordinært omhyggelige og forsigtige, når vi arbejdede i kirkerne.

Der var en fast procedure for en sådan gasningsopgave, og den blev fulgt til punkt og prikke. Selsø Kirke blev målt op for at beregne den korrekte dosering, vores folk fik styr på luftindtaget til kirkens orgel, og vi spurgte, om der var krypter i kirken.

"Der er ingen krypter", fastslog kirkens præst.

En allieret

Biolog Thorkil Hallas var Skadedyrcentralen en god mand i sagen omkring Selsø Kirke. Han lod sig ikke rive med af det almindelige hysteri, og formåede at holde hovedet koldt. I en omtale i Vestkysten af sagen redegøres der for, at Hallas foretog målinger i Selsø Kirke ca. en måned efter gasningen, og prøven viste værdier under den tilladte grænse.

"Jeg skrev en foreløbig rapport til menighedsrådet, men fik så brev om, at rådet mente jeg var i ledtog med Skadedyrcentralen", fortæller Halls avisen.

I lokalpressen forklarer Hallas, at der er tre elementer i sagen, tre elementer, som på uforklarlig vis er blandet sammen.

"Det første er gasningen mod borebiller, det andet de oplevelser Selsø menighedsråd efterfølgende har haft, og det tredje er en planlagt renovering af kirken. Jeg skønner, de ikke har noget med hinanden at gøre", konstaterer Hallas i artiklen.

"Undrer du dig over på denne baggrund, hvorfor menighedsrådets advokat anbefaler sagen rejst", spørger avisen.

"Ja", konstaterer Hallas. " Også fordi en politiundersøgelse og en kontrol ved Miljøstyrelsen ikke har vist, at der er noget at kritisere", siger Thorkild Hallas.

"Sikker?".

"Selvfølgelig er jeg sikker. Jeg er kirkens præst. Jeg kender min kirke", fastslog præsten med stor autoritet.

Alt var i sin skønneste orden. Vi gassede kirken med Methylbromid 98%, som er tilsat et røbestof chlorprin, der skal advare imod tilstedeværelsen af gas, og som i den samlede dosering udgør 2 procent. Kirken stod under gas som foreskrevet, og den blev udluftet, hvorefter vores folk gik ind og tjekkede for restkoncentrationer af gas.

Den første kirkelige handling i Selsø Kirke efter den var frigivet var en begravelse. De nære pårørende og følget græd i stride strømme, præsten snøftede og græd, og kirkens degn kunne heller ikke holde tårerne tilbage. Han var så forgrædt, at han kørte ind i et vejtræ, da han forlod kirken. Havde det nu ikke været så sørgeligt, var det til at grine over.

Præsten kom i tanke om, at kirken nylig var blevet gasset, og han var overbevist om, at han, degnen og begravelsesfølget var blevet gasset, og at det var Skadedyrcentralens skyld. Den påstand var folkets domstol, pressen, meget hurtig til at købe, og sagen om gasning af begravelsesfølget i Selsø Kirke blev forsidestof i aviserne, og det var en topnyhed i radioen og i TV. Den meget aggressive præst sørgede for, at historien om gasningen blev holdt i kog i flere år.

Jeg vidste naturligvis, at præstens udlægning ikke holdt vand. Det kan ganske enkelt ikke lade sig gøre, og jeg havde så stor tillid til vores

folk, der havde foretaget gasningen, at jeg vidste, de ikke havde frigivet kirken medmindre den var gasfri.

Men hvad pokker var der sket?

Vi følte os mere og mere overbevist om, at der måtte være en krypt i kirken, selvom præsten havde afvist en sådan fandtes. Der blev fra Nationalmuseet rekvireret gamle tegninger over kirken, og de viste, at der under kirkegangen, skjult under et tæppe, lå en krypt. Og så var forklaringen på snøfteriet under begravelsen i kirken ligetil: Røbestoffet – chlorprin – som netop giver kraftig svien i øjnene, når man kommer i kontakt med det, men ellers er ganske ufarligt, var trukket ned i krypten. Da kirkens organist begyndte at spille på orglet, trak han luft ind til orglet og med den røbestoffet, som derefter af orglet blev pustet ud i kirkerummet og ind i øjnene på præst, degn og begravelsesfølget. Det var forklaringen på den unaturlige megen snøften under den kirkelige handling. Selve gassen, Methylbromid 98%, som er tungere end luften, var selvfølgelig også trukket ned i krypten, men var for længst trængt ned i den underliggende jord og var fuldstændig neutraliseret.

Den forklaring accepterede præsten og menighedsrådet ikke. De fastholdt, at de var blevet gasset, og præsten afviste også, at han af Skadedyrcentralens folk var blevet spurgt om der var en krypt i kirken. Det gjorde han uden at skamme sig.

Eksperterne måtte på banen. De ypperste på dette område i Danmark, nemlig forsvarets giftgas-eksperter, blev bedt om en udtalelse. Forsvarets eksperter gav Skadedyrcentralen medhold. Det var umuligt giftgassen kunne være i kirken, og eksperterne fastslog, at der var det ufarlige røbestof, som var årsagen til generne.

Den forklaring var præsten ikke tilfreds med. Han bad kirkeministeriet om en bevilling på 360.000 kroner til en analyse og rapport om forløbet. Rapporten skulle laves af Th. Hallas, Statens Skadedyrslaboratorium. Han besigtigede Selsø Kirke, hvor præsten tog imod.

"Kom med herop", sagde præsten og gik op på prædikestolen. "Kan De se den store mørke plamage på væggen bag mig?"

Det kunne Hallas ikke.

Præsten blev irriteret. "Jamen, så se dog mand. Her", pegede præsten på muren. "Her er giftgassen absorberet i murværket. Og det er herfra giftgassen kommer".

Hallas kunne stadig ikke se den "store, mørke plamage på væggen", og da Hallas's rapport frikendte Skadedyrcentralen, fik han påstemplet etiketten "partisk" af præsten. På trods af alle ekspertudsagn og ekspertrapporter lagde Selsø Kirke sag an mod Skadedyrcentralen. Den kom for Østre Landsret i 1996, næsten ti år efter den famøse gasbehandling af kirken. Vi blev dømt til at betale for en omfattende rengøring af kirken, men i påstanden om gasforgiftning blev vi frikendt. Det var en 95% sejr for Skadedyrcentralen.

En langtrukken og kedelig sag havde fundet sin endelige afslutning.

Bygningsrenovering

Samarbejde med Gori-værket

Skadedyrcentralen begyndte med bygningsrenovering, især behandling af tagkonstruktioner, i min fars tid, ligesom han gassede mange kirker med blåsyre imod borebiller. Min far var især dygtig til svampearbejde, og han erhvervede sig så stor indsigt i dette specielle område, at han blev benyttet som syns- og skønsmand i retssager om svampeskader.

Jeg fortsatte, hvor min far slap, og op igennem 60'erne, 70'erne og 80'erne udførte Skadedyrcentralen bygningsrenovering i privatboliger, og i kirker, slotte, museer og bevaringsværdige bygninger over hele landet.

En tagkonstruktion kan ikke gasses, og derfor pudderbehandlede vi i de tidlige 60'ere træet i tagkonstruktioner mod borebiller med Kaolinpudder blandet op med pentaklosphenol. En trækonstruktion, som var angrebet af borebiller, skulle behandles i tre på hinanden følgende år for effektivt at udrydde borebiller.

Det var også i de tidlige 60'ere Skadedyrcentralen blev ringet op af Gori-værket i Kolding. De havde fremstillet et nyt produkt, Gori 22-7, til behandling af borebiller og svamp i trækonstruktioner, og var interesseret i et samarbejde. Den telefonopringning var indledningen til et mangeårigt samarbejde med Gori-folkene, som jeg lærte at kende som dygtige og topprofessionelle mennesker, der fremstillede fremragende produkter. Gori 22-7 brugte vi i de følgende år til sprøjtebehandling af trækonstruktioner.

De flinke folk på Gori syntes de gerne ville formidle kendskabet til mig om en ny, smart pumpe til sprøjtearbejdet.

"Når du har en sprøjteopgave, har jeg en ny pumpe du skal prøve at bruge", sagde Gori-direktøren, Ehrenskjöld.

Opgaven fik vi i Nordby på Fanø. Ehrenskjöld kom til Fanø med en ny elektrisk drevet pumpe og glædede sig til at præsentere vidunderet. Han satte pumpen til stikkontakten. Alle ventede. Intet skete.

Det var et traditionelt ældre fanøhus vi skulle arbejde i, og Ehrenskjöld spurgte lidt febrilsk ejeren, om der da ikke var strøm i huset.

"Joh da", svarede husejeren. "Men herovre har vi kun jævnstrøm".

Ingen sagde noget. Vi pakkede bare sammen og tog færgen hjem efter den gamle hånddrevne pumpe, som igen kom til ære og værdighed. I hvert fald i den udstrækning vi havde opgaver på Fanø, og indtil de på øen blev så moderne, at de anskaffede sig vekselstrøm.

På Gori-laboratoriet i Kolding sad to yngre dygtige mennesker, Jørgen Fode og Ole Munk. De brød med Gori og etablerede deres eget rådgivningsfirma, Dansk Bygningsanalyse, i Bramdrupdam, og vi fik de kommende mange år et fortrinligt samarbejde med dem. De havde for Gori udviklet en sprøjtevæske der hed Aqua-Pherm, som de forbedrede under navnet Alphasyphermethin, da de etablerede sig som selvstændige. I handlen kom sprøjtemidlet til at hedde A-TOX. Det var et rigtig godt produkt til bekæmpelse af husbukke og borebiller, og jeg søgte Miljøstyrelsen om godkendelse af produktet. Godkendelsen lod vente på sig, og gal i skralden ringede jeg til sagsbehandleren hos Miljøstyrelsen, Michael Høst Rasmussen.

En tagkonstruktion kan ikke gasses og derfor pudderbehandlede vi i begyndelsen af 60'erne træet med Kaolinpudder. Skadedyrcentralen indledte et mangeårigt samarbejde med Gori-værket i Kolding, som udviklede et nyt produkt, Gori 22-7 til sprøjtebehandling af trækonstruktioner.

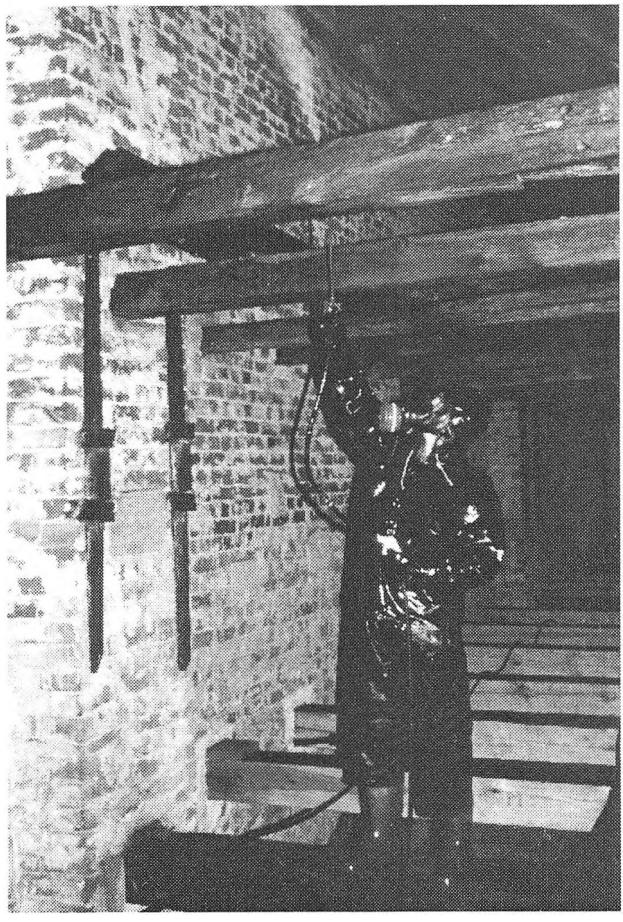

"Du ved, jeg har søgt godkendelse af A-TOX", spurgte jeg.

Det kunne han ikke benægte.

"Så ved du også, det er fire år siden jeg søgte godkendelsen?"

Heller ikke det benægtede han.

"Nu er jeg træt af at vente. Jeg er træt af at se stakkene på dit skrivebord blive højere og højere, hver gang jeg stikker hovedet indenfor for at høre om godkendelsen af A-TOX, og min ansøgning om godkendelse ligger garanteret stadig i bunden. Nu er min tålmodighed hørt op, og jeg skriver til miljøminister Lone Dybkjær og beklager min nød. Denne behandling finder jeg mig ikke i. Det er ikke din person, jeg går efter. Jeg er helt klar over det arbejdspres, der ligger på dig, men det kan ikke være rigtigt, at min forretning skal lide under manglende mandskabsressourcer i Miljøstyrelsen".

Michael Høst Rasmussen blev bekymret.

"Lange, du må ikke skrive til min chef, eller til ministeren. Skriv til mig i stedet", sagde han.

"Jamen, der sker jo intet. Får jeg den godkendelse? Ja eller nej".

"Vent, vent", sagde den stakkels mand, " jeg tager mig af sagen. Du hører fra mig."

1995
Kirkegården i Nørregade sløjfet og fik status som park 1. januar.
Motorvejsbyggeri påbegyndt ca. 15. juni.
Musikhusbyggeri påbegyndt 1. august.
Ålborg Universitetet Esbjerg begynder 1. september
Rosendahls Bogtrykkeris nye bygninger indviet 13. oktober.
Skulpturen "Mennesket ved Havet" afsløret 28. oktober.

1996
Guldager-badet lukkes.
Svømmestadion Danmark åbnet 8. september.
Ny ishal åbnet ved Skøjtehallen 1. oktober.
Multibanen indviet 24. september.
Charterflyvning fra Esbjerg Lufthavn genåbnet 1. oktober.
Motorvejs-delen mellem Jernevej og Tjæreborgvejen åbnet 1. november.

Det gjorde jeg sidst på eftermiddagen. Michael Høst Rasmussen: "Jeg har været inde og tale med min chef. Skadedyrcentralen får sin tilladelse inden der er gået en måned. Er du så tilfreds?".

Det var jeg, men jeg var også vred over den langsommelighed og træghed, jeg oplevede i det offentlige rum.

Med godkendelsen af A-TOX i hånden kunne vi begynde at bruge dette produkt, som levede op til alle vores krav og ønsker, lige bortset fra, at vi manglede et effektivt sprøjtemiddel mod svamp. Vi måtte også se i øjnene, at A-TOX indenfor en overskuelig årrække ville blive faset ud, fordi produktet indeholdt et stof, som man frygtede kunne være kræftfremkaldende. Laboratoriechef Bjørn Jensen hos Gori, som i mellemtiden var opkøbt af Dyrups, bekræftede denne formodning.

"Men det er pudsigt du ringer", sagde Bjørn Jensen. "Vi har netop fået godkendt tre nye produkter til behandling mod husbukke og svamp."

Det var lige præcist, hvad Skadedyrcentralen efterspurgte. Han opfordrede mig til at ringe til den nye direktør hos Gori, og han var samarbejdsvillig. Han ville endda godt acceptere, vi solgte produktet med vort eget label på. Sprøjtemidlet kom til at hedde A-TOX Plus. Det indeholdt de samme gode midler mod husbukke og biller som A-TOX. Sammensætningen af produktet var ændret, så det skadelige stof var taget ud, og som den store gevinst, var produktet tilsat svampemiddel.

De nye sprøjtemidler var langt mere sofistikerede end de gasarter, vi tidligere brugte. Med sprøjtemidlerne kunne vi lave en dybtgående og langtidsvirkende behandling af en trækonstruktion, og denne behandlingsform overfor husbukke blev yderligere forbedret, da Skadedyrcentralen begyndte at anvende imprægneringsventiler, som blev boret ind i træværket. Det var selvfølgelig en dyr løsning, alene fordi to mand skulle bruge helt op til en halv snes dage til at bore ventiler ind i trækonstruktionen, men det var en bedre og yderst effektiv måde at udrydde husbukke på, og ventilerne lod vi blot blive siddende i træet, hvis det efterfølgende viste sig nødvendigt at sprøjte igen. Sædvanligvis havde en behandling virkning i 10 år.

Mod borebiller overfladebehandlede vi træet indtil mætningspunktet. Sprøjtemidlet trængte 5 til 10 millimeter ind i træet og dræbte borebillerne, hvis de ville ind, eller ud af træet.

Den bedre teknik og de mere effektive sprøjtemidler fortrængte fuldstændig Methylbromid, som vi i mange år brugte til at gasse imod husbukke, men gassen blev faset ud, fordi den er ozon-nedbrydende.

Borebiller

Den almindelige borebille er 3-5 mm lang og viser sig mest i sommermånederne, hvor den graver sig ud af det træ, den er klækket fra. Borebiller findes ofte i inventar i køkkener, i udhuse og stalde og på tørrelofter. I stuer er det mest fodpaneler, træværk og møbler, der er tæt på kolde og fugtige vægge, som er udsat for angreb.

Den voksne borebille lever kun et par uger, hvor den lægger æg i revner på ujævnt træ eller i huller i træet. Larverne fra borebillen kaldes også møbelorm. De gnaver sig gennem træet og skaber labyrintagtige gan-

ge med runde huller, hvorfra det fordøjede træ (boremel) kan drysse ud.

Larverne kan leve i al slags træ og pileflet eller kurve. Udtrykket "bogorm" kommer af, at larverne fra borebillen kan gnave sig tværs igennem blade, bøger og aviser, der opbevares fugtigt og ikke bruges i lang tid.

Forebyggelse af borebille består i at holde huset varmt og tørt. Man kan desuden bekæmpe et angreb af borebiller/møbelorm ved at anbringe de angrebne genstande i et tørt og varmt rum med god udluftning – larverne trives bedst i træ med en fugtighed på 30%, og træ i helårsopvarmede huse har normalt en fugtighed på 6-10%. Hvis det er små genstande, der er angrebet, kan man komme dem i fryseren i et par døgn. Borebiller kan vandre fra det ene møbel til det andet – det er derfor nødvendigt at behandle det møbel, der er angrebet. Man skal være opmærksom på, at selv lang tid efter, at man har bekæmpet larverne, kan der drysse boremel ud af hullerne.

Husbukken

Husbukken angriber mest tørt nåletræ, som er det materiale, der oftest bruges i tagkonstruktioner. Husbukke kan bedst lide høje temperaturer, og om sommeren, hvor temperaturen kan blive meget høj på et loft, kan de hurtigt forvolde skade. Ud over på loftet, ses de også i træ, der er udsat for meget sol, som for eksempel plankeværker.

Larverne fra husbukken gnaver langs i træet. Efterhånden som den gnaver sig gennem træet, efterlader den sine ekskrementer bag sig som små valseformede partikler. Det er oftest på baggrund af disse partikler, at man opdager er angreb af husbukke. Det kan dog være meget svært at vurdere, om et angreb er aktivt, eller om larverne er døde eventuelt efter en tidligere behandling.

Et angreb fra husbukke kan opstå ved, at de spreder sig ved at flyve fra hus til hus på varme dage, eller der kan for eksempel være angreb i et tømmerlager, så det træ, man køber, allerede er angrebet.

Et angreb af husbukke er oftest så alvorligt, at man må søge professionel hjælp.

Behandling af museumsgenstande

Gennem Ib Nichum, der kom fra Goriværket til Skadedyrcentralen som rådgivningskonsulent, lærte jeg to enestående mennesker at kende. Enestående både fagligt, men også menneskeligt. Det er Peder Moos, møbelkonservator på Frederiksborg Slot, og Jørgen Vinther, konservator for Nationalmuseets Bevaringssektion. Jeg kom tættest på Peder Moos, som var et fantastisk, festligt og varmt menneske, som var meget inspirerende at være sammen med.

I foråret 1988 sad jeg i en bil på vej mod Hillerød sammen med Peder Moos. Talen faldt helt naturligt på behandling imod borebiller i de uvurderlige møbelskatte på danske slotte og museer. Indenfor museumsverdenen var der en tiltagende afstandstagen og skepsis til den traditionelle gasbehandling imod borebiller, og Peder Moos fortalte i bilen, at der var lavet nogle få og mindre forsøg med frysning af museumsgenstande.

1997
Musikhuset indviet 14. marts.
Esbjerg Kunstmuseum genåbnet.
Motorvejsdelen til Holsted åbnet.
Esbjerg udnævnt til "Årets by"
Friluftsrådet tildeler byen "Det Grønne Blad" for Heerups Have samt områderne ved Vognsbølparken.

1998
Motorvejen Esbjerg-Kolding åbnet i september.
Vestjysk Musikkonservatorim flyttet til Det Gamle Elværk i Kirkegade 51.
Sydjysk Universitetscenter nedlægges samtidig med, at Syddansk Universitet indvies, november.
Fenja indsættes med 2 1/2 måneds forsinkelse på Fanøoverfarten. Den rummer 35 biler og 396 passagerer. De gamle færger var oprindelig bygget til 30 biler og 500 passagerer, men blev senere nedgraderet og en bilrække fjernet, så folk kunne komme ud. Fenja er bygget på Morsø Skibsværft.
01.09.1998: Menja indsættes på Fanøoverfarten.

"Kan vi få en passende lav temperatur, tror jeg, vi kan få bugt med borebillernes æg", sagde Peder Moos.

"I Finland, hvor vintertemperaturen nemt når ned på minus 28 og 30 grader, er der borebiller", anførte en af bilens øvrige passagerer. "Og borebillens æg overlever disse lave temperaturer".

"Jeg er sikker på, vi kan slå æggene ihjel med temperaturer på minus 32 grader, eller mere", fastslog Moos.

Jeg deltog ikke i samtalen, men lyttede, og kimen til en ide var plantet.

Vi talte ikke mere om frysning mod borebiller, men jeg var dårligt nået hjem til Esbjerg, inden jeg kontaktede Ess-Food, Bacon Container Centralen på havnen.

"Hvad er temperaturen i Jeres containere", spurgte jeg.

"Minus 18 grader", svarede driftsleder G. Henneberg.

"Kan temperaturen komme længere ned?".

"Sagtens!"

"Også ned på minus 32 grader?"

"Længere ned!"

"Minus 45 grader?"

"Intet problem".

Jeg bestilte en frysecontainer med et køleanlæg, der kunne nedfryse til minus 45 grader og kontaktede Jørgen Vinther på Nationalmuseet. Han var fyr og flamme, og inden længe havde Skadedyrcentralen to frysecontainere fast stationeret på Nationalmuseet, og andre frysecontainere blev udlejet til museer og kirker over hele landet.

Desinfektion af insektangrebet træ var særdeles kostbart og forbundet med stort besvær. Frysebehandlingen var på langt sigt meget billigere. Jo hurtigere indfrysningen foregik, jo større var sikkerheden for en heldig gennemført desinfektion. De skadelige insekter skulle så at sige overrumples.

Genstande, der skulle nedfryses, blev pakket ind i plastfolie, og der blev skabt vakuum for at bevare den naturlige væske i træet og dermed undgå at ødelægge træet. Når temperaturen nåede ned til minus 40 eller 45 grader, kunne genstanden tages ud af fryseren til optøning, som skulle strække sig over lige så lang tid, som nedfrysningen varede. Typisk 2-4 døgn.

Nationalmuseet, andre museer og kirker, som have behov for frysebehandling af deres inventar ordnede selv behandlingen, men til frysning af sarte genstande, som krævede en særlig kompliceret metode, anbefalede Nationalmuseet, at der blev rettet henvendelse til Skadedyrcentralen for at få den korrekte behandling.

Frysebehandling var en skånsom og nænsom behandling af insektangrebne museumsgenstande og kirkeinventar, og denne behandlingsform var helt i overensstemmelse med Skadedyrcentralens målsætning om at finde alternative, lavtoksiske produkter. Vi gassede ikke bare løs. Men der var opgaver, som kun kunne løses med gas.

Peder Moos havde på loftet på Frederiksborg Slot tilfældigt fundet mange store forgyldte rammer, som oprindeligt var lavet til malerier, som hang på slottet. Rammerne var over 100 år gamle. Moos ville ger-

ne have genmonteret rammerne, men han havde konstateret levende angreb af almindelig borebille i rammerne. Peder Moos inviterede Jørgen Vinther og jeg til et møde i Hillerød for at drøfte problemet. Moos havde meget forstand på træ. Jørgen Vinther havde lige så megen forstand på konservering. Jeg havde forstand på skadedyrsbekæmpelse. Men ingen af os vidste, om guldet på rammerne kunne tåle en gasning. Det ville være en katastrofe, hvis en gasning af rammerne ødelagde guldet. Vi måtte forsøge os frem.

Jørgen Vinther sendte mig tolv fragmenter fra forgyldte rammer, og i en container på Glentevej, lavede vi i sommeren 1989 to gasningsforsøg: Et forsøg med Methylbromid, og et tilsvarende med fosforbrintegas. Forsøgene viste, at Methylbromid var effektivt overfor borebiller – det vidste vi selvfølgelig i forvejen – og at guldbelægningen ikke tog skade. Forsøget viste også, at fosforbrintegas ikke egnede sig.

Vi tog til Hillerød, hvor vi på slotsområdet monterede et gasningstelt, hvori det store antal rammer blev gasset. Efterfølgende blev rammerne renoveret og genmonteret på malerierne. Det var en spændende opgave, hvor det overordnede hensyn var uvurderlige kunstskatte.

Et dronningebesøg og historien om et spisebord

Peder Moos var en håndværker i ordets allerbedste betydning. Han var hammerdygtig, og kun få havde som ham kendskab og viden om den danske møbelskat, som stod omkring på danske slotte og herregårde. Men han fandt sin overmand.

I forbindelse med en mærkedag blev Peder Moos spurgt, om han ville lave et specielt skab som en gave til dronning Margrethe. Skabet skulle bruges til opbevaring af et meget fint spisestel. Moos påtog sig opgaven. Designede skabet, fandt det rigtige træ, og fik lavet skabet. Håndlavet fra ende til anden. Peder Moos modtog en takkeskrivelse for sit arbejde, men en dag kort efter ringer hoffet til ham.

"Dronningen spørger, om du er hjemme i dag".

"Hva'", fløj det ud af munden på Peder Moos.

Spørgsmålet blev gentaget: "Dronningen spørger, om du er hjemme i dag".

Det var Peder Moos selvfølgelig, og senere på dagen, kørte dronningens bil ind på Frederiksborg Slots gårdsplads, og der blev forsigtigt banket på i det lille værksted, hvor Peder Moos normalt opholdt sig.

"Undskyld, træffer jeg Peder Moos", spurgte dronningen.

Det gjorde hun, og i et par timer sad hun og Peder Moos i hans beskedne værkstedskontor og talte og fortalte om den danske møbelskat. Peder Moos vidste uendelig meget om denne kulturskat, men dronning Margrethe var endnu bedre inde i stoffet. Hun fortalte, og hun tegnede, og tegningerne krøllede hun sammen og smed i sin håndtaske.

"Jeg ville ønske, hun havde smidt dem i min papirkurv", sukkede Peder Moos, da han fortalte mig om dronningebesøget.

Efter et par kopper kaffe takkede dronning Margrethe pænt farvel og efterlod en glad og stolt Peder Moos, men også en lidt tænksom mand, for her havde han gået og troet, at han vidste, hvad der var værd at vide om danske møbler.

Den 23. november 1981 bevægede et omfattende og kraftigt lavtryk sig fra Skotland ind over Sydnorge til Mellemsverige. Syd for lavtrykket blæste det overordentligt meget, og da lavtrykket bevægede sig langsomt betød det, at stormen varede i halvandet døgn. Stormen begyndte ved Vestkysten den 23. november om morgen og sluttede først på Bornholm den 25. om morgenen. Stormen bød på vinde over 35 m/s mange steder, og de kraftigste vindstød forekom langs Vestkysten og i Nordsjælland med op til 45 m/s. Hele landet oplevede vindstød omkring orkanstyrke (35 m/s). Orkanen rev tage af husene og lagde mange skovområder ned. Desuden opstod der i forbindelse med orkanen en meget kraftig stormflod langs den jyske vestkyst.

Novemberstormen kostede mange træer livet. Også omkring Frederiksborg Slot, hvor et 300-400 år gammelt egetræ blev lagt ned. Stammen målte 5,60 meter, og det var mere end Peder Moos og hans folk selv kunne klare. De fik egestammen savet op i forskellige tykkelser på et savværk, og i otte år lå egeplankerne i det fri og senere næsten lige så mange år på slottets loft for at tørre.

Jeg var i de forløbne år kommet tæt på Peder Moos, og derfor syntes jeg det var i orden, jeg spurgte, om jeg kunne købe en egeplanke til min svigersøn, Lars Peter, som ville lave et spisebord af planken.

"Købe", fnyste Peder Moos hånligt. Det var hans eneste kommentar.

Han havde ikke svaret afvisende, og derfor tillod jeg mig at bringe det på bane igen senere. Peder Moos kommenterede det ikke. Jeg spurgte 4-5 gange, inden der kom en anderledes reaktion end den første.

"Det ved jeg ikke", lød svaret fra Peder Moos. Det opfattede jeg som en åbning og en imødekommenhed.

"Kan han bruge sine hænder", spurgte Moos og mente Lars Peter.

"Det ka´ han", bekræftede jeg.

"Men du kan ikke købe træet", pointerede Moos, og efter en lille kunstpause: "Rødvin smager godt".

"Synes du fransk eller spansk rødvin er bedst", spurgte jeg.

"Fransk rødvin er bedst for mine smagsløg", sagde Moos. "Tag din svigersøn med næste gang du kommer på disse kanter".

Jeg tog ikke alene Lars Peter med næste gang turen gik til Nordsjælland. Vi havde også en anhænger med, og i bilens bagagerum stod et meget pænt antal flasker, rigtig gode franske rødvine. Det var i august 1996. Det var varmt, og vi stod og svedte på slottets trælager sammen med Peder Moos. Han dirigerede rundt med sine folk, indtil han i stakken af de 300-400 år gamle egeplanker fandt lige præcis den, som fandt nåde for hans blik. Det var en 4,60 meter lang egeplanke, som vi mødsommeligt fik bakset ud af lageret, og ned på anhængeren. Det var varmt, men arbejdet med egeplanken trak yderligere sved på panden.

"Nu skal vi have noget rødvin, svende", proklamerede Peder Moos. "Og vi vil have pizza til".

Så sad vi på Peder Moos´s lille kontor og spiste pizza og drak god fransk årgangsvin til.

Varmebehandling af svampeangreb

Skadedyrcentralen havde gennem mange år opbygget et solidt erfaringsmateriale i sprøjtebehandling mod svamp, som kunne medføre omfattende og kostbare bygningsskader. Den alvorligste bygningssvamp er ægte hussvamp, der ikke alene vokser hurtigt, men også kan brede sig gennem uorganiske materialer som murværk og cement. Svampen kan selv transportere vand og næringsstoffer gennem sine svampestrenge, der kan blive så tykke som en blyant.

Bo Madsen, Teknologisk Institut, ringede til mig i slutningen af 1980'erne og spurgte om Skadedyrcentralen var interesseret i et forsøgsprojekt med varmebehandling af hussvamp. Det var en helt ny behandlingsform, som man havde testet under laboratorieforhold, men nu var et stort dansk forsikringsselskab indstillet på at afprøve den nye teknik i fuld skala. Hvis teorien om den gavnlige effekt af varmebehandling kunne stå sin prøve i praksis, ville det indebære betydelige besparelser for forsikringsselskaberne. Det skulle vise sig, at besparelserne lå helt op til 60% i forhold til en traditionel behandling, hvor al angrebet mur- og træværk skulle fjernes og genetableres.

Selvfølgelig var Skadedyrcentralen parat til at deltage i et forsøgsprojekt. Ejendommen, som skulle varmebehandles, lå i Åbenrå, og under ledelse af Bo Madsen gik vi i gang med at tætne bygningen på samme måde, som vi tætnede ved gasbehandling af bygninger. Derefter blev hele huset pakket ind i isoleringsmåtter, og temperaturfølere blev placeret i murværk og boret ind i husets trækonstruktioner over alt i huset. Temperaturfølerne blev samlet i et kontrolpanel, hvorfra vi kunne registrere de aktuelle temperaturer og styre varmen. Med en varmekanon blev huset varmet op, og som et minimum skulle træ og murværk varmes op til 50 grader i 16 timer.

Resultatet var opløftende. Varmen dræbte svampen og svampesporene, og en ny hurtig og effektiv behandlingsform mod den frygtede ægte hussvamp havde bestået sin prøve.

I de efterfølgende år varmebehandlede vi mange bygninger. Af større opgaver havde vi Østre Landsret i København, Kuglegården på Holmen, Frederiksborg Slot i Hillerød og Horsens gamle retsbygning.

Det var sjældent nødvendigt at efterbehandle svampeangrebne bygninger efter en varmebehandling, men i enkelte tilfælde foretog vi for en sikkerheds skyld en efterimprægnering og overfladebehandlede med Gori 22-7 og i de seneste år med Tanaco A-TOX Plus.

Ikke alle svampeangreb kunne varmebehandles. I nogle tilfælde var angrebene så store og voldsomme, at det var nødvendigt med konstruktive indgreb og murværksbehandling kombineret med sprøjtebehandling. En af de største og mest interessante opgaver Skadedyrcentralen blev involveret i var renoveringen af et gammelt herresæde på Lolland. Det blev oprindeligt bygget i 1690 af Jens Juel, bror til den navnkundige danske søhelt, Niels Juel.

I december 1983 blev jeg af Statens Bygningsfredningsfond bedt om at besigtige Christianssæde i Rødby kommune på Lolland. Det var et sørgeligt syn. I oktober 1979 udbrændte tagetagen på huset, og indtil Statens Bygningsfredningsfond i sommeren 1983 overtog ejendom-

Varmebehandling mod hussvampeangreb var en ny revolutionerende teknik, som Skadedyrcentralen blev involveret i fra begyndelsen. Vi fik opgaver over det ganske land, bl.a. "Kuglegården" på Holmen (øverst). I Odense pakkes et museum ind i presenninger, inden bygningen gasses med Methylbromid (til højre).

men, stod huset afdækket med presenninger. Meget vand var trængt ind, og et tidligere svampeangreb viste sig at være levende endnu. På få år brød svampeangrebet ud overalt i huset, og så vidt jeg husker registrerede vi 4-6 forskellige svampetyper, som hver især var ødelæggende for træ- og murværk. Jeg var meget bevidst om, at det var en kæmpeopgave for Skadedyrcentralen at påtage sig arbejdet, men også en udfordring, som vi kunne lære meget af.

Aldrig har jeg deltaget i så omfattende og omhyggeligt et stykke arbejde. Svampen var overalt i huset. I trækonstruktionerne. I murværket. Overalt. Og det hele skulle væk. Alt træ blev fjernet og kørt væk af et fynsk nedbrydningsfirma, som sørgede for, at destruere træet. Nedbrydningsfirmaet fjernede også det svampeangrebne murværk, som vi ban-

kede væk, og fik det kørt til destruktion. Da de indledende manøvrer var færdige, stod kun de fire rå mure tilbage. Resten var væk. Derefter kunne vi gå i gang med at behandle mod svamp.

I de nye trækonstruktioner monterede vi imprægneringsventiler til sprøjtebehandling, og i remmen borede vi Boracolstænger ned i træet med 10-15 centimeters afstand. De havde den egenskab, at trængte vand ind i træet, opløstes Boracolstængerne, og det virksomme stof dræbte svampene. Hver eneste kvadratcentimeter af det rå murværk blev brændt for at slå svampesporene ihjel, og derefter blev murene behandlet med Boracol. Samme behandling fik det nye murværk. Cementen, der brugtes til det nye murværk, blev blandet op med Boracol, og det samme blev fugematerialet.

Der blev holdt rejsegilde på Christianssæde i 1985, men vi blev først færdige med vores del af arbejdet i 1986.

Arbejdet på Christianssæde gav Skadedyrcentralen en masse ny erfaring, som var værdifuld for os i de kommende år, hvor vi udførte svampearbejde på flere danske slotte, bl.a. Egeskov Slot og Brahetrolleborg Slot.

En spændende, men nok så kuriøs opgave, fik Skadedyrcentralen i Vejle. I en stor herreekviperingsforretning midt i byen var der konstateret et voldsomt svampeangreb i kælderen. Jorden skulle graves op, og murværket behandles, men ejeren var ikke indstillet på at skulle lukke forretningen i den tid arbejdet varede. Det var heller ikke nødvendigt. Vi brød et hul i muren ind til forretningen, riggede en transportør til, og fjernede al jorden under forretningen, hvorefter vi svampebehandlede. Imens vi arbejdede under forretningen, blev kunderne betjent som sædvanligt inde i forretningen. Det var en lidt pudsig oplevelse.

Skadedyrcentralen havde en solid erfaring med at udbedre svampeskader, men vi var også aktive i det forebyggende arbejde mod opstigende grundfugt i ejendomme, som kunne udløse svampeangreb. I ejendomme, der lå i fugtige områder, borede vi huller i soklen med 12-15 centimeters mellemrum. I hullerne pumpede vi et meget fint pulver, som var blandet op med vand. Materialet trængte ind i soklens revner og sprækker og størknede. Resultatet blev en membran, som afviste indtrængende vand og dermed nye svampeangreb. En enkel, men yderst effektiv måde til at forebygge svampeangreb.

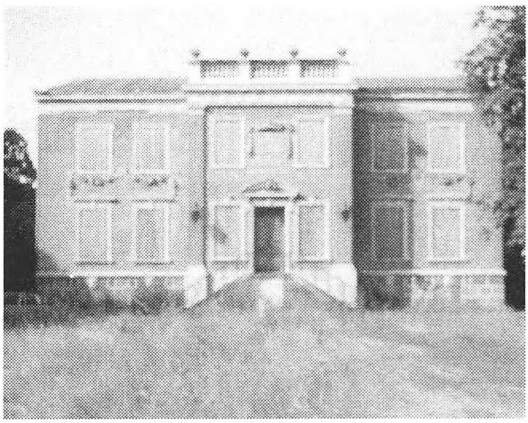

Christianssæde

Statens Bygningsfredningsfond bekostede et tocifret millionbeløb på renoveringen af Christianssæde, der blev bygget i 1690 af Jens Juel. Indtil 1729 hed herresædet Taastrup. I 1728 blev gården købt af generalmajor Christian Ditlev Reventlow, som året efter oprettede et grevskab af sine lollandske godser med centrum på gården. Reventlow kaldte herresædet Christiansborg, men det navn måtte hans søn ændre i 1741 efter kongelig befaling. Kongen tålte kun ét Christiansborg, nemlig residensslottet i København, og Christian Ditlev Reventlow den yngre måtte bestemme sig for et andet navn. Det blev Christianssæde.

Han lod herresædet ombygge i 1737, og sådan stod det indtil 1878, hvor huset igen blev ombygget. Ombygningen varede seks år, og var uden tvivl nødvendiggjort af svampeangreb. Den eneste form for behandling imod svampeangreb man dengang kendte, var at smøre mur og træ ind i tjære. Og det har ikke været særlig effektivt.

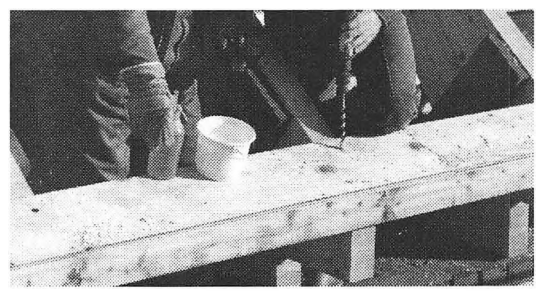

Man gik grundigt til værks i 1878. Næsten alle konstruktioner i huset blev fornyet, og der blev sat nye døre og vinduer i hele ejendommen. Men man har ikke været grundige nok. Svampen havde arbejdet længe i huset, måske helt siden opførelsen.

Bevaringen af Christianssæde har været en vigtig sag for Statens Bygningsfredningsfond, bl.a. fordi der findes så få monumenter i landet fra Chr. V´s tid.

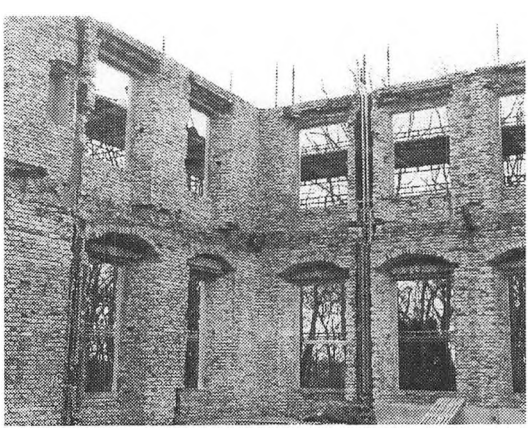

Insektverdenens ådselgribbe

I Toldbodgade i København ligger ud til havnefronten fire imponerende over 225 år gamle bygninger, som blev opført i slutningen af 1700-tallet som pakhuse og korntørringsmagasin. Et af pakhusene – Blå Pakhus - blev omkring 200 år efter sin opførelse ombygget til ejerlejligheder i millionklassen.

Et markant fællestræk for de gamle pakhuse og korntørringsmagasinet er de mægtige bjælkekonstruktioner af pommersk fyr, hentet til Danmark fra de store skove i Pommern. Blå Pakhus blev opført i årene 1781-1783 af C.F. Harsdorff, som også lod opføre det imponerende Vestindisk Pakhus, der blev færdigbygget samme år som arbejdet med Blå Pakhus blev påbegyndt.

I de mægtige bjælker af pommersk fyr i Blå Pakhus var der opstået svindrevner, og i disse havde insekter frit råderum. Man blev først opmærksom på insektproblemet, da de ægte tæpper i boligerne smuldrede. Eksperter kunne hurtigt fastslå, at det var flæskeklanner, insektverdenens ådselgribbe, der var på spil. Flæskeklanner, som måler mellem 7 og 9 millimeter, er næsten altædende og anretter store materielle skader.

◀ *Christianssæde som bygningen så ud, da jeg så den første gang i 1983 (billedet øverst til venstre). Efter mange års arbejde blev slutresultatet virkelig smukt (øverst til højre). Der blev gået meget grundigt til værks. Kun de rå mure stod tilbage (nederst til venstre), og al murværk blev sprøjtebehandlet med Boracol (billedet nederst til højre). I remmen i den nye trækonstruktion borede vi Boracolstænger ned i træet med 10-15 centimeters afstand (det lille billede).*

Skadedyrcentralen blev bedt om at udrydde de grådige flæskeklannere, og vi gassede den store bygning med Methylbromid. Forinden havde vi udtrykkeligt forlangt af beboerne, at de intet, absolut intet, måtte tage med sig fra lejlighederne, som de skulle flytte ud af, mens gasningen stod på.

Beboerne lod hånt om Skadedyrcentralens henstilling. De slæbte tøj, kufferter, legetøj og andet med sig, da de flyttede ud af deres lejligheder, og slæbte det hele med tilbage til lejlighederne, da bygningen blev frigivet.

Det, de også slæbte med tilbage, var de flæskeklannere, som var i den bagage, som de tog med sig inden gasningen. Vi fik slået de flæskeklannere ihjel, som var i Blå Pakhus, men nu slæbte beboerne nye insekter ind.

Der gik ikke lang tid, før Skadedyrcentralen fik klager fra administratoren for Blå Pakhus: "Gasningen er slået fejl. Der er flæskeklannere overalt".

Det kom ikke bag på mig, fordi beboerne imod vores henstilling havde taget ejendele med sig, da de fraflyttede lejlighederne, og slæbt flæskeklannerne med sig ind, da de igen slog sig ned i deres lejligheder.

Jeg blev tilsagt til et møde i København sammen med repræsentanter for beboerne. Det accepterede jeg naturligvis, men jeg betingede mig, at jeg medbragte uvildige eksperter til mødet, nemlig Mourier og Hallas fra Statens Skadedyrslaboratorium. De to eksperter bekræftede min fremstilling af, hvordan flæskeklannerne igen var kommet ind i bygningen, men det gjorde intet indtryk på beboernes repræsentanter. De var hamrende ligeglade og meget aggressive.

"Enten gasser du igen for egen regning, eller vi får et andet firma til at gøre det, og sender dig regningen. Du vælger selv."

Jeg havde reelt intet valg. "Jeg gasser, men kun under visse betingelser, og de betingelser er ufravigelige", meddelte jeg dem.

Henrik Lange (tv) og en medarbejder fra Skadedyrcentralen iklæder sig det omfattende sikkerhedsudstyr, vi altid brugte, når vi var på job. Blå Pakhus – en opgave, som krævede, at Skadedyrcentralen satte beboerne stolen for døren (billedet til højre).

Mine betingelser var, at beboerne skulle overholde kravet om at lade alle ejendele forblive i lejlighederne, og at der inden gasningen blev placeret små plasticdåser indeholdende flæskeklannere, vi fik fra Statens Skadedyrslaboratorium, rundt omkring i lejlighederne.

Da jeg forlod Blå Pakhus den aften og gik over Amalienborg Slotsplads på vej hjem til mit hotel, var jeg rystet, ked af det, men også bange. Bange, fordi det var gået op for mig, at beboerne i Blå Pakhus med deres adgang til ubegrænsede økonomiske ressourcer med et fingerknips kunne ødelægge min forretning. Jeg kunne have holdt fast i min udlægning af, hvordan flæskeklannerne igen var kommet ind i Blå Pakhus, og derfor afvise at gentage gasningen. Jeg er sikker på, jeg havde fået støtte og opbakning af eksperterne fra Statens Skadedyrslaboratorium. En retssag ville jeg også kunne vinde. Men jeg ved, Skadedyrcen-

tralen efterfølgende ville blive økonomisk belastet. Vi ville vinde et slag, men tabe krigen.

Den anden gasning af Blå Pakhus for Skadedyrcentralens egen regning blev gennemført. Forinden var plasticdåser med flæskeklannere placeret i lejlighederne under opsyn af repræsentanter for beboerne.

Selvfølgelig havde beboerne heller ikke denne gang respekteret vores henstilling om at lade alle ejendele forblive i lejlighederne, men da de efter gasningen ville til at flytte ind igen med alle deres ejendele, stoppede vi dem udenfor bygningen. Vi accepterede på ingen vilkår, at beboerne flyttede ind, før vi og beboernes repræsentanter havde indsamlet plasticdåserne. Selvfølgelig var klannerne døde. Det vidste vi, og det så beboernes repræsentanter.

"Gasningen har været effektiv. Flæskeklannerne er slået ihjel", konstaterede vi. Ingen af beboerrepræsentanterne modsagde os. De kunne heller ikke.

Jeg forlod bygningen og kunne se beboerne slæbte deres ejendele ind igen. Og slæbte flæskeklannere med ind igen. Men jeg var ligeglad. Jeg havde leveret beviset for, at min gasning var effektiv.

I Toldbodgade 24-28 ligger to sammenbyggede korntørringsmagasiner fra 1787 bygget for handelsfirmaet Pingel, Meyer, Prætorius og Co. De to pakhuse kunne rumme 30.000 tønder korn. I 1970'erne begyndte man at indrette magasinerne som hotel, "Copenhagen Admiral Hotel". Umiddelbart inden hotellets indvielse i 1978 opdagede malere, der gik og var ved at lægge sidste hånd på arbejdet med de første værelser, at det kriblede og krablede ved de store bjælkekonstruktioner af pommersk fyr. Det var kornbiller, som havde kronede dage i det tidligere korntørringsmagasin og pakhus.

Skadedyrcentralen blev bedt om at løse opgaven, og vi sprøjtebehandlede de sammenlagt kilometerlange bjælkekonstruktioner med Gori 22-7, som løste problemet.

Småskadedyrsbekæmpelse

Buldrebasse og charmetrold

Erling Sørensen, høj, kraftig, rødblond. Buldrebasse. Festlig, underholdende og meget charmerende. En sælger af Guds nåde. Helt ude fra parkeringspladsen startede han op: "Lange, Lange....", buldrede han løs.

Og så forventede han, at alt skulle sættes i stå, når han kom ind på kontoret. Nu var det ham, og kun ham, det hele drejede sig om. Han fyldte meget.

"Lange, Lange...", fortsatte han ind gennem døren.

"Ja, ja, Sørensen. Hva' nu?"

"Lange, nu skal du høre, nu skal du høre", sagde han utålmodigt. Han forlangte min fulde opmærksomhed.

Han havde en sjælden set selvtillid. Men det gav pote. Han var knalddygtig til at sælge.

Det var midt i 60'erne jeg fik en opringning fra Lund i Sverige.

"Goddag Arne Lange. Jeg hedder Erling Sørensen. Mangler De ikke en repræsentant i Danmark?"

"Det kan da godt være", svarede jeg.

Erling Sørensen blev ansat. I fem-seks år arbejdede han med småskadedyrsbekæmpelse på hoteller, kroer, hos private, ja alle steder, hvor der var små skadedyr. Han var effektiv og meget flittig. Han arbejdede gerne nat og dag, og påtog sig også gerne selv at bekæmpe.

"Det kan jeg ikke vente på", kunne han typisk sige, når han havde fået en ordre i hus og i Esbjerg bestilte folk til at udføre det praktiske arbejde. "Det klarer jeg selv".

Erling Sørensen kendte fra Sverige et produkt, som hed Synergisten. Det var knockout dråber, som blandet op i Pyrethrum havde en fantastisk bekæmpelseseffekt på insekter. Men midlet var ikke godkendt i Danmark. Det så Erling Sørensen stort på. Han smuglede en 5 liters beholder, gemt i bilen, med Synergisten ind i Danmark fra Sverige. Beholderen afleverede han hos Skadedyrcentralens giftblander, Petersen, i Rolfsgade.

"Lange, Lange....", kom han på vanlig vis buldrende ind. "Lange, nu skal du høre". Og så fortalte han om sit kup og hvor fantastisk effektiv midlet var. "Bare en lille snaps blandet op i en tønde Pyrethrum. Bare en lille snaps. Sniff, sniff. Ikke mere".

"Jamen, Sørensen", måtte jeg belære ham. "Vi må jo ikke bruge det. Det er ikke godkendt i Danmark".

Det overhørte Erling Sørensen. Den manglende godkendelse opfattede han som en irriterende detalje, som man blot kunne se stort på. Men han fik alligevel kolde fødder. Erling Sørensen var blevet nervøs for eventuelle konsekvenser af at have smuglet det svenske middel ind i Danmark og nu skulle beholderen med Synergisten smugles tilbage til Sverige. Det lykkedes ham, men det var med nerverne på højkant.

"Lange, nu skal du høre", startede han en dag inde på mit kontor. Han havde to fakturaer i hånden. "Denne her skal en mand have for et lille stykke arbejde. Han er meget rig. Den anden faktura skal en mand have for et stort stykke arbejde, men han er fattig. Kan vi ikke bare...?". Han illustrerede hvad han mente ved at bytte rundt på de to fakturaer.

"Sørensen", sagde jeg bebrejdende og målløs over hans tankegang, der havde næsten bibelske dimensioner. "Det kan vi da ikke".

"Åh, hva´ pokker", reagerede Sørensen, men indså, at hans forslag faldt på stenet jord. Det var nu også ment som en spøg fra Sørensens side.

Efter fem-seks års ansættelse skiltes vore veje. Erling Sørensen fortsatte med sit eget firma, men bortset fra nogle sporadiske kontakter, forsvandt han ud af vores sfære.

Men inden Erling Sørensen rejste fra Skadedyrcentralen havde han og jeg været i Malmø for at hilse på i den lokale Anticimex-afdeling. Anticimex var – og er - et seriøst og meget dygtigt arbejdende svensk skadedyrsfirma. De svenske kolleger spurgte, om jeg havde nogle brugbare midler til bekæmpelse af kloakrotter. Det havde jeg, og vi fik solgt 10.000 blokke gift til kloakrotter i Malmø. Svenskerne havde i hvert fald ikke dengang en rottelov, som vi havde haft i Danmark siden 1938. Rottebekæmpelsen var et kommunalt anliggende. Malmø Stads Hälsevårdsnämd var utilfreds med Anticimex, og vi fik i 1969 en henvendel-

se fra Malmø Kommune, om vi havde lyst til at bekæmpe kloakrotter. Det havde vi, og i et par år havde Skadedyrcentralen to mand i Malmø til at bekæmpe kloakrotter.

Samarbejdet med Malmø Kommune var indledningen til et mangeårigt og varmt bekendtskab med Aa. Martinsson, der havde ansvaret for rottebekæmpelsen. Han var mig meget behjælpelig, da jeg skulle købe brugte, svenske renovationsvogne til Skadedyrcentralens renovationsfirma. Et dejligt og positivt menneske.

Grønlandsparken – en grim stank

I efteråret 1985 ringer boligselskabet EAB til Skadedyrcentralen. En mand med to schæferhunde er fraflyttet en gavllejlighed i en rækkehusbebyggelse i Grønlandsparken i Esbjerg og har efterladt en sand loppekoloni. EAB var en gammel kunde. Vi havde adskillige gange bekæmpet insekter i boligforeningens boliger, men dette skulle vise sig at blive en langstrakt og bøvlet sag, som trak på alle de menneskelige ressourcer, jeg var i stand til at mobilisere. Og det blev økonomisk en kostbar sag for Skadedyrcentralen.

Vi sendte en mand over til Grønlandsparken for at sprøjte lejligheden med Pyrethrum. Det var en stakket frist. Nye lejere fraflyttede boligen få måneder efter de var flyttet ind på grund af hundelopper.

Vi måtte på den igen. Og igen. Lige meget hjalp det. Lopperne var der fortsat. Boligforeningens egne folk forsøgte sig også med diverse midler, men de havde lige så ringe succes med deres bekæmpelsesarbejde som Skadedyrcentralen.

Boligforeningens vicevært ringede med desperation i stemmen: "Nu må I behandle den lejlighed med noget, der virker. Vi kan ikke fortsætte med dette her".

Problemet var ikke blot lopper. Det stank i hele lejligheden af hundetis og hundeafføring. De to schæfere blev aldrig luftet ordentligt, og i al den tid lejeren boede der med sine to hunde, besørgede schæferne inde i lejligheden. Boligforeningen havde rykket gulvet op, udskiftet døre og vinduer, havde ribbet lejligheden for alt, der kunne tænkes at være svinet til af de to hunde. Lige meget hjalp det. Boligforeningens egne folk havde uden resultat brugt spandevis af rengøringsmidler for at slippe af med den ubehagelige lugt.

Nu forlangte boligforeningen, vi brugte et middel, som engang for alle i hvert fald kunne udrydde lopperne. Det gjorde vi, men desværre sov vores mand i timen. Han sprøjtede lejligheden i Grønlandsparken med en opløsning af Malathion, som vi gennem årene bl.a. brugte til sprøjtning af kornlaster. Det er et udmærket middel, men det må kun bruges udendørs. Midlet nedbrydes naturligt, og lejligheden fremstod i rå beton, så der var intet problem at bruge det. Men det var formelt en klokkeklar fejl.

Vi løste problemet med lopperne, men ikke stanken i lejligheden. Boligforeningens folk vasker og pjasker med alt, de kan komme i nærheden af, og lige meget hjælper det. En ansat i boligforeningens administration fik nys om, at lejligheden var sprøjtet med Malathion, og at det var ulovligt. EAB's advokat var ikke sen til at fremføre den påstand,

at det var sprøjtemidlet Malathion, der stank og gjorde lejligheden ubeboelig. Og så kørte en retssag, der først fandt sin afslutning i 1996.

En tidligere beboer i lejligheden har siden overfor Skadedyrcentralen fastholdt, at stanken i lejligheden skyldtes hundetis og hundeafføring, og ikke Malathion. Han fik aldrig lejlighed til at fremføre sin mening i retten. Retssalen var befolket af indeklimaeksperter, ingeniører og professorer, som alle havde to ting fælles: De havde ingen konkret praktisk erfaring med sprøjtemidler, og de gik alle i andefødder og havde hængerøv i fløjlsbukserne. Og så var de pokkers kloge til at analysere og skrive rapporter. Og lige en ting mere de havde fælles. Deres honorarer.

Dommeren i Vestre Landsret havde lyttet til to indeklimaeksperters meget teoretiske fremstilling om retssagens problemstillinger. De to eksperter blev færdige med deres præsentation og var på vej ud af retssalen, da dommeren kaldte dem tilbage.

"Jeg går ud fra, at De skal have honorar for Deres medvirken i dag", sagde dommeren.

Joh, det skulle de da.

"Hvor meget skal De have i honorar?"

"18.500 kroner".

"Er det ialt, eller...., spurgte dommeren.

"Næh, det er sandelig pr. person", pointerede andefødderne.

Et honorar i den størrelsesorden forarger mig.

Så mange år efter bliver jeg igen vred over retssagen, og dens udfald. EAB fik medhold i, at det var Malathion, som var årsagen til stanken i lejligheden. Skadedyrcentralens forsikringsselskab blev dømt til at udrede 1,5 millioner kroner i erstatning. Skadedyrcentralen skulle betale 300.000 kroner i huslejetab til boligforeningen.

Dommen var hammer uretfærdig. Landsretten tog end ikke ind i sine overvejelser, om boligforeningens egen brug af alverdens sprøjtemidler og rengøringsmidler kunne være en medvirkende årsag til stanken i lejligheden. Retten ikke så meget som overvejede, om det kunne være de to schæferhundes tis og afføring, som skabte stanken i lejligheden. Med dommen fastslog Vestre Landsret, at det alene var Skadedyrcentralen, som havde skylden for stanken.

Der var flere farceagtige aspekter i retssagen. På et tidspunkt blev det overvejet at nedrive lejligheden, men en af eksperterne fik kolde fødder i sine andefødder. Der var brugt Malathion i lejligheden, og hvordan skulle man bortskaffe og destruere dette "farlige" sprøjtemiddel. En ingeniør, en i øvrigt fornuftig mand, blev sat på opgaven. Han var da så klartseende, at han ringede mig op og redegjorde for problemet.

"Nu må I sgu´ have mig undskyldt! I aner jo ikke, hvad I har med at gøre! Hvis Malathion er så farligt et middel for mennesker, at beton, hvorpå det er sprøjtet, skal destrueres, så kan vi begynde at rive samtlige danske siloer ned, for dem har jeg alle sprøjtet med Malathion gennem de to sidste årtier. Og nu vi er i gang, kan hundredetusinder af danske husejere og det offentlige også, gå i gang med at bortskaffe og destruere de fliser, der er vandet med Malathion mod myrer".

Forslaget om nedrivning af lejligheden og bortskaffelse af beton med malathionrester stoppede her.

Jeg havde en forklaring på stanken i lejligheden, og hvordan man kunne komme den til livs. Under lejligheden og gennem hele rækkehuset var gravet en kanal, som førte bl.a. varme- og vandrør ind til de enkelte lejligheder. Den rørførende kanal var fyldt op med isolationsmateriale omkring rørene, og toppen af kanalen var dækket af beton og et slidlag. Jeg er sikker på, at de to schæferhunde har tisset og lagt deres afføring på gulvet i lejligheden oven over kanalen, tæt ved hoveddøren, som hundene er søgt hen til i et forsøg på at komme ud. Afføringen er trukket gennem gulvet, slidlaget og de uendelig mange små revner og sprækker i betonlaget ned i isolationsmaterialet. Løsningen på problemet var enkel: At bryde betonen over kanalen op, fjerne det befængte isolationsmateriale, og lukke kanalen til med nyt materiale.

Men det var for enkel og ligetil en løsning for eksperterne. Jeg er praktiker. Eksperterne er teoretikere. Men de har magt. Mit løsningsforslag blev der ikke lyttet til. Det blev ikke nævnt i Landsretten.

Stanken i denne mangeårige sag fra Grønlandsparken stammede ikke udelukkende fra lejligheden.

Lejligheden blev senere rengjort. Den sag ordnede ISS. Firmaet rengjorde lejligheden med midler, som bruges til rengøring efter røg- og vandskader. Så enkelt var det.

Omkring midten af 90'erne stoppede Skadedyrcentralen med at insektbekæmpe for private. Også på dette område havde "gør-det-selv"-filosofien taget over. De midler, vi professionelt anvendte til at behandle imod myrer, kakerlakker, snegle, mus, rissnudebiller, hvepseboer, ørentvister, kunne private i et vist omfang selv købe, og i stedet for at tilkalde Skadedyrcentralen, gjorde de det selv. Det frigav ressourcer, som vi kunne anvende på større bekæmpelsesopgaver.

Men én ting bekymrede mig ved den tiltagende "gør-det-selv"-mani. Det var sikkerheden. Skadedyrcentralen er aldrig gået på kompromis med sikkerheden. Vores folk, der blev sendt ud på opgaver, fik klare instruktioner om, at de til hvert enkelt job, uanset, hvad opgaven lød på, skulle være iført handsker, næsemaske og kedeldragt. Det var ikke en opfordring. Det var et krav. Enkelte af folkene kunne mukke, når de en varm sommerdag skulle iføre sig hele sikkerhedsudstyret for at sprøjte imod snegle eller myrer, men det stod aldrig til diskussion. Ville de have jobbet, skulle de følge sikkerhedsreglerne. Længere var den ikke.

I andre sammenhænge var de skrappe sikkerhedskrav en styrke. Jeg har oplevet, at tidligere af mine medarbejdere af deres fagforening eller læger er opfordret til at lægge sag an mod Skadedyrcentralen med en påstand om, at de er blevet skadet af arbejdet med bekæmpelsesmidler. Påstandene er hver eneste gang blevet afvist, netop fordi vi kunne dokumentere detaljerede sikkerhedskrav i arbejdsgangene.

Rengøring og desinfektion

Et mindre aktivitetsområde i en treårig periode fra slutningen af 60'erne var staldrensninger, som vi indledte i samarbejde med KFK. Mange stalde trængte i allerhøjeste grad til rengøring og desinficering for at be-

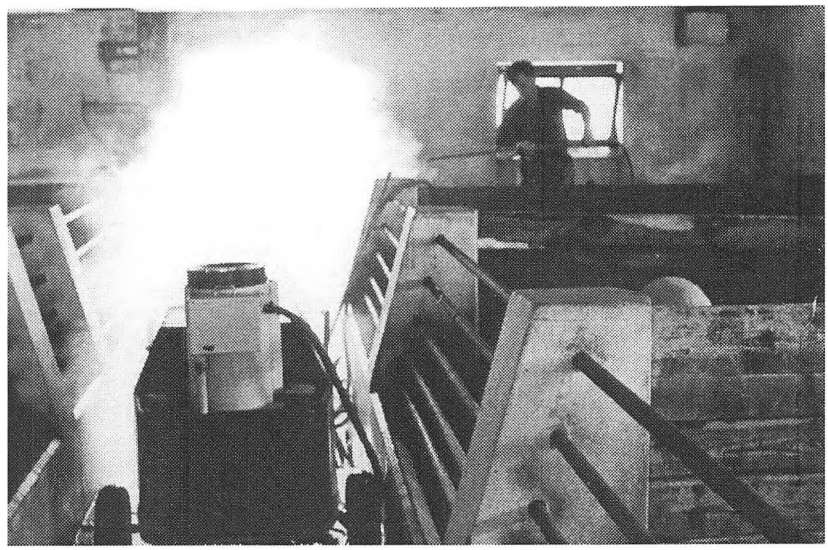

Arbejdet med staldrensning var en nicheaktivitet, som krævede en specialviden, og den havde Ejner Vestergård, mangeårig medarbejder ved Skadedyrcentralen.

kæmpe sygdomme blandt dyrene, og rengøring og desinficering var et forretningsområde vi havde stor erfaring i.

Arbejdet med staldrensning og desinficering krævede specialviden, og den havde Ejner Vestergård, min mangeårige medarbejder, som selv var tidligere landmand. Han vidste af egen erfaring, hvor skidtet samlede sig i en stald, og han gik grundigt, meget grundigt til værks, når han havde ansvaret for en staldrensning. Der var ikke en sprække, hjørne, eller revne i mur- eller træværket han ikke fik renset med en højtryksrenser. Han var utrolig grundig. Efter rengøringen desinficerede han stalden med samme grundighed, som når han rengjorde stalden. Landmændene lurede os hurtigt kunsten af, og øjnede en økonomisk gevinst hvis to-tre landmænd gik sammen om at købe en højtryksrenser, og selv foretog staldrensningen.

Et almindelig led i vort arbejde med rengøring og desinficering var også desinficering af privatboliger med formalin blandet op med Kaliumpamanagranat mod tuberkulose. Det var et stykke arbejde vi blev rekvireret til af myndighederne. I takt med at tuberkulosen blev nedkæmpet som en folkesygdom, svandt dette aktivitetsområde heldigvis ind, men i min fars tid har Skadedyrcentralen haft et halvt hundrede desinficeringsopgaver af denne karakter om året.

Skadedyrcentralen i Grønland

"Du skal ringe til Grønland", lød beskeden, da jeg i foråret 1971 var en tur inde omkring kontoret i Kjersing.

Stationsleder Aa. Barsted på flyvestationen i Nasarsuaq i Sydgrønland ville have en mand fra Skadedyrcentralen til at rejse til Nasarsuaq for at gennemgå alle bygninger i byen for kakerlakker og andet utøj.

Alle stod på spring for at komme af sted. Jeg måtte skære igennem: "Jeg har talt med chefen. Det er også mig. Vi er enige om, at jeg er den mest erfarne skadedyrsbekæmper, vi har i firmaet. Jeg rejser til Grøn-

I 1941 byggede amerikanerne deres første militærbase i Grønland i Nasarsuaq. Datidens flyvemaskiner havde behov for en mellemlandingsbane for de fly, der skulle til Europa for at bekæmpe Hitlers krigsmaskine. Under Koreakrigen blev sårede og dræbte amerikanske og canadiske soldater fløjet til Nasarsuaq, hvor de sårede soldater blev behandlet, inden de blev fløjet hjem til USA og Canada.

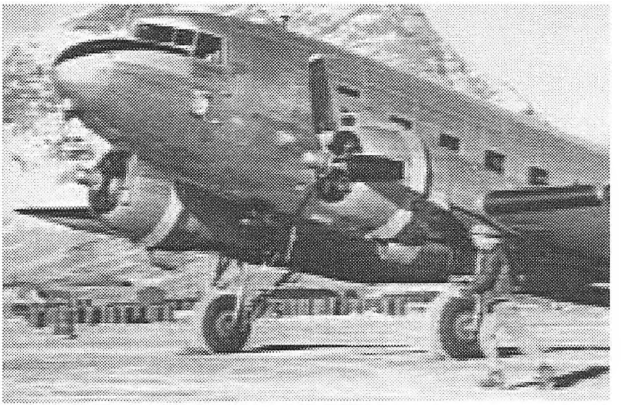

land". Og derved blev det. Jeg ville ikke uden videre lade en chance for at komme på sådan en rejse glide fra mig.

Jeg fløj fra Kastrup til Nasarsuaq med en mellemlanding på Keflavikbasen i Island. Flyveturen ind over indlandsisen i strålende solskin var en fantastisk oplevelse. Vi landede i Nasarsuaq i 20 graders varme. Nasarsuaq ligger i bunden af en grønlandsk fjord, omgivet af høje fjelde, og jeg er siden blevet fortalt, at flyvepladsen er en af de farligste i verden at beflyve på grund af fjeldene omkring flyvepladsen.

I Nasarsuaq byggede amerikanerne deres første militærbase i Grønland. Det var i 1941 og den fik navnet "Bluie West One". Datidens flyvemaskiner var ikke i stand til at flyve hele vejen fra USA til Europa, og man havde derfor brug for en egnet mellemlandingsbane og optankningsmuligheder for de fly, der skulle til Europa for at bekæmpe Hitlers Luftvaffe. De ustabile vejrforhold i området gjorde dog, at man hurtigt fik behov for et alternativ og amerikanerne begyndte at anlægge basen i Søndre Strømfjord. Den fik navnet; "Bluie West 8".

I slutningen af 2. verdenskrig byggede amerikanerne en decideret by op i Nasarsuaq. Amerikanske Libertyskibe – fragtskibe produceret på samlebånd i USA under verdenskrigen – anløb Nasarsuaq med en komplet by i moduler. Og det var en komplet by med belægningsbarakker, store boligblokke, hospital, restauranter, administrationsbygninger. Alt. Byen kunne rumme 12.000 mennesker, hovedsagelig amerikanere.

Under den senere Koreakrig blev sårede og dræbte amerikanske og canadiske soldater fløjet fra kamppladsen i Korea til Nasarsuaq, hvor de sårede og lemlæstede blev behandlet, inden de blev fløjet hjem til USA og Canada.

Frem til 1958 fungerede Nasarsuaq som militærbase, hvorefter den overgik til civil trafik. Narsarsuaq er knudepunktet for flytrafikken til og fra Sydgrønland. Om sommeren er der flere forbindelser ugentligt til Danmark og Island mens helikoptere og skibe sørger for viderebefordring til byer og bygder. Der bor ca. 160 mennesker i lufthavnsområdet, hvor der også findes et stort moderne hotel, vandrehjem, dagligvarebutik, café, og sygeplejerskestation.

Min opgave i Nasarsuaq var at gennemgå alle bygninger i byen for kakerlakker og andet utøj, og på den baggrund komme med et forslag

til bekæmpelse og sende en mand op. Det tog mig fem dage. Resten af tiden legede jeg turist. Aa. Barsted spurgte om jeg kunne tænke mig at komme på en travetur i området. I Sydgrønland, mellem Julianehåb og Narsarsuaq findes fantastiske vandreområder. Her gemmer sig et varieret fjeldterræn med hedelandskaber, moser, søer og elve blandt isfyldte fjorde og høje tinder. Narsarsuaq betyder "den store slette" og er et meget fladt område, omgivet af 400-500 meter høje fjelde. Der er ca. 9 km eller 3-4 timers vandring ind til indlandsisen, en smuk tur der også går forbi den frodige "Blomsterdal".

Barsted kørte mig i jeep ud i området, og satte mig af forsynet med en kæmpe madpakke og iført lånt vandreudstyr og støvler. Han gav mig også et håndbåret affyringsaggregat med en nødraket, som jeg skulle bruge, hvis jeg kom i vanskeligheder i terrænet.

Jeg havde nogle vidunderlige timer for mig selv. Der faldt fuldstændig ro over mig. Der var ikke plads til bankproblemer, administrative problemer, eller andet bøvl, der fylder vores hverdag. Jeg havde kun mig selv at tænke på, og mens jeg vandrede, havde jeg hele tiden synet af indlandsisen stående på nethinden. Det er en oplevelse jeg tænker tilbage på med stor glæde.

Jeg måtte hjem til Esbjerg igen. I lufthavnen i Kastrup havde jeg lige tid til at ringe hjem til Aase, inden jeg skulle af sted med det sene indenrigsfly fra København til Esbjerg. Hun var glad for at høre fra mig, og jeg fik kort fortalt om rejsen og om nogle af de oplevelser jeg havde haft.

Skadedyrcentralen fik godkendt sin bekæmpelsesplan og sendte en mand til Narsarsuaq. Det blev Bent Kjeldsen, der fik jobbet. Han tog af sted og lavede et flot stykke arbejde. Det tog ham 5-6 døgn, men han blev hængende i Narsarsuaq. En voldsom storm over Sydgrønland blæste ham inde i Narsarsuaq i fem uger.

20 år senere var Skadedyrcentralen igen i Grønland. Vi fik en mand fløjet, sejlet og kørt flere hundrede kilometer i hundeslæde til en af de nordligst beliggende bygder i Grønland. Herfra blev han sejlet ud til en russisk trawler, der var rottebefængt. Myndighederne ville naturligvis ikke have trawleren nær land med den risiko der lå i, at rotterne kom ind i Grønland. Der var mange rotter i den russiske trawler, og vores mand havde ikke gift nok med til at bekæmpe dem alle. Derfor måtte han rekvirere mere gift hjemmefra. Han fik slået alle rotter ihjel, og trawleren fik tilladelse at ankre op ud for bygden. Den tur varede godt 14 dage, og var ligesom min rejse til Narsarsuaq, en fantastisk oplevelse for ham.

Saudiarabiske flyvemaskiner

I oktober 1984 var jeg med indenrigsfly fra København til Esbjerg. I flyet havde jeg siddet og tumlet med et praktisk problem, jeg ikke kunne finde en løsning på. Da jeg kom til Esbjerg, blev jeg stående i lufthavnens ankomsthal og ventede. Der gik en rum tid inden de mennesker, jeg ventede på, kom ind i hallen. Det var flyets skipper og styrmand.

"Undskyld mig et øjeblik", henvendte jeg mig til de to. "Mit navn er Arne Lange. Jeg har et skadedyrsfirma, og jeg har et problem, jeg gerne vil drøfte med Dem".

De to piloter fra Maersk Air var straks imødekommende, og vi satte os ind i lufthavnens cafeteria, hvor vi over en kop kaffe drøftede mit praktiske problem.

Skadedyrcentralens salgschef havde kort forinden fået nys om, at Saudi Airlines havde behov for at få gasset og desinficeret selskabets 82 passagerfly. Vi ville give et bud. Skadedyrcentralen havde en mangeårig erfaring i gasning af alt muligt, men ikke af flyvemaskiner. Jeg havde brug for ekspertviden, og derfor sad jeg og de to piloter i Esbjerg Lufthavns cafeteria. Jeg præsenterede dem for problemstillingen. Og de havde hurtigt et konkret og enkelt bud på, hvordan et fly kan gasses.

"Opfat et fly og dets trykkabine som en termoflaske", sagde skipperen og lavede en tegning af et fly. "Herude i flyets næse sidder et luftindtag. I stedet for at pumpe frisk luft ind, kan du pumpe gas ind. Når der skal luftes ud, pumper du frisk luft ind, og åbner alle døre i flyet."

Så nemt var det.

Vi gik meget hurtigt i gang med at granske og formulere løsningsforslag på de mange hundrede spørgsmål og problemer, der er forbundet med en så stor opgave. De 82 saudiarabiske fly skulle gasses og desinficeres i tre store saudiarabiske lufthavne, og der skulle behandles imod skadedyr, utøj – lus, lopper, kakerlakker – og imod tyfus, kolera, gul feber og tuberkulose. De saudiarabiske passagerfly blev i vid udstrækning anvendt til at flyve pilgrimme til Mekka hvert år, og flyene befløj destinationer og fragtede passagerer, som ikke alle havde et særligt kendskab til personlig hygiejne.

Vi udarbejde løsningsforslag på alle tænkelige spørgsmål, og vi tilrettelagde i detaljer, hvem af Skadedyrcentralens folk, der skulle af sted, hvordan de skulle aflønnes, hvor de skulle bo, mens de var i Saudiarabien, hvordan de skulle opføre sig i respekt af den muslimske kultur, transport, forsikringer, containertransport af Skadedyrcentralens grej til Saudiarabien, hvordan vort grej og bekæmpelsesmidler skulle opbevares i lufthavnene, hvilke vaccinationer vore folk skulle have. Alt simpelthen.

Det ville i alle aspekter have været en fantastisk opgave for Skadedyrcentralen og økonomisk givtigt. Vort tilbud lød på 13,3 millioner kroner om året. For at gøre en lang og kompliceret historie kort: Vi fik ikke ordren. Ikke fordi vi var for dyre, men fordi vi ikke forstod at smøre, som er helt legalt og almindeligt i den arabiske forretningskultur. Skadedyrcentralen var i 1985, 1986 og 1987 i kontakt med et hav af saudiarabere, cyprioter, schweizere, som repræsenterede Saudi Airlines, eller de underentreprenører, som havde kontrakter på rengøring og vedligeholdelse af de saudiarabiske passagerfly. Alle skulle have en del af kagen. Det er en forretningskultur og moral vi ikke kendte og forstod og selvfølgelig heller ikke benyttede. Et engelsk firma løb af med opgaven.

I februar 1987 var vi i kontakt med en arabisk forretningsmand, George Khoury. Han havde blik for forretninger og det store potentiale, der lå i Skadedyrcentralens erfaring i skadedyrsbekæmpelse. Han udtrykte interesse for at skyde 50% kapital ind i et selskab, som han foreslog blev oprettet med Tanaco Partners ApS. Selskabet skulle operere

med skadedyrsbekæmpelse i de arabiske lande omkring Den Persiske Golf.

I juni 1987 meddeler vi George Khoury, at vi er optaget af vore eksisterende forretningsområder, og at vi i øjeblikket ikke har interesse i at engagere os i andre aktiviteter. Samarbejdsplanerne blev lagt på is, og det markerede afslutningen på Skadedyrcentralens forsøg på at etablere sig oversøisk. Men det kunne have været pokkers interessant at arbejde i Saudiarabien. Lidt ærgerligt vi ikke fik den kontrakt. Vi fik dog nogle enkelte ordrer til udlandet. I midten af 70'erne leverede vi 25.000 pakker med Pyrethrum til et saudiarabisk firma, som skulle behandle imod kakerlakker. Men det var en engangsforeteelse. Det var en eksport af 25 tons rottegift til Tanzania også. Mogens Lund fra Statens Skadedyrslaboratorium havde på foranledning af Danida været i Tanzania for at vurdere en handleplan for rottebekæmpelse, og den mundede ud i en ordre til Skadedyrcentralen på 25 tons rottegift, som skulle udlægges i Tanzania under danske ledelse. Jeg er blevet fortalt, at giften blev lagt ind i lange plasticrør, så børnene ikke kunne få fingre i giften, som de kunne forveksle med mad.

Skadedyrcentralens samarbejde med embedsmændene

Th. Hallas – mider i korn

Dagbladet Børsen bragte onsdag den 2. november 1977 en alarmerende artikel: "Høsten angrebet af mider – koster kornbranchen millioner". Årets rekordhøst er så alvorligt angrebet af mider, at kornbranchen må imødese millionudgifter til tørring af kornet for at bringe det i brugbar stand. Talsmænd for kornbranchen fortæller Børsen, at man ikke har oplevet skadedyrangreb på korn af tilsvarende karakter siden slutningen af 30'erne. I artiklen konstateres, at den mest effektive måde at dræbe miderne på er at tørre kornet, så vandprocenten kommer under 13.

Det er ikke korrekt, at den eneste måde at komme miderne til livs er tørring af kornet. Skadedyrcentralen havde med godt resultat foretaget fosforbrintegasninger af midebefængt korn.

Dagbladet Børsen bragte på samme side en artikel med overskriften: "Duer ikke at gasse".

Avisen havde talt med magister Thorkil E. Hallas fra Statens Skadedyrslaboratorium, som i artiklen hævder, at laboratoriet har været udsat for pression fra et privat firma, Skadedyrcentralen, der har specialiseret sig i skadedyrsbekæmpelse ved gasning. Magister Hallas understreger at gasning af skadedyr, f.eks. mider i korn, er særdeles uhensigtsmæssigt og advarer imod denne behandlingsform. Thorkil E. Hallas er i artiklen citeret for at sige: "Der er blevet lagt pression på os i en form, jeg vil betegne som meget grov. Vi er blevet advaret om at gå stille med dørene i denne sag og ikke bringe advarslen videre. Vi må ubetinget fraråde gasning af miderne for den metode er hverken til gavn for landmænd eller kornhandelen".

Magisteren afviser overfor Børsen at uddybe hvilken form for pression Skadedyrcentralen har udøvet. Det kan jeg godt forstå Hallas afviste. Skadedyrcentralen havde selvfølgelig ikke øvet pression mod Sta-

tens Skadedyrslaboratorium, og hvordan i alverden skulle vi som privatfirma kunne øve pression imod en statsvirksomhed? Sandheden er, at jeg selvfølgelig havde en diskussion om sagen med Statens Skadedyrlaboratorium, og ikke andet. Naturligvis har jeg i denne samtale vist engagement og argumenteret for en behandlingsform, som var effektiv overfor mideangreb, og en bekæmpelsesform vi mestrede. Pression?

Preben Bang, laboratorieforstander på Statens Skadedyrlaboratorium, som deltog i diskussionen om fosforbrintebehandling af mider, reagerede samme dag artiklen var bragt i Børsen med et indlæg til avisen, hvori han konsekvent afviser pressionsforsøg. "Statens Skadedyrlaboratorium har på intet tidspunkt været udsat for pressionsforsøg fra firmaets side", fastslår Preben Bang i sit indlæg.

Skadedyrcentralen fik de følgende dage sympatitilkendegivelser fra kunder, hvis korn vi havde gasset for mider, og de udtrykte alle stor tilfredshed med effekten af gasningerne. "Det var med EF-direktoratets indforståelse, at vi lod gasningen udføre, og den virkede helt efter hensigten", skrev en af vore kunder, godsejer Juncker, Overgård Gods ved Mariager, til os.

Tre dage efter de famøse artikler var bragt i Børsen, dumpede et brev ind i min postkasse. Det var fra magister Thorkil E. Hallas: "Kære Lange, Jeg vil gerne give dig min uforbeholdne undskyldning for de beskyldninger, jeg har fremsat mod dit firma i Børsen. Det har været et samspil af uheldige omstændigheder, som fik mig til at gå så vidt. Vendingen "pression" er, som du jo ved bedre end jeg, uretfærdig. Vi ved begge, at du ønskede at lægge et godt ord ind for din metode, og at min chef inviterede dig over at besøge os, så du kunne fremlægge dine argumenter".

Og så kommer det, som formentlig er forklaringen på Thorkil E. Hallas's grove reaktion i Børsen: "Det, der gik galt var, at du ikke først henvendte dig direkte til mig og dernæst, at min chef heller ikke henviste dig til først at drøfte sagen med mig".

En forsmået embedsmand. Hallas er fornærmet over, at jeg er gået udenom ham og direkte til chefen, og han undlader ikke i sit brev til mig at skrive, at " Bangs medvirken var så inderligt overflødig. Han har ikke forstand på det, jeg arbejder med, og jeg var ikke i tvivl om, at vi to pr. telefon eller under fire øjne kunne nå til enighed i løbet af ganske få minutter".

Hallas erkender i brevet, at han har "kvajet sig", og fortæller han er tildelt en næse og fået en skarp irettesættelse, fordi han havde overskredet sin kompetence.

Brevet er skrevet efter jeg overfor Bang, laboratorieforstanderen, havde tilkendegivet, at jeg ville undlade at forfølge sagen og udtrykt ønske om at starte op på en frisk og fastholde samarbejdet.

Sagen med Thorkil E. Hallas er et enkeltstående tilfælde. Igennem alle årene har Skadedyrcentralen haft et vellykket og velfungerende samarbejde med embedsmændene i de offentlige virksomheder vort arbejde med skadedyrsbekæmpelse var så afhængig af. Der lå hos langt størsteparten af embedsmændene i Statens Skadedyrslaboratorium, Sundhedsstyrelsen, Landbrugsministeriets Giftnævn, Miljøstyrelsen, Kemi-

kaliekontrollen, Arbejdstilsynet, Statens Plantepatalogiske Forsøgsstation, blandt politi og embedslæger, en gensidig respekt og en underforstået erkendelse af, at vi var de professionelle og derfor havde en større praktisk viden om de forskellige former for gift og deres virkning, end myndighederne havde. Vi skulle være klædt på hele tiden. Vi skulle konstant være på forkant med udviklingen, og derfor brugte myndighederne Skadedyrcentralen i vid udstrækning som sparringspartnere. Helt overordnet må jeg sige, at Skadedyrcentralen igennem årene har haft et perfekt og upåklageligt samarbejde med myndighederne.

I de tilfælde, hvor Skadedyrcentralen i min fars og i min tid har haft sammenstød med embedsmænd, har det typisk været affødt af en overdreven selvforståelse af vigtigheden af at beklæde et offentligt embede. For at sige det pænt.

Diskussionen om effekten af gasning af mider i korn fandt sin endelige slutning nogle år efter de uheldige artikler i Børsen. Hellas havde givet mig sin uforbeholdne undskyldning, men det hele sagen drejede sig om, hvorvidt mider kunne bekæmpes med gasning, havde vi ikke fået en endelig afklaring på. Eller rettere: Hallas manglede afklaringen. I Skadedyrcentralen vidste vi selvfølgelig gasning var en effektfuld behandlingsform. Uenigheden lå og murrede indtil Skadedyrcentralen og Statens Skadedyrlaboratorium enedes om at lave forsøg i containere med gasning af mider. Efter et afsluttende forsøg i Esbjerg blev ti tons byg med en naturlig midebestand repræsenteret ved alle stadier af fem almindeligt forekommende midearter, gasset med fosforbrinte.

Thorkil E. Hallas fulgte forsøget og skulle skrive den afsluttende rapport. "Gasningen har haft en dræbende effekt på alle stadier af de fem midearter. Det ser umiddelbart ud som om én gasning er tilstrækkelig for at opnå en effekt, der holder i mindst tre måneder", skrev Hallas om resultatet af forsøget.

I sin afsluttende konklusion skriver han: "Den stedfundne gasning har været effektiv overfor mider i korn. Imidlertid ser det ud til, at den opnåede effekt skyldes, at forsøgspartiet ikke er blevet udluftet i henhold til gældende regler. En anerkendelse af metoden må derfor forudsætte, at der dispenseres fra disse regler således, at man kan få lov til at frigive kornpartier, der indeholder væsentlig højere gaskoncentrationer end 0.1 ppm".

Skadedyrcentralen fik ret. Hallas fik demonstreret sin magt og embedsmandsposition. Det blev udgangen på sagen om gasbehandling af mider i korn.

Min far havde også sine slagsmål med emsige og trættekære embedsmænd. Min far var en venlig og vellidt mand, men han lod sig ikke alting byde, og følte han sig trådt på, kunne han være kras. Han var "mand for sin hat". Jeg har også haft mine opgør med embedsmænd, og i enkelte tilfælde har jeg følt direkte antipati mod personer, men aldrig mod de offentlige institutioner, de repræsenterede. Men oftest bøjede vi af, accepterede forholdene, fordi embedsmændene repræsenterede magten. Og de vidste det. De mest ubehagelige opgør jeg har haft med embedsmænd er uoverensstemmelser, jeg arvede efter min far. Især to tilfælde virkede meget ubehagelige på mig. Lederen af Kemika-

liekontrollen i Springforbi, J. L. Schnicker, havde et meget anstrengt forhold til min far. Og det var gensidigt. De to kunne bare ikke lide hinanden.

J. L. Schnicker var en embedsmand i ordets værste betydning, en bogholdertype, som med stor nidkærhed holdt nøje øje med, at regler, bekendtgørelser og cirkulærer blev overholdt. Og han var fremme i skoene og hidsig som en terrier, hvis han kunne slå ned på det mindste, der fraveg reglerne. Selvfølgelig skal reglerne holdes, men den stive nidkærhed J. L. Schnicker udviste, var for meget for min far, som opfattede det som ren chikane. Hans muligheder for at reagere var minimale. Han måtte selvfølgelig efterkomme henstillingerne fra J. L. Schnicker, hvis det ikke skulle gå ud over forretningen.

Mere kontant var min fars slagsmål med laboratorieforstander H. Wichmand, Statens Skadedyrslaboratorium. Det startede 19. december 1952 med et brev fra H. Wichmand om resultatet af kontrolprøver med Skadedyrcentralens strandløgspræparat, som min far brugte til rottebekæmpelse. H. Wichmand konstaterer i sit brev, at præparatet "har vist sig ganske uvirksom, endda i dobbelt dosis, hvorfor jeg i henhold til de gældende bestemmelser skal kræve, at eventuelt restparti tilintetgøres".

Det agter min far ikke at gøre, og det fortæller han Wichmand i et brev dagen efter. 3. januar 1953 bekræfter Wichmand modtagelsen af "Deres frimodige brev" med tilbud om nye forsøg med standløgspræparatet. Med stor ironi besvarer min far 5. januar brevet fra laboratorieforstanderen, som svarer samme dag, han modtager brevet: "Jeg har modtaget Deres besynderlige brev og ser, at De er blevet gevaldig gal i hovedet og må nu ærgre Dem med, at det er aldeles uden grund".

Wichmand redegør for problemstillingen omkring strandløgspræparatet og fortsætter: "Hvis jeg skulle have optrådt som den forkalkede embedsmand, De åbenbart synes jeg er, skulle jeg omgående have indstillet til indenrigsministeriet, at godkendelsen fratoges Dem, og i stedet prøver jeg at få det hele til at glide, for at De kan undgå ærgrelser og besvær".

Min far bliver hidsig. "Jeg er aldeles ikke gal i hovedet", svarer han, "men ærgerlig over den måde jeg bliver behandlet på af d´herrer der har med skadedyrbekæmpelsen at gøre. Det er nu syvende gang, jeg har modtaget sådan en service, der efterhånden har kostet mig mange tusinder kroner. Derfor er min tålmodighed ovre, nu hverken vil eller kan jeg tage det mere, uanset om det er en privat eller offentlig institution De varetager".

Brevet slutter med: "Jeg vil for alvor nu bide fra mig. Dette skriveri fører intet til".

Sagen slutter med et brev fra H. Wichmand dateret 9. januar 1953: "Efter at have modtaget Deres sidste brev, kan jeg meddele Dem, at jeg ikke mere nærer noget som helst ønske om at tale med Dem".

Fokus i striden mellem H. Wichmand og min far var flyttet fra det rent saglige, nemlig strandløgspræparatet, til det mere personlige. De to kunne ikke lide hinanden.

Antipatien mod min far fra J. L. Schnicker og H. Wichmand arvede jeg. Kort efter min fars død og min overtagelse af den daglige drift i Ska-

dedyrcentralen, tog jeg til Springforbi for at hilse på. Schnicker var meget ubehagelig i sin holdning til mig. Det lå ham meget på sinde at få afklaret, om jeg i forhold til Skadedyrcentralen fungerede som en juridisk person. Det gjorde jeg ikke, eftersom vi stod midt i en bodeling. Dette forklarede jeg Schnicker, som reagerede med stor irritation, da han måtte indse, at han ikke kunne overføre sine uoverensstemmelser med min far til mig.

På Statens Skadedyrslaboratorium hilste jeg på magistrene Preben Bang og Mogens Lund, som jeg de kommende år fik et meget tæt og dejligt samarbejde med. Forstanderen, H. Wichmand, fik jeg blot hilst på.

Men han havde ikke tilgivet min far og var af menneskelig format så lille, at han blot ventede på en blottelse fra min side, så han kunne tage det endelige stik hjem og sætte punktum for striden med min far.

Den åbning øjnede H. Wichmand et par år efter min overtagelse af Skadedyrcentralen.

Vi gassede en snes lejligheder i en boligblok i Sønderborg for insekter. Det gik som det skulle, og alle var tilfredse. Boligforeningens boliginspektør møder tilfældigt Sønderborgs borgmester, og de drøfter den vellykkede gasning af lejlighederne. Boliginspektøren foreslår kommunen betaler en del af omkostningerne ved gasningen, og det erklærer borgmesteren sig indforstået med. Den officielle bevillingsproces betinger, at der i sagen kommer til at ligge en udtalelse fra stadsdyrlægen, og denne kontakter Statens Skadedyrslaboratorium for en udtalelse i den kommunale bevillingssag.

"Det er vanvittigt at bruge giftgas i en boligblok", tordner laboratorieforstander H. Wichmand, og han gentager sin udmelding overfor lokalpressen. "Det ville have været lige så virkningsfuldt at smøre med insektlak", fortæller eksperten pressen.

Jeg blev rasende, da jeg blev gjort bekendt med presseomtalen. Jeg ringede til boliginspektøren og bad om en forklaring.

"Vi er glade og tilfredse", bekræftede boliginspektøren. "Vi har ikke bedt laboratorieforstanderen komme med sådan en udtalelse".

Jeg ringede til Wichmand.

"Det er vanvittigt at bruge giftgas i en boligblok", gentog han bevidstløst.

"Hvad kender De til det", spurgte jeg.

"Det kender jeg alt til. Det ville have været lige så godt at smøre med insektlak", fremturede Wichmand.

Samtalen udartede sig til et barsk mundhuggeri. Jeg følte min faglige stolthed dybt krænket, og jeg var nervøs for de negative konsekvenser presseomtalen kunne få for Skadedyrcentralen. H. Wichmand fremstod og blev opfattet i pressen og offentligheden som eksperten. Som den ufejlbarlige.

Telefonsamtalen sluttede med, at jeg fortalte H. Wichmand, jeg ville kontakte min sagfører og anlægge erstatningssag mod ham. Det gjorde jeg, og officielt havde vi en sag.

Jeg fortsatte min gang på Statens Skadedyrslaboratorium, hvor jeg privat drøftede uoverensstemmelsen med Wichmand med Preben Bang

og Mogens Lund. Begge bekræftede, at det for Wichmand handlede om at få gjort op med min far. "Han kan ikke glemme din far og deres strid. Han kører videre på dig. Nu skal du betale prisen".

Kort efter gik H. Wichmand af som laboratorieforstander. Preben Bang blev forfremmet til forstander.

"Lange, hvad pokker skal jeg gøre ved denne her sag, du har rejst mod Wichmand og Statens Skadedyrslaboratorium, og som jeg har arvet. Det er noget rigtig rod", sagde Bang i telefonen kort efter sin tiltrædelse som forstander for Statens Skadedyrslaboratorium.

"Det ved jeg da virkelig ikke. Det er da ikke mit problem. Du er forstander. Det må du sandelig selv finde ud af.".

Da jeg havde grillet ham tilstrækkelig længe, gjorde jeg en ende på sagen: "Nu skal jeg fortælle dig, Bang, hvad du skal gøre ved den sag. Du smider den direkte i papirkurven. Jeg er behandlet godt og ordentligt af både dig og Lund, og vi har intet udestående med hinanden. Riv det i stykker. Jeg ringer til min sagfører og tilbagekalder sagen".

Og sådan blev det. Det fine og fortræffelige samarbejde jeg havde etableret med Bang og Lund fortsatte derefter i mange gode år.

Den emsighed myndighederne optrådte med omfattede kun danske virksomheder. Myndighederne var mere slappe overfor udenlandske virksomheder, der opererede på dansk grund.

I Fredericia havn skulle tre kornskibe gasses. Det var en millionordre, som gik Skadedyrcentralens næse forbi, og det ærgrede mig naturligvis. Endnu mere ærgrede det mig, at ordren blev givet til et belgisk firma, mand og kone, som op til en weekend tog til Fredericia og gassede de tre skibe, og derefter forsvandt ud af landet.

"Har belgierne en godkendelse til arbejdet? Har de autorisationer til at arbejde med gas. Er de danske lovkrav omkring etiketterne på beholderne med gassen overholdt. Er de danske sikkerhedskrav indfriet", spurgte jeg Miljøstyrelsen.

"Det ved jeg da virkelig ikke", sagde en småfornærmet embedsmand i Miljøstyrelsen. "Hvordan skulle jeg vide det?"

"Det kunne Miljøstyrelsen eksempelvis gøre ved at tjekke det belgiske firma", forklarede jeg ham.

"Det har vi ikke mulighed for at gøre op til en weekend. Det må du virkelig kunne forstå, Lange".

Det forstod Lange ikke.

"Hvis nu Miljøstyrelsen ikke selv kan afse mandskab til at tjekke om alle de regler vi som dansk firma kræves overholdt er indfriet i Fredericia, hvorfor har Miljøstyrelsen så ikke bedt Arbejdstilsynet påtage sig opgaven", spurgte jeg. "Vi skal overholde alt. Vi skal vente årevis på jeres godkendelse af et nyt produkt. Vi skal bokse rundt med Miljøstyrelsen for at få godkendt etiketter til vores produkter. Men et belgisk firma kan bare tage til Fredericia og gasse uden I så meget som løfter et øjenbryn. Er det rimeligt?".

Telefonen i den anden ende blev smækket på.

Jeg var virkelig vred og fortørnet. Selvfølgelig var jeg irriteret over at miste en omsætning, og det kan af udenforstående opfattes som brødnid. Det var ikke mit ærinde. Det afgørende for mig var, at alle, der ope-

rerede på det samme marked, skulle være underkastet de samme lovkrav, hvad enten der var tale om et dansk eller et belgisk firma.

Jeg klagede officielt til Miljøstyrelsen. Men fik intet ud af det.

Da Skadedyrcentralen bevægede sig ind på det tyske marked og gassede mange kornskibe i tyske havne, sendte vi folk på kurser i Tyskland for at sikre overholdelse af formalia. Ydermere sikrede jeg mig en tysk autorisation til at arbejde med giftgasser for at undgå problemer, når vi arbejdede i tyske havne. Men i Danmark kunne en belgisk mand og kone tage til Fredericia og gasse skibe uden myndighederne overhovedet interesserede sig for deres arbejde. Rimeligt? Det synes jeg ikke.

Blacklistet af Arbejdstilsynet

En kontrovers Skadedyrcentralen havde med Arbejdstilsynet tjener som en fin illustration af, hvilke problemer vi kunne have med myndighederne, men demonstrerer også, at der rundt omkring i embedsmandssystemet sidder ordentlige og fornuftige mennesker.

Skadedyrcentralen havde en ung medarbejder sendt på en opgave med at sprøjte et kornskib med Malathion i en mindre østdansk havn. Mens medarbejderen er i gang med sit arbejde kommer en repræsentant for Arbejdstilsynet forbi for at tjekke, om alt er i orden.

"Hvor kommer du fra", spørger tilsynsmanden.

"Skadedyrcentralen i Esbjerg", svarer den unge mand som sandt er.

"Nåh, Skadedyrcentralen!! Det er Jer, der er blacklistet af Arbejdstilsynet over hele landet!!!"

Jeg havde kort efter en rystet medarbejder i telefonen. Jeg beroligede ham, og fortalte ham, han blot skulle fortsætte med sit arbejde, og gøre det ordentligt og samvittighedsfuldt som altid.

Jeg vidste hvem jeg skulle have fat i. Det er en alvorlig sag at blive blacklistet af Arbejdstilsynet, og den sag fik første prioritet.

Kort forinden havde Skadedyrcentralen modtaget to påtaler af Arbejdstilsynet i Skive. Den ene påtale omhandlede et stykke arbejde i en kirke på Skiveegnen, hvor vores medarbejdere udførte en meget lille gasningsopgave. Samtidig med gasningen af et aflukket rum i kirken, foretog medarbejderne en sprøjtning af kirkens trækonstruktion. En repræsentant for Arbejdstilsynet kom forbi og påtalte det ulovlige i deres fremgangsmåde. De måtte ikke være i kirken, mens der blev gasset. At medarbejderne stod oppe på loftet, hvor der var rigelig udluftning, og at der kun var tale om en meget lille gasning af et lukket rum i kirken, gjorde ikke indtryk på Arbejdstilsynet. Reglerne skal følges. Til gasningen blev brugt et halvt kilo methylbromidgas til flere tusinde kubikmeter luftrum. Det var erfarne folk, der stod for gasningen, og der var på intet tidspunkt fare eller risiko for deres helbred.

Den anden påtale omhandlede en gasning af et kornmagasin. Alle sikkerhedskrav var fulgt og indfriet på nær en enkelt detalje. Da bygningen var sat under gas, og medarbejderne forlod stedet, fik den ansvarlige for gasningen ikke tilsnøret den dør, de forlod bygningen ud af. Døren kunne åbnes fem centimeter.

"Det skal I ikke spekulere på. Jeg sørger for, at døren tilsnøres forsvarligt", tilbød forvalteren.

En klar fejl at Skadedyrcentralens egne folk ikke sørgede for at tilsnøre døren ordentligt. Uheldet ville, at efter vores folk havde forladt stedet, og endnu inden forvalteren fik ordnet døren, kom Arbejdstilsynet på kontrol. De rykkede i alle dørene og fandt døren, som kunne åbnes fem centimeter. Der var sat advarselsskilte op overalt, og ingen ved sine fulde fem ville nærme sig den bygning, men selvfølgelig skulle døren have været korrekt lukket.

To menneskelige fejl. To påtaler fra Arbejdstilsynet. Reglerne er fulgt til punkt og prikke, det skal jeg ikke klage over, men derfra og så til at blackliste Skadedyrcentralen over hele landet er fuldstændig ude af trit med forsyndelsen.

I de to påtaler havde Arbejdstilsynet skrevet, at der var brugt fosforbrintegas i kirken, og methylbromidgas i kornmagasinet. Det var lige omvendt, og det påtalte jeg overfor Arbejdstilsynet i Skive.

"Vi har begået fejl. Arbejdstilsynet har også begået fejl", forklarede jeg.

"Det har ingen betydning, at vi har byttet rundt på de to gasser", blev jeg belært om.

"Det da i allerhøjeste grad det har", måtte jeg forklare medarbejderen i Arbejdstilsynet og orienterede ham om de forskellige regulativer og lovgivninger der gælder for henholdsvis fosforbrintegas og for methylbromidgas.

"Det er lige meget", sagde embedsmanden, rejste sig og forlod mødet.

Chefen for Arbejdstilsynet i Skive deltog i mødet. Han var et fornuftigt menneske, som kunne se længere end til regler og paragraffer, og han erkendte Arbejdstilsynet også havde begået en fejl.

"Lange, denne sag tager jeg mig selv af. Jeg skal til København i morgen i en anden anledning, men jeg sørger for at få sagen på plads. Du skal betragte den blacklistning som hævet. I øvrigt tror jeg ikke på den slags straffemetoder".

Portræt af en skadedyrsbekæmper

"I tager livet af Hauschildt"

Omtanke og fantasi er nøgleordene for en skadedyrsbekæmper. Omtanke, fordi det er giftige sager vi arbejder med, fantasi, fordi der ingen skræddersyede løsninger findes på bekæmpelse af skadedyr. Kombineres omtanke og fantasi med energi, vilje og lyst har vi billedet af den rigtige skadedyrsbekæmper.

Der findes ingen uddannelse som skadedyrsbekæmper, men ved ansættelsen af nye medarbejdere til arbejdet i Skadedyrcentralen gik jeg altid efter mennesker, som havde en faglig uddannelse og derfor kunne bruge et stykke værktøj. Nye medarbejdere arbejdede som "føl" sammen med en erfaren skadedyrsbekæmper, som lærte fra sig, indtil de nye selv var i stand til at løse opgaver. Men inden de nye folk overhovedet blev sluppet løs, skulle de deltage i og bestå kurser i skadedyrsbekæmpelse, som udløste en offentlig autorisation. Nye medarbejdere

skulle endvidere sætte sig ind i de forskellige produkters virkemåde og lære, hvordan de skulle forholde sig, hvis uheldet var ude.

Indtil for få år siden var der en omfattende og omhyggelig kontrol med produkterne til skadedyrsbekæmpelse. Kontrollen blev oprindeligt varetaget af Kemikaliekontrollen og blev senere lagt over i Miljøstyrelsen. Kontrollen er i vid udstrækning sparet væk, og i stedet har vi en lovgivning, der lægger op til mere og mere selvkontrol.

Mange af de opgaver Skadedyrcentralen løste krævede kreativ tænkning. Jeg husker, vi havde en større opgave i København, hvor et boligkompleks med 160 lejligheder var plaget af Faraomyrer, som var blevet resistente overfor de almindelige bekæmpelsesmidler. Vi måtte selv finde et middel, der effektivt kunne løse problemet. Det blev til et Feromon-produkt blandet op med honning og dej i en blød konsistens, som kunne bruges i en almindelig fugepumpe. Allerførst skulle vi kortlægge myrernes løbemønstre i lejlighederne, og derefter lagde vi i en halv snes dage depoter med sukkerholdigt materiale ud i lejlighederne. Myrerne slæbte det ned til dronningen i myreboet. Det sukkerholdige materiale i depoterne blev erstattet af Feromon i den blanding, vi havde eksperimenteret os frem til. Myrerne accepterede den nye blanding, slæbte den ned i boet til dronningen, som spiste af Feromon-blandingen, der gjorde dronningens æg golde. Bestanden uddøde. Problemet var løst.

Eksemplet illustrerer, at der skal eksperimenteres og tænkes i alternative løsninger.

Ihærdighed er også et dækkende ord for en skadedyrsbekæmper. Viljen til at finde løsningen på et problem.

Skadedyrcentralen blev bedt om at gasse et af flådens inspektionsskibe i Frederikshavn for kakerlakker. En medarbejder og jeg tog til flådestationen i Frederikshavn, hvor vi sammen med en af skibets officerer gennemgik skibet omhyggeligt for at forberede gasningen. Skibet var nem at gasse. Det var konstrueret til at kunne modstå et angreb med giftgas og kunne derfor lukkes helt til. Desuden havde skibet sit eget avanceret, lukket ventilationssystem, som blev kontrolleret fra en enhed på agterdækket ved siden af helikopterplatformen. Vi gassikrede skibet, og i stedet for at pumpe frisk luft ind i ventilationssystemet, pumpede vi methylbromidgas rundt i skibet. En gasning lige efter bogen. Skibet blev luftet ud ved hjælp af ventilationssystemet, og vi tjekkede rutinemæssigt for gas. Der var stadig gas et eller andet sted i skibet, men hvor? Vi gennemgik skibet fra top til bund uden at kunne finde gaslommen. Den skulle findes. Methylbromidgas er tungere end luft, og vi var derfor klar over, at vi måtte søge ned i skibet for at finde gassen. Og langt om længe fandt vi gaslommen. Helt agter, under dørkplader og nede ved skrueakslen havde den resterende gas samlet sig. Methylbromid er en tung, men flygtig gasart, og da vi fik rigget en almindelig el-blæser til, forsvandt den sidste rest af gassen.

At påpasselighed ikke altid slår til vidner en oplevelse fra Odense om. Vi skulle gasse Munkemølle mellager med blåsyregas. Ved siden af mellageret havde lagerforvalter Hauschildt sit kontor, hvorfra han styrede udlevering af mel fra lageret. Vi tætnede bygningen omhyggeligt som

altid og satte den under gas. Der gik ikke mange minutter før en medarbejder kom springende og råbende: "I tager livet af Hauschildt!!!".

Gasningen kunne ikke afbrydes, men vi fik Hauschildt halet ud af hans kontor. Der var ganske rigtig gas inde i kontoret. Masser af gas. Det var bestemt ikke ufarligt. Men hvordan i alverden kunne blåsyren trænge fra mellageret og ind i Hauschildts kontor? Efter gasningen og udluftningen af lageret gik vi i gang med at løse mysteriet, og vi løste det. Fra mellageret gik en rørførende kanal over til kontoret. Det vidste vi. Og vi havde sikret kanalen ved at proppe den til med våde avispapirer for at hindre blåsyren i at trænge ind. Men en rotte på flugt fra blåsyregassen i lageret havde gnavet sig igennem proppen af vådt avispapir i den rørførende kanal, og gennem dette hul trængte gassen gennem kanalen ind i Hauschildts kontor. Det fik vi at høre for i mange år.

Det praktiske håndelag, som håndværkere har, kom en af vore folk til gode, da vi var i gang med at gasse et pakhus på Odense havn. Vi var midt i arbejdet med at åbne dåserne med blåsyre, da han pludselig råbte: "Ud, ud!". Det er en kommando, som bare skal følges. Der skal ikke spørges. Der skal ikke diskuteres. Det viste sig, at den dåseåbner, han brugte til blåsyren, var gået i stykker, og resten af dåserne kunne ikke åbnes. Men han var uddannet smed, og kunne gå over på møllens eget smedeværksted og reparere dåseåbneren. Da det var ordnet, gik vi i gang med at åbne resten af dåserne med blåsyre.

Forudseenhed er også en dyd, ja måske endda en nødvendighed. Vi sprøjtede tagkonstruktionen i en kirke i Helsingør, som var udsmykket med mange, århundrede gamle kalkmalerier. De indgår i vores kulturarv og er uvurderlige. Jeg var med til at besigtige kirken, og jeg var klar over, at vi her måtte være ekstra påpasselige. Blev kalkmalerierne beskadiget af sprøjtemidlerne, ville vi få en erstatningssag på halsen, vi ikke kunne betale os ud af. Jeg besluttede at fotografere hele kirken med alle kalkmalerier.

Sprøjtebehandlingen af trækonstruktionen i kirken forløb uden problemer, og da vi var færdige og havde frigivet bygningen, fik vi en henvendelse fra kirkens præst. Han beklagede sig over, at der var kommet skjolder på murene efter sprøjtningen. Underforstået, vi skulle betale for en rensning af de værdifulde kalkmalerier. Jeg lagde de fotos på bordet jeg forinden sprøjtebehandlingen havde taget inde i kirken, og som tydeligt viste skjolderne. Der kom ingen sag ud af det, men jeg er overbevist om, at havde vi ikke gennemfotograferet kirken, havde vi fået lov til at betale for en kostbar renovering af kalkmalerierne.

Mangel på omtanke var årsagen til en brand i Rolfsgade i 1962, kort efter Aase og jeg var flyttet ind i huset. Udover beboelsen havde vi gaskammer, produktionslokale, lager og værksted på ejendommen. En af Skadedyrcentralens medarbejdere var i gang med at lave insektlak på et gaskomfur, og han tilsidesatte de sikkerhedsregler og procedurer, der var fastsat for denne produktion. Der opstod en eksplosionsagtig brand, og flere af bygningerne nedbrændte. Skaden blev begrænset til de bygninger, der lå omkring beboelsen, men det kunne være gået rigtig galt. De nedbrændte bygninger fik vi genopbygget, men år senere brød vi det hele ned, og fik i stedet anlagt en have, bygget en carport og

lavet et værksted. Firmaet flyttede herefter ind i nye bygninger på adressen Høgevej 11.

Rolfsgade 59 er vore fire børns hjem, og årene i Rolfsgade tænker Aase og jeg tilbage på med megen glæde. Børnene havde altid mange af deres kammerater med hjemme. De var altid velkomne, og der var ofte et leben af en anden verden. Det var hyggeligt.

Adressen hed Rolfsgade indtil 1991, da vi flyttede til Golfvej 27, og i 2004 valgte Aase og jeg at slå os ned på Tremhøjevej 23 i Tjæreborg.

Skadedyrcentralen i arbejde over hele landet

I 1997 kunne Skadedyrcentralen fremlægge en omfattende og imponerende referencelister over kirker, museer og offentlige bygninger over hele landet, som firmaet har bygningsrenoveret. I 186 kirker i Jylland, på Fyn og Sjælland har Skadedyrcentralen sprøjtebehandlet tagkonstruktioner mod borebiller, og i adskillige tilfælde samtidig gasbehandlet kirken.

En række markante bygninger, slotte og herregårde over hele landet har haft besøg af medarbejdere fra Skadedyrcentralen, som primært har sprøjtet mod borebiller, men også gasset og behandlet imod svamp og råd. I flæng kan bl.a. nævnes: Den gamle Toldbod i Esbjerg, Kongelige Danske Generalkonsulat i Flensborg, det gamle rådhus i Tønder, Letbæk Mølle, Den Antikvariske Samling i Ribe, Den Gamle By i Århus, Koldinghus, Krudttårnet i Frederikshavn, Gråsten Slot, Schackenborg Slot, Brahetrolleborg Slot, Egeskov Slot, Odense Ny Museum, Carlsberg Bryggerierne, Gentofte Amtssygehus, Skov- og Naturstyrelsen i Nykøbing F, Frederiksborg Slot,

Frilandsmuseet, Nationalmuseet, Rewentlow Museet i Pederstrup, Kronborg Slot, Lerchenborg Gods, Østre Landsret, og mange flere.

I 1969 kunne Arne Ludvig Lange præsentere en referenceliste indeholdende 158 kommuner i Jylland og på Fyn, som Skadedyrcentralen havde kontrakter med på rotte- og muldvarpebekæmpelse, leveringskontrakter på rotte- eller muldvarpegift, samt renovation.

Jeg sælger Skadedyrcentralen

En række forhold fødte i midten af 1990'erne tanken om at sælge Skadedyrcentralen og dens vidtfavnende aktiviteter. Konkurrencen på markedet var skærpet betydeligt. Vi gik ikke på akkord med vores faglighed, men skulle vi ikke fejes af banen, blev vi nødt til at følge konkurrenterne med ned i pris. Det var hård kost. På ganske kort tid faldt priserne på grund af dumping med helt op til 40%. Dækningsbidraget faldt, og oveni disse barske betingelser, skulle jeg håndtere sagen med Selsø Kirke og med Grønlandsparken. Det var ganske enkelt noget bøvl.

I de tidligere 90'ere havde Skadedyrcentralen fået konkrete tilkendegivelser fra det store danske servicefirma, ISS, og et amerikansk skadedyrsfirma, Terminex, som begge var meget interesseret i at købe Skadedyrcentralen. Det amerikanske firma var en del af en meget stor amerikansk koncern, Service Masters, som ejede og drev bl.a. sygehuse og ple-

Blæksprutte i 30 år

Inge Fock blev ansat i Skadedyrcentralen i 1968 og var med til det sidste, da firmaet og dets aktiviteter blev solgt. Hun blev ansat som kontorassistent, men typisk for den utraditionelle arbejdsplads som Skadedyrcentralen var, og hvor det var viljen og lysten til at gøre en indsats, det blev lagt mærke til, blev hun hurtigt sekretær for Arne Lange og hans højre hånd med særligt ansvar for tilrettelæggelse af opgaver med trækonstruktioner, gasninger af møllerier, skibe og kornmagasiner, andre bekæmpelsesopgaver, samt produktgodkendelser.

Inge Fock tænker tilbage på de 30 år i Skadedyrcentralen med glæde: "Det var sjovt, spændende, og det var til tider også bøvlet. Skadedyrcentralen var pioner på mange felter indenfor skadedyrsbekæmpelse, og den position stillede naturligvis krav til medarbejderne. Det forventedes af os, at vi var i stand til at tænke selv, og at vi var villige til at påtage os et ansvar. En sådan holdning hos en ledelse skaber plads til personlig udvikling hos medarbejderne, og det giver engagerede og ansvarsbevidste medarbejdere.

Skadedyrcentralen var kendt og respekteret for sin specialviden på mange områder indenfor skadedyrsbekæmpelse, og vi satte en ære i at gøre tingene ordentligt. Bekæmpelsesarbejdet var gennemsyret af omtanke og sund fornuft, og der blev aldrig gået på kompromis. Det forventedes af medarbejderne, at vi kunne lidt af hvert. Jeg mener med bestemthed, at jeg er den eneste kvinde i Danmark, der har autorisation til at arbejde med giftgas, og det fik jeg brug for. Jeg var taget med til en opgave i Fredericia, hvor der skulle gasses med blåsyre. Blot for at se, hvordan det gik til. Under gasningen blev en af medarbejderne bange, og så måtte jeg smide, hvad jeg havde i hænderne og træde til.

Den 25. februar 1998 husker jeg som en forfærdelig dag. Vi vidste selvfølgelig et salg var under opsejling, men noget sådan tror jeg ikke, man kan forberede sig på. Alle havde svært ved at gå herfra. Vi blev hængende og snakkede og snakkede. Der var en trist stemning. At vi havde så svært ved at give slip på hinanden den dag, tror jeg hænger sammen med, at vi ikke alene var kolleger på en god arbejdsplads. Vi var også alle led i et socialt netværk, som nu forsvandt."

jehjem i USA. Amerikanerne havde sendt en af deres direktører med en stor pengepung til Europa i privatfly for at opkøbe skadedyrsfirmaer. Den amerikanske offensiv var et svar på Rentokils indtrængen på det amerikanske marked.

Amerikanerne var interesseret i Skadedyrcentralen. Jeg takkede pænt for deres interesse, men sagde nej. Jeg var ikke parat til at sælge.

Det blev jeg i 1996. Et faldende dækningsbidrag på grund af dumpingpriser, og opslidende retssager omkring Selsø Kirke og Grønlandsparken gjorde mig bevidst, at et salg var fornuftigt. Den tanke blev jeg støttet i af mine nærmeste, og en af firmaets rådgivere konkluderede: "Du kan sagtens rette firmaet op. Det kræver 5-6 års hårdt arbejde. Det ved jeg du kan, men du slider dig selv i stykker. Det er det ikke værd. Sælg".

Beslutningen om at sælge Skadedyrcentralen var ene og alene min, og set i bakspejlet var det en rigtig og god beslutning. I 1996 kontaktede vi Terminex, det amerikanske skadedyrsfirma, for at høre, om de stadig var interesseret i at købe. Det var de. Igennem et år forhandlede vi med amerikanerne. Overtagelsespapirerne var klar til underskrift, da der kom kontraordre fra USA. Terminex havde i deres opkøbsiver for at stække Rentokil købt så mange firmaer, at de havde store problemer med at overskue de nye aktiviteter. Der blev dikteret investeringsstop, indtil der var samlet op på de mange løse ender. Et års arbejde var spildt.

Men en ny interesseret køber dukkede op. Det var Rentokil med hovedsæde i England. Henrik og jeg kunne starte forfra med forhandlinger. I disse forhandlinger havde Henrik og jeg en uvurderlig støtte i en ung revisor, Jørn Jepsen. En knusende dygtig revisor, som uden at ryste på hånden tog slagsmålet op med modpartens stab af drevne revisorer og advokater. Jørn Jepsen optrådte scenevant og handlekraftig i forhandlingerne og spillede en vigtig, positiv rolle i forbindelse med salget af Skadedyrcentralen.

Forhandlingerne nåede til vejs ende. Igen var papirerne klar til underskrift. Jeg havde indkaldt alle mine medarbejdere til møde i Esbjerg, hvor jeg ville orientere dem om salget af Skadedyrcentralen til Rentokil. Vi sad alle – Rentokils direktør og sagfører sammen med Skadedyrcentralens rådgivere – på vores sagførers kontor og ventede på den endelige accept fra den engelske præsident for Rentokil på købet af Skadedyrcentralen. Meldingen kom: "Udsæt købet".

Det viste sig, der var en enkelt sætning i de mange sider overtagelsesdokument, som den engelske Rentokil-præsident ikke kunne acceptere og ønskede omformuleret. Men det kunne ikke gøres her og nu. Præsidenten spillede golf, så det kunne han virkelig ikke tage sig af.

De sidste detaljer i Rentokils overtagelse af Skadedyrcentralen faldt på plads, og den 25. februar 1998 fik Skadedyrcentralen ny ejer.

Det blev en forfærdelig dag. Jeg sammenkaldte medarbejderne på Glentevej, takkede det administrative personale, sælgere og servicepersonale for deres arbejdsindsats og for deres loyalitet overfor Skadedyrcentralen og mig, og præsenterede medarbejderne for deres nye chef, en dansk Rentokil-direktør.

Han bad om at måtte låne et kontor, fordi han gerne ville tale med personalet enkeltvis. Det fik han selvfølgelig lov til, men det var først, da jeg bemærkede, at flere af mine mangeårige medarbejdere kom sammenbidte, og enkelte grædende, ud fra mødet med den nye direktør, at det gik op for mig, der var noget riv-ruskende galt. De "medarbejdersamtaler", den nye direktør gennemførte en time efter Rentokil havde overtaget Skadedyrcentralen, var en fyringsrunde.

Jeg blev vred, såret og bitter, rystet over en så brutal behandling af en dygtig og loyal medarbejderstab. Bitterheden sidder stadig i mig. Det værste var, at flere af mine gamle medarbejdere troede, at jeg og Henrik havde haft en finger med i spillet, eller at vi i hvert fald vidste, opsigelserne kom. Det gjorde ondt. Hverken Henrik eller jeg havde nogen viden eller anelse overhovedet om fyringen af medarbejderne. Ingen.

Rentokil beholdt kun få af Skadedyrcentralens servicefolk. Langt størsteparten af aktiviteterne faldt bort. Rentokil var dybest set kun interesseret i vores kontrakter med kommunerne om skadedyrsbekæmpelse, og i kontrakterne med virksomhederne indenfor fødevare- og levnedsmiddelbranchen, samt at få Henrik og jeg væk fra markedet.

Det var så det. Jeg var lettet over at have solgt. Det bedste jeg nogensinde har gjort. Lettet over at have smidt "den tunge overfrakke", som Henrik kaldte det. Pludselig åbnede muligheden sig for et nyt liv med uanede indgange, men jeg fandt også ud af, at jeg først skulle til at lære mig selv at kende på en ny måde.

Inden salget af Skadedyrcentralen var jeg selvfølgelig igennem overvejelser om, hvorvidt et af vores børn, Elizabeth, Mariann, Henrik eller Jacob, kunne være interesseret i at fortsætte Skadedyrcentralens aktiviteter. Det har aldrig seriøst været på tale, at Elizabeth eller Mariann skulle køre videre med Skadedyrcentralen. De har aldrig deltaget i skadedyrsbekæmpelse. Jacob har i sammenlagt fire år arbejdet for Skadedyrcentralen med alle de aktiviteter firmaet havde. Han har med dygtighed og stor loyalitet passet sit arbejde, men det stod ham på et tidligt tidspunkt klart, at skadedyrsarbejde ikke skulle være hans fremtid. Det meldte han ærligt og redeligt ud om. Jacob valgte andre veje, og jeg er sikker på, at han med sin dygtighed, loyalitet og livsindstilling bringer det vidt.

Henrik er skadedyrsmand, men han var 100% loyal i sin opbakning til mig om salg af Skadedyrcentralen. Han opfordrede mig til at sælge for at slippe for alle spekulationer og ærgrelser. "Min interesse ligger i Tanaco-Danmark, i produktion og salg af vores produkter", forsikrede Henrik mig.

Og sådan er det blevet. Henrik er efter et smertefrit generationsskifte i 2003 blevet direktør og bestyrelsesformand i Tanaco-Danmark A/S, som producerer og sælger skadedyr- og desinfektionsmidler i Danmark og i udlandet. Jeg sidder sammen med min svigerdatter, Lone, i bestyrelsen som menigt medlem.

Og det har jeg det fint med.

99.4 Lange, Arne Ludvig
Lange , Arne Ludvig
Ka' du ikke se sporten i
det...?

Sygeplejehistorisk Museum

18007

KONGERIGET

PATENT No 45996

Den kongelige Patentkommission

meddeler herved — i Henhold til Patentloven af 13de April 1894 —

Patent

til Desinfektører Carl Frederik Ludvig Lange og Walther Lange, begge af Boldesager i Jerne Sogn under Ribe Amt,

paa et Middel til Udryddelse af Væggetøj og lignende.

Opfindelsen er beskyttet fra den 28' Maj 1931 i den Udstrækning, som fremgaar af Lovens § 6.

Patentets Varighed regnes fra nedenstaaende Udstedelsesdag.

For Patentet erlægges en aarlig Afgift, hvis Forfaldstid

Størrelse er angivne paa omstaaende Side.

Beskrivelse af Opfindelsen med Patentkrav er vedhæftet.

Kobenhavn den 19' Juli 1932

N. J. [signature]

Direktoren

